

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУЛИК Олег Ігорович

УДК 346.7:620.9(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИМУЛЮВАННЯ
ВИРОБНИЦТВА ЕНЕРГІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ АЛЬТЕРНАТИВНИХ
ДЖЕРЕЛ

12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О.І. Кулик

Науковий керівник:

Павлюченко Юлія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент

*Дисертація є ідентичною
іншим примірникам дисертації
В.о. вченого секретаря спеціалізованої
вченої ради К 11.051.12*

к.ю.н.

О.Г. Турченко

Вінниця – 2019

АНОТАЦІЯ

Кулик О.І. Господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» (081 – Право). – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2019.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що складаються у процесі виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Предметом дослідження є господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

У розділі I «Теоретико-правові засади господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел» запропоновано визначати виробництво енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкт стимулювання як господарську діяльність з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики з метою реалізації енергії.

Додатково обґрунтовано, що термінологія, якою позначаються альтернативні джерела енергії потребує уніфікації та запропоновано замінити термін «нетрадиційні джерела енергії» на термін «альтернативні джерела енергії» та термін «поновлювані джерела енергії» – на «відновлювані джерела енергії».

Запропоновано визначення поняття господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як сукупності економічних або організаційних за змістом та правових за формою закріплення засобів стимулюючого впливу на суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, який здійснюється шляхом застосування позитивних і негативних стимулів з метою збільшення обсягів виробництва та використання енергії, виробленої з альтернативних джерел, створення

сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики, розвитку «зеленої економіки» та забезпечення сталого розвитку України.

Конкретизовано види господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, до яких пропонується відносити: «зелений» тариф; гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною; надбавку за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; стимулюючий тариф на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел; податкові та митні пільги для виробників енергії; низьковідсоткові «зелені» кредити; виділення земельної ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі; припинення стимулювання та застосування заходів відповідальності за порушення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Також запропоновано ввести інвестиційні гранти як господарсько-правовий засіб стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Використання зазначеної сукупності господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел сприятиме збільшенню стимулюючого ефекту від їх застосування та досягненню встановленого рівня енергії, виробленої з альтернативних джерел.

Узагальнено правову основу господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел, що складають загальні норми та спеціальні норми, якими регулюються відносини у галузі енергетики взагалі та у сфері альтернативної енергетики зокрема (містяться у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» та відповідних підзаконних актах). Конкретизовано напрями удосконалення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

У розділі 2 «Суб'єкти, умови та порядок стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел» конкретизовано коло

стимулюючих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії, до якого віднесено: уповноважені органи державної влади; органи місцевого самоврядування; банки та інші підприємства, установи, організації; здійснено їх класифікацію. Обґрунтовано виключення місцевих державних адміністрацій з кола стимулюючих суб'єктів.

Аргументовано, що стимульованими суб'єктами, щодо яких застосовуються господарсько-правові засоби стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел, виступають суб'єкти господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел, та споживачі електричної енергії (енергетичні кооперативи та приватні домогосподарства); у сфері виробництва теплової енергії – тільки суб'єкти господарювання. Конкретизовано ознаки, які притаманні стимульованим суб'єктам у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, керуючись якими можна оцінювати виробника енергії з використанням альтернативних джерел щодо його належності до стимульованих суб'єктів.

Уточнено умови застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел; обґрунтовано поділ цих умов на загальні та спеціальні; конкретизовано та узагальнено такі умови залежно від господарсько-правового засобу чи альтернативного джерела енергії; запропоновано ввести використання нових інноваційних технологій у альтернативній енергетиці як умову надання інвестиційних грантів.

Наголошується на залежності порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел від господарсько-правового засобу стимулювання такого виробництва енергії; конкретизовано порядок стимулювання щодо кожного засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Обґрунтовано удосконалення встановлення та перерахунку «зеленого» тарифу; розроблено пропозиції щодо урегулювання порядку надання інвестиційних грантів як господарсько-правового засобу стимулювання

виробництва енергії з використанням альтернативних джерел задля вдосконалення господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

У розділі 3 «Припинення стимулювання та відповідальність за порушення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел» конкретизовано підстави припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та наслідки припинення стимулювання на підставі застосування до стимульованого суб'єкта заходів юридичної відповідальності, якими можуть бути повернення стимулювання чи стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали нарахуванню без застосування податкової пільги.

Обґрунтовано, що попередження не є господарською санкцією, тому запропоновано виключити його з переліку санкцій, передбачених Законами України «Про ринок електричної енергії» та «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», та одночасно передбачити його застосування як заходу попереджувального впливу з уточненням порядку застосування цього заходу.

Запропоновано підстави застосування адміністративно-господарської санкції у вигляді зупинення ліцензії до суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сфері використання альтернативних джерел енергії: допущення суб'єктом господарювання негрубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії та/або вчинення порушення вперше. Розроблено визначення негрубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії.

Отримані результати спрямовано на удосконалення правового регулювання відносин, які мають місце при припиненні стимулювання та застосуванні відповідальності за порушення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Практичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних уявлень про сутність господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, у можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційного дослідження у процесі законотворчої діяльності з метою удосконалення та систематизації законодавства України, що визначає господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, у практичній діяльності суб'єктів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Положення дисертації також можуть застосовуватись у науково-дослідній роботі та навчальному процесі при викладанні господарсько-правових дисциплін. Дискусійні дисертаційні положення та висновки можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Ключові слова: альтернативні джерела енергії, виробництво електричної енергії з використанням альтернативних джерел, виробництво теплової енергії з використанням альтернативних джерел, правове стимулювання, господарсько-правові засоби стимулювання, господарсько-правова відповідальність.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Кулик О.І. Умови встановлення «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2017. Issue 2. Pp. 148-154.
2. Кулик О.І. Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України та Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 86-91.
3. Кулик О.І. Порядок встановлення та перерахунку «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання. *Право і суспільство*. 2018. № 2(2). С. 85-90.
4. Кулик О. І. Виробництво енергії з використанням альтернативних джерел

як об'єкт стимулювання. *Правові системи. Науково-практичний електронний журнал*. 2018. №1/2. С. 193-200. URL: http://legalsystems.net.ua/wp-content/uploads/2019/09/“ПРАВОВІ-СИСТЕМИ”_2018_1_2.pdf.

5. Кулик О.І. Поняття господарсько-правового стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Молодий вчений*. 2019. №2. С. 179-183. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-40>.

6. Кулик О.І. Адміністративно-господарські санкції за порушення у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2019. Вип. 56(1). С. 113-118.

7. Кулик О.І. Ознаки стимульованих суб'єктів у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 1. С. 72-82.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кулик О.І. Правова основа стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Вінниця, 22 квітня 2016 р.). Вінниця: ДонНУ, 2016. С. 91-95.

2. Кулик О.І. Щодо умов встановлення суб'єктам господарювання «зеленого» тарифу. *Суб'єкти господарського права*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (Ірпінь, 5 грудня 2016 р.). Ірпінь: УДФС України, 2016. С. 86-89.

3. Кулик О.І. Щодо правових аспектів встановлення «зеленого» тарифу за законодавством України та Словацької Республіки. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Краків, Польща, 29 листопада - 1 грудня 2017 р.). Вінниця: ЦОП «Документ Принт», 2017. С. 119-121.

4. Кулик О.І. Щодо способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро,

30-31 березня 2018 р.). Дніпро: Дніпровський гуманітарний університет, 2018. С. 73-76.

5. Кулик О.І. Щодо правової природи позбавлення стимулювання виробників електроенергії з альтернативних джерел. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса (Вінниця, 18 травня 2018 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. С. 119-121.

6. Кулик О.І. Стимулювання використання альтернативних джерел енергії в Республіці Польща. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. С. 159-164.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Kulyk O.I. Stimulation of The Use of Energy from Renewable Sources with Cryptocurrency. *Emergence of public development: financial and legal aspects*: monograph /Yu. Pasichnyk and etc.: [Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. Pasichnyk Yu.] : Collective monograph. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2019, pp. 400-408.

ABSTRACT

Kulyk O.I. Economic and Legal Groundwork of the Stimulation of the Alternative Energy Production. – Thesis. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law (PhD): Specialty 12.00.04 «Economic Law, Economic Procedural Law» (081 – Law). – Vasyl' Stus Donetsk National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2019.

Target of the research is the social relations forming within the process of

alternative energy production.

Subject of the research is the economic and legal groundwork of the stimulation of the alternative energy production.

In Chapter 1 «Theoretical and legal bases of economic and legal groundwork of the stimulation of the alternative energy production» it is proposed to determinate alternative energy production as an object of stimulation as an economic activity of energy production using alternative energy sources to the electricity or heat energy on alternative energy objects with the purpose of its realization.

Additionally, it is grounded that the definitions concerning the alternative sources of energy need to be unified, thus it is proposed to insert the definition «non-conventional» energy sources to «alternative» energy sources; to insert the definition «inexhaustible» sources to «renewable» sources.

It is proposed to define the notion of economic and legal tools of stimulation of the alternative energy production as a set of economic or organizational tools of influence on the subjects of alternative energy production. Such an influence is carried out by the use of positive and negative incentives for the purpose of increasing the rate of generation and usage of alternative energy, creation of favorable economic conditions for the construction of alternative energy facilities, «green economy» development and ensuring of sustainable development of Ukraine.

The types of economic and legal tools of stimulation of alternative energy production are specified based on the analysis of domestic and foreign legislation. Thus, it is refer to: feed-in tariff; auction price for all volume of electricity purchasing; allowance for the use of equipment of Ukrainian origin; an incentive tariff for the production of the heat energy from alternative energy sources; tax and customs benefits for energy producers; low-grade green loans; investment grants; allotting of land plots for the construction of renewable energy facilities with certain technical parameters and specifications to connect to the electricity grid; cessation of stimulation and application of responsibility measures for violation of the legislation on stimulation of alternative energy production.

All of the abovementioned tools were divided into economic or organizational

ones on the account of the influence outcome. Thus, the allotting of land plots for the construction of renewable energy facilities belongs to the organizational tools, all of the others – to economic ones.

The legal base of the economic and legal groundwork of stimulation of the alternative energy production, that include general rules (The Constitution of Ukraine, The Commercial Code of Ukraine, The Civil Code of Ukraine, Tax Code of Ukraine, The Customs Code of Ukraine, etc.); and special rules regulating relations between energy companies in the field of energy (Law of Ukraine «On the Electricity Market», Law of Ukraine «On Heat Supply», Law of Ukraine «On Energy-Saving», Law of Ukraine «On the National Commission for State Regulation of Energy and Public Utilities», etc.) and alternative energy in particular (Law of Ukraine «On alternative energy sources» and subordinate legislation) is summarized.

The directions of improvement of the legislation concerning the stimulation of the alternative energy production are specified.

In Chapter 2 «Subjects, conditions and procedure of the stimulation of the alternative energy production» it is specified and classified the range of subjects incenting alternative energy production, that includes: authorized state bodies; local governments; banks and other enterprises, institutions, organizations.

The exclusion of local state administrations from the circle of incentive subjects is justified.

The characteristics inherent to the incentive subjects in the sphere of alternative energy production are specified.

It is argued that entities to be applied economic and legal tools of stimulation of electricity production using alternative sources (beneficiary subjects) are economic entities producing electricity from alternative sources and consumers of electricity (energy cooperatives and private households); in the field of heat energy production – only economic entities.

It is grounded the division of the conditions of the stimulation of the alternative energy production into general and special ones. It is determined by the energy producer, economic and legal tool or alternative energy source.

It is concluded that the general conditions are common to all of the economic and legal tools of the stimulation of the alternative energy production; meanwhile, the special conditions for each economic and legal tools of the stimulation are established separately.

The terms and conditions for setting the entity's feed-in tariff and auction price are generalized and systematized; the conditions for applying tax and customs benefits as economic and legal tools of stimulation of alternative energy production are specified.

It is concluded that the conditions for applying of low grade «green» lending are set by the incentive entities on their own, guided by the legislation other than the legislation of Ukraine on alternative energy sources.

It is proposed to bring the use of new innovative technologies in alternative energy as a condition for obtaining an investment grants.

It is emphasized on the dependence of the procedure of the stimulation and the alternative energy production of the economic and legal tools of stimulation of such energy production; the procedure of applying of each of the tools of the stimulation of the alternative energy production is specified.

The improvement of the feed-in tariff setting and recalculation is substantiated; proposals for the regulation of the procedure on the investment grants obtaining as an economic and legal tool of the stimulation of the alternative energy production are formulated.

In Chapter 3 «Termination of the stimulation and liability for violations of the legislation on the alternative energy production» it is specified that termination of the stimulation of the alternative energy production may have objective essence (expiry of the feed-in tariff), subjective essence (will of the stimulated subject) or may be the result of the application of legal liability measures.

It is grounded that the termination of the stimulation of the alternative energy production as the result of the application of legal liability measures may effect the refunding of the stimulation in the form of repaying the incentive or charge of taxes, fees, and payments being chargeable without the tax benefit.

It is argued that caution is not an economic sanction, so it is proposed to exclude it from the list of sanctions provided by the Laws of Ukraine «On the Electricity Market» and «On the National Commission for State Regulation of Energy and Public Utilities». And at the same time, it is proposed to envisage its application as one of the preventives means and to clarify the procedure of its application.

It is also grounded that assignment of the administration pro tempore to manage the energy supply company is not a sanction for the legislation violation. Having regard to the adoption of the Law of Ukraine «On the Electricity Market» it is argued that the new procedure of the sanctions application for the violation of the legislation on the electricity market needs to be worked. It should include the fine application procedure as well as the procedure of the revocation of the license and the procedure of the cessation of the license.

It is hereby recommended the reasons for applying the administrative-economic sanction in the form of cessation of the license for the entities operating in the sphere of alternative energy sources. The definition of non-flagrant breach of legislation on energy industry as well as the conditions and rules for business operation of the electricity supply as a basis for administrative and economic sanction, in the form of the cessation of the license is proposed.

The practical bearing of the obtained results lies in the expending of the theoretical understanding of the essence of the economic and legal groundwork of the alternative energy production; in the possibility of using of theoretical provisions and conclusions of the research in the legislative process with the purpose of improvement and systematization of the legislation of Ukraine on the economic and legal groundwork of the stimulation of the alternative energy production; in the practical activity of the entities producing alternative energy.

The provisions of the research may also be applied in the research work and educational process within the framework of economic and legal disciplines for students of legal and economic specialties. Debatable positions and conclusions may become the basis for further scientific research.

Keywords: alternative energy sources, production of the electricity from the alternative energy sources, production of the heat energy from the alternative energy sources, legal stimulation, economic and legal tools of the stimulation, economic and legal liability.

REFERENCES

Scientific publications, which contain the main results of the Thesis:

1. Kulyk, O.I. (2017) Conditions for Establishing the Feed-In Tariff to the Economic Entities Which Produce Energy from Alternative Energy Sources. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*, issue 2, pp. 148-154.
2. Kulyk, O.I. (2018) Tools of the Stimulation of the Use of Alternative Energy Sources According to the Legislation of Ukraine and the European Union. *Entrepreneurship, Economy and Law*, No 4, pp. 86-91.
3. Kulyk, O.I. (2018) The Feed-In Tariff Setting and Recalculation Procedure for Economic Entities. *Law and Society*, No 2(2), pp. 85-90.
4. Kulyk, O.I. (2018) The Production of Alternative Energy as an Object of Stimulation. *Legal Systems*. No 1/2, pp. 193-200. URL: http://legalsystems.net.ua/wp-content/uploads/2019/09/“ТІПАБОБИ-СИСТЕМИ”_2018_1_2.pdf.
5. Kulyk O.I. (2019) Definition of The Economic and Legal Stimulation of the Use of Alternative Energy Sources. *Young Scientist*. No 2, pp. 179-183. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-40>.
6. Kulyk, O.I. (2019) Administrative and Commercial Sanctions for the Violations in The Sphere of the Use of Energy from Alternative Energy Sources. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, vol. 56(1), pp. 113-118.
7. Kulyk, O.I. (2019) Administrative and Commercial Sanctions for the Violations in The Sphere of the Use of Energy from Alternative Energy Sources. *Law Journal of Donetsk University*. 2019. No 1, pp. 72-82.

Scientific publications, which confirm approbation of the materials of the Thesis:

1. Kulyk, O.I. (2016) Legal Framework on the Stimulation of the Use of Alternative Energy Sources. Proceedings of the *All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Constitutional Foundations of Lawmaking and Law Enforcement: State and Prospects for Development»* (Ukraine, Vinnytsia, April 22, 2016). Vinnytsia: Vasyl' Stus Donetsk National University, pp. 91-95.

2. Kulyk, O.I. (2016) On the Conditions for Establishing the Feed-In Tariff to the Economic Entities. Proceedings of the *Subjects of the economic law* (Ukraine, Irpin, December 5, 2016). Irpin: USFSU, pp. 86-89.

3. Kulyk, O.I. (2017) On the Legal Aspects of the Establishing the Feed-In Tariff According to the Legislation of Ukraine and Slovak Republic. Proceedings of the *Economic and Law Paradigm of Modern Society* (the Republic of Poland, Kraków, November 29 – December 1, 2017). Vinnytsia: TsOP «Dokument Prynt», pp. 119-121.

4. Kulyk, O.I. (2018) On the Tools of the Stimulation of the Use of Alternative Energy Sources. Proceedings of the *International and Domestic Legislation: Ways of Improvement* (Ukraine, Dnipro, March 30-31, 2018). Dnipro: Dniprovskii University of the Humanities, pp. 73-76.

5. Kulyk, O.I. (2018) On the Legal Nature of the Forfeiture of the Stimulation of the Use of Alternative Energy Sources. *Legal Science and Education in Modern Conditions: State and Prospects of Development: Proceedings of the All Ukrainian Research and Practical Conference on the 35th Anniversary of Law School of Vasyl' Stus Donetsk National University* (Ukraine, Vinnytsia, May 18, 2018). Vinnytsia: Nilan LTD, pp. 119-121.

6. Kulyk, O.I. (2019) The Stimulation of the Use of Alternative Energy Sources in the Republic of Poland. Proceedings of the *Legal support for Ukraine's integration into the European political, economic, security, intellectual space* (Ukraine, Khmelnytskyi, April 23, 2019). Vinnytsia: Vasyl' Stus Donetsk National University, pp. 159-164.

Scientific publications, which contain the additional results of the Thesis:

1. Kulyk, O.I. (2019) Stimulation of The Use of Energy from Renewable Sources with Cryptocurrency. *Emergence of public development: financial and legal aspects: monograph /Yu. Pasichnyk and etc.: [Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. Pasichnyk Yu.]*: Collective monograph. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, pp. 400-408.

ЗМІСТ

Вступ	19
Розділ 1. Теоретико-правові засади господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	28
1.1. Поняття виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	28
1.2. Поняття та види господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	44
1.3. Господарсько-правова основа стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	61
Висновки до розділу 1	81
Розділ 2. Суб'єкти, умови та порядок стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	83
2.1. Суб'єкти стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	83
2.2. Умови стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	101
2.3. Порядок стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	117
Висновки до розділу 2	137
Розділ 3. Припинення стимулювання та відповідальність за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	139
3.1. Припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	139
3.2. Відповідальність за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел	155
Висновки до розділу 3	180
Висновки	182
Список використаних джерел	186
Додатки	219

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГК України	Господарський кодекс України
Держенергоефективності	Державне агентство з питань енергоефективності та енергозбереження
Держенергонагляд	Державна інспекція енергетичного нагляду України
Енергетична стратегія України	Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність».
ЄС	Європейський Союз
Закон № 555-IV	Закон України «Про альтернативні джерела енергії»
Закон про Національну комісію	Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»
КМУ	Кабінет Міністрів України
МК України	Митний кодекс України
НКРЕКП, Регулятор	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
ПК України	Податковий кодекс України
Порядок визначення рівня використання обладнання українського виробництва	Порядок визначення рівня використання обладнання українського виробництва на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексів), що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), та встановлення

	відповідної надбавки до «зеленого» тарифу, затверджений постановою НКРЕКП від 10 грудня 2015 р. № 2932
Порядок № 1817	Порядок встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, затверджений постановою НКРЕКП від 30 серпня 2019 р. № 1817
Постанова КМУ № 293	Постанова Кабінету Міністрів України «Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій» від 30 березня 2016 р. № 293

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Виробництво енергії з використанням альтернативних джерел є сучасним трендом у світовій енергетиці. Україна також не залишилась осторонь актуальних світових тенденцій. На законодавчому рівні визнається, що альтернативні джерела енергії мають скласти основу природно-ресурсного потенціалу, що стане вирішальним чинником у формуванні «зеленої» економіки та забезпеченні сталого розвитку.

Повноцінне збільшення частки енергії альтернативного походження можливо тільки за умови стимулювання її виробництва. Це підтверджується досвідом більшості країн світу та пояснюється високою вартістю генеруючого обладнання і, як наслідок, високою кінцевою вартістю енергії порівняно з виробленою із традиційних джерел. Важливість розвитку альтернативної енергетики поряд із високою затратністю виробництва енергії з використанням альтернативних джерел зумовлює розробку та застосування господарсько-правових засобів стимулювання. Водночас аналіз практики дозволяє зробити висновок про недостатню ефективність засобів стимулювання, які застосовуються в Україні. Так, за даними Державної служби статистики України частка постачання енергії з альтернативних (у тому числі відновлюваних) джерел енергії становить лише 4,4 відсотка, що вкрай мало, особливо з огляду на взяті Україною міжнародні зобов'язання по досягненню до 2020 року рівня в 11 відсотків.

Таку ситуацію можна пов'язувати з наявними проблемами стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, зокрема, обмеженістю господарсько-правових засобів стимулювання, неконкретними умовами й порядком стимулювання, підставами та порядком припинення стимулювання, відповідальністю за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та інш.

Законодавче підґрунтя стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел складають норми Господарського кодексу України, законів України «Про альтернативні джерела енергії», «Про ринок електричної

енергії», «Про теплопостачання», інших законів та підзаконних нормативно-правових актів, проте законодавство містить низку прогалин, колізій, спірних положень.

До правової основи стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел входять директиви Європейського Союзу, основною з яких є Директива 2009/28/ЄС про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, положення якої Україна має імплементувати у рамках Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Тривалий час альтернативна енергетика виступає сферою інтересів дослідників різних галузей науки. У юридичній науці можна виділити науковий доробок С.Д. Білоцького, який присвятив дослідження міжнародно-правовому регулюванню у сфері екологічно орієнтованої енергетики, Г.Д. Джумагельдієвої, яка аналізувала правове забезпечення енергозбереження, Е.Ю. Рибнікової, кандидатську дисертацію якої присвячено господарсько-правовому стимулюванню використання відновлюваних джерел енергії в Україні. Проте питання господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел не виступали предметом самостійного наукового дослідження.

Вищевикладене вказує на актуальність обраної теми та доцільність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету імені Василя Стуса за темою «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація 0118U003140), у межах якої автором проведено дослідження господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних положень щодо удосконалення господарсько-правового

забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та підготовка на цій основі пропозицій з удосконалення відповідного законодавства.

Для реалізації зазначеної мети у роботі вирішувалися такі *завдання*:

аналіз визначення поняття виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у контексті стимулювання такого виробництва;

аналіз та конкретизація поняття і видів господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

аналіз та узагальнення господарсько-правової основи стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел із обґрунтуванням напрямів удосконалення законодавства;

дослідження та конкретизація суб'єктів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

аналіз та виокремлення умов стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

розкриття порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та підготовка пропозицій з його удосконалення залежно від засобів стимулювання;

дослідження та уточнення підстав і наслідків припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

аналіз та доопрацювання положень відповідальності за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що складаються у процесі виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Предметом дослідження є господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. За допомогою формально-логічного методу досліджувалися основні поняття та проводився

аналіз нормативно-правових актів, якими регулюються питання господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Системно-структурний метод застосовувався для виділення та аналізу певних характеристик господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. За допомогою порівняльно-правового методу проведено аналіз положень нормативно-правових актів та судової практики зарубіжних країн і виявлено позитивний досвід у сфері стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел, який заслуговує на увагу. За допомогою формально-юридичного методу підготовлено пропозиції з удосконалення чинного законодавства щодо господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Теоретичну основу проведеного дослідження, крім вищезазначених авторів, склали роботи таких вчених як: А.Г. Бобкова, О.В. Гарагонич, Р.Ф. Гринюк, Я.І. Дабіжа, А.М. Захарченко, Д.В. Зеркалов, Г.М. Калетнік, Р.А. Калюжний, М.М. Кузьміна, О.Я. Лапка, І.М. Луценко, А.В. Малько, В.К. Мамутов, С.В. Мирошник, Ю.М. Павлюченко, В.В. Поєдинок, Г.Г. Півняк, Т.О. Пікуля, С.А. Свірков, Г.В. Смолин, З.Ф. Татькова, В.С. Щербина, J. Engels, D. Reiche, L. Rubini, J. Prest, R. Ottinger, R. Williams та інші.

Емпіричну базу дослідження склали вітчизняні нормативно-правові акти та практика їх застосування, зокрема судова; статистичні дані; законодавство та практика його застосування Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Польща та деяких інших держав.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці господарського права на основі аналізу господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел доопрацьовано раніше відомі та розроблено нові положення щодо такого стимулювання і підготовлено пропозиції, направлені на удосконалення відповідного законодавства.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів конкретизується у наступних положеннях.

Уперше:

запропоновано визначення виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкта стимулювання, а саме: це – господарська діяльність з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики з метою реалізації енергії;

аргументовано, що господарсько-правовими засобами стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел є сукупність економічних або організаційних за змістом та правових за формою закріплення засобів стимулюючого впливу на суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, який здійснюється шляхом застосування позитивних і негативних стимулів з метою збільшення обсягів виробництва та використання енергії, виробленої з альтернативних джерел, створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики, розвитку «зеленої» економіки та забезпечення сталого розвитку України;

запропоновано ввести інвестиційні гранти як господарсько-правовий засіб стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел; встановити умовою їх надання використання нових інноваційних технологій у альтернативній енергетиці; залучити до їх надання Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, яке розглядатиме заявки та у випадку задовільного рішення, передаватиме їх до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, для надання гранту;

запропоновано підстави застосування до суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сфері використання альтернативних джерел енергії, адміністративно-господарської санкції у вигляді зупинення ліцензії за допущення суб'єктом господарювання негрубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії та/або вчинення порушення вперше.

Удосконалено положення щодо:

мети стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом уточнення, що нею є збільшення обсягів виробництва та використання енергії, виробленої з альтернативних джерел, створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики, розвитку «зеленої» економіки та забезпечення сталого розвитку України;

переліку стимулюючих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії шляхом виключення з нього місцевих державних адміністрацій;

умов застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом уточнення, що такими умовами є дотримання певних установлених вимог, та поділу зазначених умов на загальні та спеціальні залежно від господарсько-правового засобу стимулювання чи виду альтернативного джерела енергії;

встановлення і перерахунку «зеленого» тарифу з уточненням, що для їх удосконалення потрібно: 1) розширити підстави для відмови у встановленні «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання; 2) змінити формулу перерахунку «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання з урахуванням у ній індексу інфляції; 3) закріпити за Кабінетом Міністрів України право на визначення обсягу електроенергії на календарний рік, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом;

адміністративно-господарських санкцій у сфері стимулювання використання альтернативних джерел енергії шляхом обґрунтування, що попередження не належить до таких санкцій, з урахуванням чого запропоновано виключити його з переліку санкцій, закріплених законодавством, передбачити його застосування як заходу попереджувального впливу та уточнити порядок його застосування.

Дістало подальший розвиток положення щодо:

термінології стосовно альтернативних джерел енергії шляхом додаткового

обґрунтування заміни терміну «нетрадиційні джерела енергії» на термін «альтернативні джерела енергії» та терміну «поновлювані джерела енергії» – на «відновлювані джерела енергії»;

господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом доповнення їх переліку інвестиційними грантами;

стимульованих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії шляхом конкретизації їх ознак, як-то: 1) здійснення господарської діяльності з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики, яка є товаром; 2) наявність спеціального майна, зокрема енергогенеруючого та іншого обладнання, за допомогою якого виробляється енергія з використанням альтернативних джерел енергії; 3) наявність передбачених законом прав та обов'язків у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

видів стимулюючих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії шляхом обґрунтування поділу цих суб'єктів на тих, що застосовують господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел в силу компетенції або власного бажання та тих, що виконують допоміжні функції для застосування засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

умов стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом їх конкретизації та узагальнення залежно від господарсько-правового засобу чи альтернативного джерела енергії;

наслідків припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел на підставі застосування юридичної відповідальності шляхом конкретизації, що ними можуть бути повернення стимулювання чи стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали нарахуванню без застосування податкової пільги;

напрямів удосконалення законодавства щодо стимулювання виробництва

енергії з використанням альтернативних джерел, зокрема шляхом конкретизації та узагальнення цих напрямів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних уявлень про сутність господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, у можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційного дослідження у процесі законотворчої діяльності з метою удосконалення та систематизації законодавства України, що визначає господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, у практичній діяльності суб'єктів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Положення дисертації можуть застосовуватись у науково-дослідній роботі та навчальному процесі у рамках господарсько-правових дисциплін, призначених для студентів юридичних та економічних спеціальностей. Дискусійні дисертаційні положення та висновки можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Окремі положення результатів дисертаційної роботи рекомендовано до використання в практичній діяльності Акціонерного товариства «Укртрансгаз» (довідка від 25.10.2019 р. № 3301вих-19-828), Києво-Святошинської місцевої прокуратури Київської області (довідка від 09.09.2019 р. № 15078вих-19).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати отримані автором самостійно на основі аналізу наукових і періодичних публікацій, матеріалів правозастосовної практики, законодавства України та інших держав щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку» (Вінниця, 2016); III Всеукраїнська науково-практична Інтернет-

конференція «Суб'єкти господарського права» (Ірпінь, 2016); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (Kraków, the Republic of Poland, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (Дніпро, 2018); Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса «Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку» (Вінниця, 2018); Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір» (Хмельницький, 2019).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи викладено у 14 наукових працях, з яких 5 статей – у фахових наукових виданнях, перелік яких затверджений у встановленому порядку, 1 стаття в зарубіжному фаховому виданні, 1 стаття у виданні, яке включено до міжнародних наукометричних баз, 6 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій, та 1 публікація розділу у зарубіжній колективній монографії.

Структура дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертації складає 231 сторінка комп'ютерного тексту. Робота містить також список джерел із 276 найменувань та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЕНЕРГІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1.1. Поняття виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

Використання альтернативних джерел для виробництва енергії знаходиться у постійному зростанні у світі та поступово розвивається в Україні. Відповідно до даних Щорічника «Світова енергетична статистика» п'ятірку перших країн за часткою альтернативних джерел енергії у виробництві електроенергії за 2018 рік склали: Норвегія (97,9%), Нова Зеландія (83,1%), Бразилія (82,5%), Колумбія (75,7%) та Венесуела (75,7%) [1]. Разом із тим, згідно з даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України за 2018 рік, частка альтернативних джерел енергії у структурі виробництва електроенергії склала лише 1,7% [2].

Отже, на сучасному етапі розвитку економіки України рівень виробництва енергії з використанням альтернативних джерел є вкрай низьким.

Разом з тим виробництво енергії з альтернативних джерел повинно мати перспективу для нашої країни щонайменше з двох причин. По-перше, енергетика України значною мірою базується на імпорті енергетичних ресурсів – нафти, газу, бензину, ціна на які постійно зростає, і згідно проведених економічних досліджень така тенденція зберігатиметься, оскільки видобуток викопних джерел енергії скорочується і в найближчій перспективі запаси цих енергоносіїв будуть вичерпані [3, с. 114].

По-друге, Україна наділена великими можливостями щодо використання альтернативних джерел енергії, зокрема: енергія вітру 15 млн тон умовного палива (т у.п.), енергія біомаси 20 млн т у.п., геотермальна енергетика 12 млн т у.п., гідроенергетика 10 млн т у.п., і сонячна енергетика 6 млн т у.п [4, с. 377].

Альтернативним джерелам енергії в Україні доводиться постійно конкурувати за частку у енергобалансі. Одним із найбільших викликів для альтернативних джерел енергії є те, що вартість виробництва енергії з них, в середньому, залишається вищою за таку, що вироблена із традиційних джерел. Через високу ціну виробництва електроенергія, вироблена з вітру, сонця чи із застосуванням інших альтернативних джерел енергії не може конкурувати на вільному комерційному ринку з розвиненими технологіями використання горючих корисних копалин чи з ядерною енергетикою. На сучасному етапі, враховуючи досягнутий рівень технологій, виробництво альтернативної енергії не є рентабельним без спеціального стимулювання [5, с. 27].

Наведене обумовлює необхідність та доцільність стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Передумовою здійснення відповідного стимулювання виступає ідентифікація виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як певного правового явища.

Законодавче регулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел здійснюється нормами Законів України: «Про альтернативні джерела енергії» (далі – Закон № 555-IV) [6], «Про ринок електричної енергії» [7], «Про теплопостачання» [8] та інших нормативно-правових актів. У законодавстві відсутнє визначення поняття виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, а положення Закону України «Про альтернативні джерела енергії» не дозволяють однозначно визнати таке виробництво різновидом господарської діяльності.

Серед науковців певні аспекти виробництва енергії з використанням альтернативних джерел досліджувалися багатьма вченими, у тому числі С.Д. Білоцьким, Г.Д. Джумагельдієвою, Е.Ю. Рибніковою та ін., однак додатково дослідження потребує визначення поняття виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкту стимулювання такого виробництва.

Природа здавна була об'єктом наукового пізнання людини. Сама природа розглядалась як нескінченний резервуар ресурсів для людської діяльності [9, с. 18]. Численні теоретичні та практичні інструменти застосовувались людьми для

осмислення ними нових явищ дійсності, а також при науковій кваліфікації уже знайомих їм явищ. Різна природа досліджуваних явищ спричинила виникнення різних наукових напрямів, які передбачали свій власний предмет дослідження та оригінальну методологію. Згодом це призвело до того, що одне і те саме явище ставало предметом дослідження різних наукових дисциплін.

У контексті визначення поняття виробництва енергії з використанням альтернативних джерел актуальним є міждисциплінарний дискурс щодо поняття «енергія». Саме комплексне вивчення даного феномену дозволить зрозуміти його багатогранну природу. Так, ще В. Оствальд вказував на необхідність подолання кордонів між окремими науками, інтеграції наук в одне ціле [10, с. 27].

Такі наукові дисципліни як фізика, хімія, біологія, психологія, соціологія, філософія, економіка та юриспруденція використовують поняття «енергія» у якості ключового концепту в ракурсі своєї дисциплінарної специфіки. Кожна із названих наук володіє власним науково-понятійним апаратом, методологією та цілями, створюють власні, часто різнопланові, уявлення про енергію.

Автором терміну «енергія» вважається Арістотель. У своїй праці «Фізика» філософ вводить нові поняття можливості – «дьюнаміс» та дійсності – «ентелехія». Наряду з терміном «ентелехія» Арістотель використовував термін «енергейа», який мав схоже значення. «Енергейа» є процес реалізації можливого, діяльність, акт; «ентелехія» – завершення цієї діяльності, той кінцевий стан, до якого вона призводить [11, с. 561]. Сам Арістотель не наводив чіткого визначення поняття «енергія», натомість розкривав його через призму суміжних понять: «можливість», «рух», «діяльність». У категорійній системі Арістотеля енергія передуює матерії, уявлення про природу також розкривається через енергію [12, с. 30]. Філософи уявляли енергію як певний субстанціональний підрівень у системі предметів матеріального світу. За допомогою концепції «енергії» намагались окреслити цілісну картину світу та пояснити наявні в ньому закономірності.

У рамках природничих наук визначення поняття «енергія» стосується перш за все її фізичної характеристики. Енергія це – одна з основних властивостей матерії, загальна міра всіх форм її руху. Також енергія – це здатність якого-небудь

тіла, речовини і т. ін. виконувати якусь роботу або бути джерелом тієї сили, що виконуватиме роботу [13, с. 480]. У рамках природничих наук енергію поділяють на електричну, теплову і механічну енергію, а основними формами її застосування вважають теплоту та електроенергію [14, с. 13]. Електрична та теплова енергія при цьому є вторинною енергією, а первинною енергією є енергоресурси, які не обробляли та не перетворювали [14, с. 14]. Серед таких енергоресурсів чільне місце посідають альтернативні джерела енергії.

Для економіки визначення енергії пов'язане з її місцем у системі господарської діяльності, для якої найбільше значення мають такі види енергії, як електрична та теплова, які протягом вже досить тривалого часу виробляються, продаються та купуються. Відповідно, економічна характеристика енергії, як правило, ґрунтується на наданні їй товарної характеристики [15, с. 100].

У рамках соціологічних досліджень поняття енергії остання розглядається не просто товаром, її використання дозволяє вирішувати загально-соціальні задачі. Енергія, як одне з найважливіших соціальних благ, не може бути заміненою іншим аналогічним товаром, а енергетичні ресурси мають не тільки сировинне, а і соціальне значення.

Як слушно зазначила Г.Д. Джумагельдієва, енергетика є однією зі сфер національної економіки, де дія кожного із таких факторів як становлення самостійності держави та перехід до ринкової економіки, євроінтеграційний вибір з притаманними йому процесами децентралізації управління, потребує якісної зміни філософії взаємодії держави та суспільства, насамперед, за допомогою права [16, с. 27]. Відповідно, правове регулювання виробництва енергії з альтернативних джерел має враховувати всі вищезазначені аспекти поняття енергії.

Юридичною наукою не вироблено єдиного підходу до правової природи енергії. Багато дослідників розмірковували над правовою природою саме електричної енергії, зокрема тому, що цей вид енергії є найбільш універсальним, а забезпечення економіки та суспільства електричною енергією у сучасних умовах є життєво необхідним.

У правовій літературі зустрічається позиція щодо віднесення енергії до робіт чи послуг, що сформульована переважно на оцінці її фізичних властивостей [17, с. 43]. М.М. Агарков вважав, що енергія не є ані правом, ані річчю. Вчений розглядав договір електропостачання як роботу з передачі енергії [18, с. 13].

Заслуговує уваги позиція В.А. Тархова, на думку якого, електропостачання полягає не в передачі речей, а у передачі пов'язаних із речами матеріальних благ [19, с. 38]. На думку С.А. Тебенькової електрична енергія – це благо, яке наділене властивістю обігу, і разом з тим електрична енергія технологічно нерозривно пов'язана з іншими об'єктами (генераторами, електромережою), які виконують посередницьку функцію. Такі відмінні риси електричної енергії, як товарний характер та комерційна цінність, а також нерозривний технологічний зв'язок із іншими об'єктами, що виконують посередницьку функцію, є обґрунтуванням для виокремлення об'єкту цивільних прав в особливий вид, якому властивий спеціальний режим обігу [20, с. 188].

Натомість Г.Ф. Шершеневич вказував, що до числа речей мають бути віднесені не тільки тілесні предмети, але і енергія [21, с. 110]. На думку А.Д. Жане, з цивільно-правової точки зору енергію слід відносити до категорії речей (так звана безтілесна річ), що наділена низкою специфічних властивостей, які не дозволяють використовувати її в цивільному обігу повною мірою [22, с. 18].

Іншу позицію зайняв В.А. Лапач, який зазначав, що не всі матеріальні об'єкти цивільного права є речами, а «різного роду енергії» вкупі з низкою інших об'єктів цивільного права є «неречовими матеріальними об'єктами», «не є речами» та будуть включені в «майнову групу в якості проміжної (між речами та майновими правами) об'єктної категорії» [23, с. 312].

Цікавою є думка С.А. Свіркової, який вказує, що сучасний рівень розвитку обігу енергії свідчить про те, що енергія має розглядатись як об'єкт прав «*sui generis*». Енергія, на думку автора, є настільки специфічним об'єктом прав, що сама по собі не може виступати предметом правочинів. Для уведення енергії в обіг стає необхідним юридичне опосередкування певного роду правами, які стають предметом відповідних реалізаційних правочинів щодо енергії [24, с. 45].

Серед науковців точаться дискусії щодо правової природи енергії, однак слід відзначити, що жоден із вищеназваних підходів не заперечує товарний характер енергії.

Відсутність єдиного підходу до визначення правової природи енергії пояснює різноманіття підходів до врегулювання даного питання у законодавстві. За законодавством України енергія уявляється як економічне благо, або товар, тому що має цінність та оборотоздатність, а також як послуга, переважно у сфері побутового енергопостачання [25, с. 140].

Провівши аналіз законодавства можна дійти висновку, що законодавець притримується такої точки зору, за якої енергії властиві матеріальні ознаки, що дозволяє віднести її до об'єктів цивільних, господарських прав.

Так, у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) «енергія» як об'єкт цивільних прав окремо не вказується, проте її можна віднести до речей, спираючись на зміст ст. 177 Кодексу, у якій закріплено, що до об'єктів цивільних прав віднесено речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [26]. Зокрема, такої ж думки притримується і О.В. Кохановська, яка досліджуючи втілення та реалізацію ідей розробників ЦК України щодо нормативного закріплення поняття та видів об'єктів цивільних прав, зазначила, що в юридичному значенні під речами розуміється, зокрема, різного роду енергія [27, с. 254].

У сфері господарювання енергія визнається товаром, щодо якого здійснюється господарсько-торговельна діяльність, оскільки на підставі ст. 263 Господарського кодексу України (далі – ГК України) енергопостачання виступає однією із форм господарсько-торговельної діяльності. За договором енергопостачання енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним

використовується (ст. 275 ГК України) [28].

Аналіз законодавства у сфері енергетики дозволяє дійти висновку, що законодавець притримується цілком послідовної позиції щодо визнання енергії товаром. Прикладом можуть виступати положення Закону України «Про ринок електричної енергії», у п. 26) ч. 1 ст. 1 якого зазначається, що електрична енергія – енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товаром, призначеним для купівлі-продажу. Так само у ст. 1 Закону України «Про тепlopостачання» зазначається, що теплова енергія – товарна продукція, що виробляється на об'єктах сфери тепlopостачання для опалення, підігріву питної води, інших господарських і технологічних потреб споживачів, призначена для купівлі-продажу.

У світлі наведеного можна зробити висновок, що в юридичній науці та законодавстві енергія розглядається як товар. При цьому видами енергії як товару виступають електрична та теплова енергія, які можуть вироблятися з метою передачі чи купівлі-продажу.

Різноманіття форм існування енергії, властивість їх взаємоперетворення дозволяє використовувати для виробництва енергії різні енергоресурси та енергоносії [14, с. 12], у тому числі альтернативні джерела енергії. У промисловості в якості джерел енергії використовуються переважно горючі корисні копалини, які вважаються традиційними. Ті джерела, які не відносяться до горючих корисних копалин, тобто до традиційних джерел енергії, прийнято називати альтернативними. Цікавою є думка Є.Є. Шкурідіна, який звернув увагу, що незважаючи на той факт, що невідновлювальні джерела енергії стали використовуватися людиною значно пізніше ніж відновлювальні, в літературі вони позиціонуються як традиційні, а відновлювальні джерела енергії, переважно розглядаються як нетрадиційні [29, с. 42].

Для розроблення визначення поняття виробництва енергії з використання альтернативних джерел, важливим є правове визначення самих альтернативних джерел енергії.

Термін «альтернативний» означає такий, що допускає вибір однієї з двох

або декілька можливостей [30, с. 37]. Таким чином, сутність терміну «альтернативні джерела енергії» полягає у альтернативі традиційним джерелам енергії. У той час як альтернативні джерела енергії за визначенням є будь-якою альтернативою традиційним видам палива (горючим корисним копалинам) або ділення ядерного палива [31, с. 198-199].

Є.Є. Шкурідін під альтернативними джерелами енергії пропонує розуміти – поновлювальні, постійно існуючі або періодично виникаючі у довкіллі джерела енергії, які є альтернативою (замінником) відповідним традиційним (невідновлювальним) джерелам енергії [29, с. 43]. Схожої думки притримується і Г.М. Калетнік, який у свою чергу альтернативні джерела енергії визначає як джерела, які здатні регенеруватися природним чином, зберігаючи при цьому природні баланси, мають практично необмежені обсяги та не завдають шкоди навколишньому середовищу [32, с. 9]. Проте наведені підходи фактично звужують розуміння альтернативних джерел енергії, залишаючи поза увагою вторинні енергетичні ресурси, які придатні для генерації енергії.

Цікаво, що визначення поняття «альтернативні джерела енергії» варіюється та змінюється в залежності від держави, а в деяких державах як-то в США чи в Австрії використовуються різні визначення навіть всередині однієї юрисдикції [33, с. 37]. Хоча варіації, як правило, незначні та в основному полягають в тому, чи відносити ядерну енергію до альтернативної. Як зазначає С.Д. Білоцький: «... сам термін «альтернативна енергетика» в міжнародному праві і праві Європейського Союзу є багато в чому штучним, і фактично не використовується. Ми використовуємо його як збірне технічне поняття, що включає відновлювані джерела енергії (сонячну, вітрову, припливну), біоенергетику, енергоефективність та науково-технічне співробітництво з розробки нових джерел енергії» [34, с. 87].

Легальне визначення альтернативних джерел енергії як відновлюваних джерел енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинних енергетичних ресурсів, до яких належать доменний та коксівний

гази, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів, міститься у ст. 1 Закону № 555-IV.

При цьому поняття відновлюваних джерел енергії додатково розкривається як відновлювані невикопні джерела енергії, а саме енергія сонячна, вітрова, аеротермальна, геотермальна, гідротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів (ст. 1 Закону № 555-IV). Подібне визначення міститься й у пп. 14.1.29 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України).

Таке визначення відновлюваних джерел енергії відповідає зобов'язанням України щодо адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. У Директиві Європейського Союзу 2003/54/ЄС від 26 червня 2003 р. вживається термін «поновлювані джерела енергії» («renewable energy sources»), який означає поновлювані невичерпні джерела енергії (енергія вітру, сонячна енергія, геотермальна енергія, енергія хвиль, припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газ з органічних відходів, газ з установок для очистки стічних вод та енергія біогазів) [35].

Визначення відновлюваних джерел енергії подається через перелік його видів. Деякі відновлювальні джерела енергії, такі як вітер, геотермальні джерела, біомаса, досить широко використовуються в усьому світі, часто є економічними та мають значні екологічні переваги. Ці відновлювані джерела енергії застосовуються як для використання у мережі, так і окремо забезпечують електроенергією віддалені від центрів сільські регіони. Для бідних та віддалених громад, які ще не під'єднані до електричної мережі, названі відновлювані джерела енергії є надзвичайно економічними, зокрема, для забезпечення енергії для освітлення, охолодження, зрошення та комунікації. Інші відновлювані джерела енергії, такі як енергія сонця, залишаються занадто дорогими для їх широкого застосування через високу вартість на фотоелектричні елементи. Деякі інші відновлювальні джерела енергії мають величезний технічний та економічний потенціал, зокрема водородні паливні елементи, енергія хвиль та припливів, а також геотермальна енергія глибоких гірських порід, однак потребують

додаткових досліджень та розробок з економічної та технічної точок зору [36, с. 3].

Визначення вторинних енергетичних ресурсів у Законі № 555-IV не закріплено. Цей Закон обмежується переліком видів вторинних енергетичних ресурсів, до яких віднесено доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів (ст. 1). Проте з преамбули Закону України «Про енергозбереження» можна зробити висновок, що цим поняттям охоплюється енергетичний потенціал продукції, відходів, побічних і проміжних продуктів, який утворюється в технологічних агрегатах (установках, процесах) і не використовується в самому агрегаті, але може бути частково або повністю використаний для енергопостачання інших агрегатів (процесів) (преамбула Закону) [37]. Таке ж визначення вторинних енергетичних ресурсів закріплене у «ДСТУ 2420-94. Енергоощадність. Терміни та визначення», затвердженого наказом Держстандарту від 30 березня 1994 р. № 69.

На думку Г.Г. Півняка одним з найважливіших завдань вдосконалення будь-якої галузі є виявлення резервів вторинних енергетичних ресурсів, економічно та екологічно обґрунтоване їх використання для цілей виробництва та задоволення потреб побутового споживання. При цьому зазначається, що вторинні енергетичні ресурси не можна розглядати як дарові додаткові джерела енергії, оскільки вони є результатом енергетичної недосконалості технологічних виробництв, тому необхідно прагнути до зниження їх виходу за рахунок більш повного використання палива в самому технологічному агрегаті [38, с. 42]. Як відзначає В.С. Самохвалов: «вторинні енергетичні ресурси можна розглядати, як побічний продукт або відходи основного виробництва кожної галузі людської діяльності, тому рівень їх використання тісно пов'язаний з рівнем технологій, які досягнуті в кожній конкретній галузі» [39, с. 4].

Отже, за змістом категорія «альтернативні джерела енергії» містить дві складові: відновлювані джерела енергії та вторинні енергетичні ресурси, що і закріплено у Законі № 555-IV. Водночас слід звернути увагу на розбіжності у

термінології, яка використовується законодавцем для позначення альтернативних джерел енергії. Так, у преамбулі Закону України «Про енергозбереження» для позначення джерел, які постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі у вигляді потоків енергії Сонця, вітру, тепла Землі, енергії морів, океанів, річок, біомаси використовується поняття «нетрадиційні та поновлювані джерела енергії» [37]. Поняттям «нетрадиційні джерела енергії» оперує також Закон України «Про альтернативні види палива», де альтернативні види палива визначаються як тверде, рідке та газове паливо, яке є альтернативою відповідним традиційним видам палива і яке виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини (абз. 2 ст. 1) [40]. Аналогічна термінологія використовується у Законі України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» [41], Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії, що затверджені постановою НКРЕКП від 22 березня 2017 р. № 308 [42], Порядку розрахунку нормативних витрат електроенергії підприємствами теплоенергетики при виробництві, транспортуванні та постачанні (розподілі) теплової енергії, затвердженого наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 2 лютого 2009 р. № 12.

Така ж термінологія використовувалась і у Законі України «Про теплопостачання», однак у тексті цього закону слова «нетрадиційні», «поновлювані джерела енергії», «вторинні енергетичні ресурси» в усіх відмінках замінено словами «альтернативні джерела енергії» у відповідному відмінку згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про теплопостачання» щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії» від 21 березня 2017 р. № 1959-VIII [43].

Наведене свідчить, що законодавець усвідомлює необхідність уніфікації термінології для позначення альтернативних джерел енергії, однак кроки у цьому напрямі є вибірковими та недостатніми.

Використання у різних нормативно-правових актах для позначення альтернативних джерел енергії різних термінів може спричиняти плутанину та

загрожувати проблемами із отриманням стимулювання, тому існує нагальна потреба уніфікації термінології, якою позначаються альтернативні джерела енергії та пропонується замість терміну «нетрадиційні джерела енергії» використовувати термін «альтернативні джерела енергії», а замість терміну «поновлювані джерела енергії» – «відновлювані джерела енергії».

Попри те, що у Законі № 555-IV не міститься визначення виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, з аналізу цього та інших законів можна зробити висновок, що такому виробництву притаманні ознаки господарської діяльності, яка визначається як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову вираженість (ч. 1 ст. 3 ГК України).

Такий висновок ґрунтується, зокрема, на положеннях Закону України «Про ринок електричної енергії». Згідно цим Законом виробництво електричної енергії визначено як діяльність, що пов'язана з перетворенням енергії з енергетичних ресурсів будь-якого походження в електричну енергію за допомогою технічних засобів, а виробником електричної енергії визначено суб'єкт господарювання, який здійснює виробництво електричної енергії (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії»).

Виробництво теплової енергії прямо визначено господарською діяльністю, пов'язаною з перетворенням енергетичних ресурсів будь-якого походження, у тому числі альтернативних джерел енергії, на теплову енергію за допомогою технічних засобів з метою її продажу на підставі договору (ст. 1 Закону України «Про теплопостачання»).

Послідовність наведених законодавчих позицій простежується у Класифікаторі видів економічної діяльності ДК 009:2010. Так, окремим видом економічної діяльності визначено постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря. До видів діяльності у енергетичній сфері включено виробництво, передачу, розподілення та торгівлю електроенергією. Діяльність з виробництва електроенергії з альтернативних джерел є різновидом виробництва

електроенергії, яка за Класифікацією видів економічної діяльності відноситься до класу 35.11. У свою чергу, виробництво теплової енергії з альтернативних джерел фактично віднесено до класу 35.30 – постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря [44].

Слід зазначити, що виробництву енергії з використанням альтернативних джерел притаманні ознаки господарської діяльності, які мають специфічний прояв, обумовлений сферою здійснення цієї діяльності, та конкретизація яких дозволить сформулювати визначення цієї діяльності як об'єкта стимулювання.

Узагальнення поглядів на ознаки господарської діяльності дозволяє виокремити наступні її ознаки:

- особливий суб'єктний склад, тобто здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання, зареєстрованими в установленому порядку;
- особлива сфера здійснення господарської діяльності – сфера суспільного виробництва, що означає, що виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг відбувається не так для власних, як для задоволення суспільних потреб;
- вартісний характер результатів господарської діяльності, які мають цінову визначеність, тобто результати господарської діяльності набувають форми товару, мають цінову визначеність і реалізуються за плату, тобто функціонують у сфері товарно-грошових відносин;
- виконання господарської діяльності на професійних засадах;
- поєднання в ній приватних інтересів виробника і публічних інтересів держави, суспільства та значних прошарків населення [45, с. 13-14; 46, с. 14].

На ознаку вартісного характеру результатів діяльності з виробництва енергії вказують положення ст. 1 Закону № 555-IV, де зазначено, що з альтернативних джерел може вироблятися електрична, тепла та механічна енергія, яка використовується з метою забезпечення власних потреб виробника енергії, або виступає товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу. Однак, у контексті стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, наведена ознака потребує додаткового розкриття.

Аналізуючи законодавство можна дійти висновку, що наразі стимулювання розповсюджується на виробництво з використанням альтернативних джерел тільки електричної та теплової енергії, проте не охоплює виробництво механічної енергії. Ймовірно це пов'язано з тим, що можливість механічної енергії набувати товарного характеру викликає сумніви з огляду на наступне.

Потреба використання різних форм енергії для сучасних технологічних процесів зумовлює перетворення енергії за допомогою певного обладнання, що складає загалом технічну основу енергетики. Так, у котельних установках хімічна енергія палива перетворюється на теплову; у паровій турбіні – тепла енергія, носієм якого є водяна пара, перетворюється на механічну енергію, яка в електричному генераторі, у свою чергу, перетворюється на електричну енергію. На гідроелектростанціях у гідротурбінах і електрогенераторах енергія водяних потоків перетворюється на електричну; в електричних двигунах електрична енергія перетворюється на механічну тощо [14, с. 13].

Безумовно, механічна енергія може бути вироблена з альтернативних джерел енергії, проте, на відміну від електричної та теплової, механічна енергія не може бути відчужена без перетворення. Видається, що включаючи механічну енергію до видів енергії, яка може бути вироблена з альтернативних джерел, законодавець керувався виключно технічними аспектами, маючи на увазі виробництво механічної енергії з альтернативного джерела на такому об'єкті, де за допомогою механічної енергії певне обладнання приводитиметься в рух, імовірно з метою подальшого перетворення механічної енергії у електричну чи теплову енергію.

Такої ж думки дотримуються і науковці, що досліджували технічні аспекти виробництва енергії, зазначаючи, що енергетика – галузь народного господарства, що охоплює виробництво, перетворення і використання різних форм енергії, а основними видами продукції енергетичної галузі є електрична і тепла енергія [14, с. 12-16].

З огляду на наведене не можна розглядати виробництво механічної енергії як самостійний об'єкт стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Виробництво енергії з використанням альтернативних засад здійснюється на професійних засадах та з використанням спеціального обладнання (устаткування, пристроїв тощо). При цьому, як об'єкт стимулювання, генерування такої енергії має здійснюватися з використанням об'єкта альтернативної енергетики, яким є енергогенеруюче та інше обладнання, що виробляє енергію за рахунок використання альтернативних джерел енергії, частка яких становить не менш як 50 відсотків від встановленої потужності всіх задіяних на об'єкті джерел енергії (ч. 1 ст. 1 Закону № 555-IV).

Наступною ознакою виробництва енергії з використанням альтернативних джерел є те, що таке генерування енергії здійснюється у сфері суспільного виробництва, тобто енергія виробляється не для власного споживання, а для задоволення публічних потреб, оскільки електрична та теплова енергія є суспільним благом. Відповідно, під час здійснення діяльності з виробництва енергії з цих джерел відбувається поєднання приватних та публічних інтересів. Особливість цієї ознаки полягає у тому, що публічний інтерес значно переважає приватні інтереси виробників енергії з цих джерел, на що, зокрема, вказують задекларовані державою прагнення розвивати сферу альтернативної енергетики та передбачене законами стимулювання виробників такої енергії.

Виробництву енергії з використанням альтернативних джерел властива ознака особливого суб'єктного складу, яка означає, що генерування електричної та теплової енергії здійснюється суб'єктами господарювання, зареєстрованими в установленому порядку. При цьому суб'єктний склад діяльності з виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкта стимулювання має власні особливості. Так, виробниками електричної енергії з використанням альтернативних джерел можуть виступати приватні домогосподарства, яких Закон № 555-IV відносить до споживачів, що мають право на встановлення їм «зеленого» тарифу (ст. 9¹ Закону № 555-IV). Названі

виробники електричної енергії не є суб'єктами господарювання у розумінні ст. 55 ГК України, проте в іншому їх діяльність з виробництва електроенергії з використанням альтернативних джерел має ознаки господарської діяльності.

Характеристику виробників електричної енергії та споживачів електричної енергії як суб'єктів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел буде надано у наступному розділі дисертаційного дослідження.

Отже, на підставі викладеного можна виділити основні ознаки господарської діяльності з виробництва енергії з використанням альтернативних джерел саме як об'єкта стимулювання: 1) електрична та теплова енергія виробляється як товарна продукція; 2) діяльність здійснюється у сфері суспільного виробництва, поєднує приватні та публічні інтереси, при цьому публічний інтерес перевищує приватні інтереси виробників такої енергії; 3) спеціальні суб'єкти здійснення такого виду господарської діяльності (суб'єкти господарювання та приватні домогосподарства, яких віднесено до споживачів електричної енергії); 4) генерування енергії здійснюється з використанням об'єктів альтернативної енергетики [47, с. 199].

З урахуванням цих ознак можна запропонувати наступне визначення виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкта стимулювання, а саме: це – господарська діяльність з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики з метою реалізації виробленої енергії.

На підставі проведеного дослідження виявлено, що у різних нормативно-правових актах для позначення альтернативних джерел енергії використовуються різні терміни, що може спричиняти плутанину та загрожувати проблемами із отриманням стимулювання. З метою уніфікації термінології, якою позначаються альтернативні джерела енергії, запропоновано замість терміну «нетрадиційні джерела енергії» використовувати термін «альтернативні джерела енергії», а замість терміну «поновлювані джерела енергії» – «відновлювані джерела енергії».

1.2 Поняття та види господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

На сьогодні виробництво енергії з використанням альтернативних джерел стимулюється переважно державою шляхом застосування економічних (фінансових) засобів, зокрема «зеленого тарифу» і надбавки виробникам теплової енергії. Така обмеженість засобів призвела до того, що основними суб'єктами, які отримують стимулювання, виступають великі підприємства. Проте аналіз світової практики стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел дозволяє дійти висновку, що засоби стимулювання досить різноманітні, а їх ефективність для кожної держави досягається шляхом взаємодоповнення та належного законодавчого регулювання. В Україні, незважаючи на нещодавнє розширення засобів стимулювання, все ще залишається проблема їх фактичного вузького кола та недостатнього законодавчого врегулювання.

Визначення поняття господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел має велике практичне значення для чіткого розуміння його змісту та належного здійснення такого стимулювання.

Розкриття поняття господарсько-правових засобів стимулювання варто розпочати з аналізу поняття стимулу. У Словнику української мови під стимулом розуміється те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; спонукальна причина до здійснення чогось [48, с. 698].

Поняття стимулу досліджують у межах різних наук. Наприклад, С.С. Огірок вказує, що поняття «стимул» необхідно розглядати у зв'язку із поняттям «потреба» як зовнішнє спонукання людини до діяльності тим чи іншим способом. На думку автора, людину спонукає до дії, з одного боку, потреба в чомусь, а з іншого – усвідомлювана нею тією чи іншою мірою можливість задоволення цієї потреби в результаті певної діяльності [49, с. 10]. При цьому поняття стимулу та правового стимулу не є тотожними. Правовий стимул – це законодавчо закріплений вплив; стимул стає правовим тільки у тому випадку, якщо він

отримує відповідне нормативне закріплення, яке тягне за собою набуття стимулом правових властивостей [50, с. 12].

В юридичній літературі зустрічаються різні думки щодо розуміння поняття стимулу, однак більшість науковців зійшлися на думці, що стимулюванню підлягає тільки правомірна поведінка особи. Так, на думку О.В. Малька правовий стимул – це правове спонукання до законослухняної поведінки, що створює сприятливий режим для задоволення власних інтересів суб'єкта [51, с. 60]. Також, вчений виділяє найбільш загальні ознаки реалізації правових стимулів, а саме:

1) правові стимули пов'язані зі сприятливими умовами для реалізації власних інтересів особи, позаяк вони виражаються у обіцянці чи наданні цінностей, а іноді у відміні чи мірі позбавлення цінностей (відміна чи пом'якшення покарання);

2) правові стимули розширюють обсяг можливостей, свобод, оскільки формами прояву правових стимулів є суб'єктивні права, законні інтереси, пільги, привілеї, надбавки, доплати, компенсації, заохочення, рекомендації;

3) правові стимули виражають собою позитивну правову мотивацію;

4) правові стимули направлені на упорядковану зміну суспільних відносин, виконують функцію розвитку соціальних зв'язків;

5) правові стимули передбачають збільшення позитивної активності [51, с. 60].

Схожої думки дотримується О.Ф. Скакун, яка визначає правовий стимул як «правове спонукання до законослухняної поведінки, що створює умови для задоволення власних інтересів суб'єкта. Наприклад пільга, право на власність» [52, с. 486]. Правовий стимул як фактор і умова забезпечення правомірної поведінки, проявляється у правовій формі суб'єктивних прав, законних інтересів, пільг, привілеїв, імунітету, заохочень. Правові стимули інформують про наслідки правомірної поведінки, забезпечують реалізацію регулятивної функції права [53, с. 285-286].

Наведені підходи до змісту правових стимулів наводять на думку, що правова природа стимулу обов'язково проявляється через правомірну поведінку,

яка є вольовою поведінкою суб'єкта права (діяльність або бездіяльність), що відповідає приписам правових норм, не суперечить основним принципам права і гарантується державою [54, с. 350].

Правові стимули можуть розглядатись у якості правових засобів. Зокрема, В.І. Курілов під правовими стимулами розуміє «усі правові засоби, які спонукають людей до законної поведінки» [55, с. 126]. Подібної думки дотримується І.М. Луценко, який визначає правовий стимул як закріплений у нормі права засіб правового впливу на поведінку особи, спрямований на спонукання її до суспільно корисного і соціально-активного правомірного діяння, що має свідомо-вольовий характер, для задоволення потреб та інтересів і досягнення поставлених цілей. Автор зазначає, що правовий стимул – це не тільки внутрішній спонукальний фактор, елемент суб'єктивної сторони поведінки, але й зовнішній фактор, який закріплений в законодавстві, впливає на особу ззовні, створюючи при цьому умови для задоволення її потреб та інтересів [56, с. 14].

Фахівці у галузі кримінального права вважають, що стимули відіграють важливу роль у попередженні соціально-небезпечної поведінки особи. До стимулів у наведеному аспекті відносять дострокове звільнення, пом'якшення покарання чи зменшення його строку тощо [57].

Окремі науковці розглядають правовий стимул крізь призму юридичної відповідальності. Наприклад, В.К. Мамутов вказує, що найбільш ефективні стимули пов'язані з відповідальністю суб'єктів правовідносин [58, с. 117].

У такому контексті цікавою є думка Н.А. Гуціної, яка пропонує два розуміння правового стимулу: широке та вузьке. У широкому розумінні до правових стимулів можна включити як позитивні засоби впливу, так і негативні. Негативні стимули виконують «роль гальм», стримують прояви протиправної поведінки особи. У вузькому розумінні правові стимули це – фактори, які орієнтують індивіда на можливість отримання додаткових благ формують свідому мотивацію поведінки позитивними правовими засобами, викликаючи у суб'єктів зацікавленість у досягненні бажаного результату [59, с. 19-20].

Деякі науковці розглядають правові стимули як методи державного управління, тобто як способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу органів державного управління (посадових осіб) на підпорядковані їм об'єкти управління [60, с. 35]. Однак, як зазначають Р.А. Калюжний, О.Я. Лапка та Т.О. Пікуля, зведення стимулюючих функцій тільки до компетенції державних органів є невірним, адже різні види стимулів можуть застосовуватись і керівниками недержавних установ, підприємств, організацій [61, с. 18].

Також правовий стимул пов'язується вченими-правниками із нормою права. С.В. Мірошнік відзначає, що поняття «правового стимулу» будуть суттєво відрізнятись залежно від рівня дії права. З точки зору функціонального підходу, правовий стимул є комплексним юридичним інститутом, тобто сукупністю норм, які закріплюють позитивні засоби впливу на свідомість та психіку людини з метою посилення мотивації правомірної поведінки. Зазначається також, що правовий стимул необхідно розглядати не тільки як юридично оформлене правило поведінки, але й як закріплену в нормах права публічну можливість особи отримати винагороду у вигляді матеріальних чи інших благ, як закономірний наслідок правомірної поведінки [50, с. 12-13].

Наведені підходи до визначення правового стимулу не виключають один одного, а розкривають це багатогранне явище з різних сторін, звертаючи увагу на притаманні йому особливості. З огляду на це найбільш вдалим визначенням правового стимулу, у якому систематизовано основні підходи до розуміння цієї категорії можна вважати таке: це правове спонукання до законослухняної поведінки, яке створює для задоволення інтересів суб'єктів права сприятливий режим [61, с. 24].

Дія усіх правових стимулів виявляється та реалізується у стимулюванні, оскільки стимули виступають тими інструментами за допомогою яких досягається мета стимулювання.

Слово «стимулювати» тлумачиться як «створювати, давати стимул або бути стимулом до чого-небудь; прискорювати, посилювати, поліпшувати здійснення чого-небудь» [48, с. 699]. Стимул та стимулювання безумовно є

взаємопов'язаними категоріями. Стимулювання, яке відбувається для активізації діяльності особи, здійснюється із застосуванням стимулів. У свою чергу, стимули виступають тими інструментами, за допомогою яких досягається мета стимулювання [61, с. 81].

Вдале визначення правовому стимулюванню надав О.В. Малько, який назвав правове стимулювання процесом впливу правових стимулів на інтереси суб'єктів [51, с. 61]. Дещо вдосконалив наведене визначення І.М. Луценко, який пропонує правове стимулювання розглядати як тривалий процес впливу правових стимулів на потреби та інтереси особи, спрямований на активізацію її правомірної поведінки для досягнення поставлених цілей [56, с. 6].

Під правовим стимулюванням Р.А. Калюжний та співавтори розуміють «тривалий, свідомо – організаційний вплив правових стимулів на свідомість особи, який має на меті надання їй певного блага» [61, с. 95]. Дещо інше визначення надав О.В. Левін, який представив правове стимулювання як процес, спрямований на спонукання людини до активної діяльності шляхом створення зацікавленості у досягненні результату, який заохочується, що включає критерій правового схвалення правомірної поведінки, унаслідок чого суб'єкт набуває певних позитивних наслідків [62, с. 9].

У дослідженнях змісту та сутності правового стимулювання виділяються такі його ознаки: 1) представляє собою тривалий процес впливу на суб'єкта; 2) має свідомо-організаційний характер; 3) передбачає систему логічно-послідовних та взаємопов'язаних дій як з боку стимулюючого так і з боку стимульованого суб'єкта; 4) виходить з потреб та інтересів стимулюючого суб'єкта; 5) обов'язково враховує потреби, інтереси та здібності стимульованого суб'єкта; 6) забезпечує мотивацію правомірної поведінки; 7) здійснюється із застосуванням стимулів, які виступають інструментами (засобами) за допомогою яких досягаються цілі стимулювання [63, с. 80].

Отже, основне призначення правового стимулювання полягає у забезпеченні правомірної поведінки учасників правовідносин. Водночас потрібно

звернути увагу, що для учасників господарських відносин правове стимулювання може набувати дещо іншого змісту.

Успішний розвиток окремих галузей та економіки загалом можливий лише за умов господарювання, що сприяють інвестиціям, інноваціям і реалізації конкурентних переваг та забезпечують збалансованість інтересів учасників господарських відносин. Саме тому важливим є створення сприятливого середовища для стимулювання економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності для забезпечення економічного зростання, відновлення конкурентоспроможності національної економіки, підвищення рівня життя населення [64, с. 98]. Держава намагається стимулювати розвиток господарської діяльності шляхом застосування економічних важелів та стимулів щодо певних видів підприємницької діяльності (розвиток малого підприємництва) або окремих галузей господарства (енергетика, суднобудування, сільське господарство тощо). Іншими словами, державою застосовується економічне стимулювання, тобто система правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, успішне розв'язання технічних, економічних, соціальних чи екологічних проблем суспільства, розвиток видів економічної діяльності, підприємств [65, с. 33].

Характеризуючи господарсько-правове стимулювання використання відновлюваних джерел енергії, Е.Ю. Рибнікова відзначає, що ним є процес цілеспрямованого впливу органів державної влади, органів місцевого самоврядування, профільних організацій, фінансових установ на господарюючих і негосподарюючих суб'єктів з метою активізації виробництва та споживання енергії, виробленої на основі відновлюваних джерел енергії, шляхом закладення в господарському законодавстві як позитивних, так і негативних засобів спонукання [66, с. 14].

Поділяючи сферу господарських відносин у галузі відновлюваної енергетики на господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини, авторка зазначає, що стимулювання використання відновлюваних джерел енергії здійснюється у межах кожної з

зазначених категорій відносин і полягає у підвищенні зацікавленості суб'єктів господарювання у генерації енергії на основі відновлюваних джерел енергії, у створенні сприятливих організаційних умов для такої діяльності, а також у створенні привабливих умов для підвищення трудової активності персоналу об'єктів відновлюваних джерел енергії [67, с. 73]. Погоджуючись у цілому з Е.Ю. Рибніковою, видається, що стимулювати потрібно не використання альтернативних джерел енергії, а саме виробництво енергії з цих джерел, що безпосередньо сприятиме реалізації закладеної у стимулювання мети.

Стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел виражається у застосуванні відповідних господарсько-правових засобів. Тому варто звернутись до аналізу поняття та видів цих засобів стимулювання.

Аналізуючи господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів, І.М. Злакоман приводить загальну для більшості дослідників точку зору щодо ознак правових засобів. До них учений відносить такі: 1) являють собою всі узагальнюючі юридичні способи забезпечення інтересів суб'єктів права, досягнення визначених цілей (у цьому виявляється соціальна цінність цих утворень і права в цілому); 2) відбивають інформаційно-енергетичні якості та ресурси права, що надає їм особливої юридичної сили, спрямованої на подолання перешкод до задоволення інтересів учасників правовідносин; 3) поєднуючись у певний спосіб, виступають основними частинами (елементами) дії права, механізму правового регулювання, правових режимів (тобто функціональної сторони права); 4) мають юридичні наслідки, конкретні результати, певну міру ефективності правового регулювання; 5) забезпечуються державою [68, с. 30].

В.С. Мілаш зазначає, що поняття правових засобів має тлумачитись широко, щоб охопити ним увесь правовий інструментарій, який має забезпечити досягнення необхідних результатів, оскільки цим поняттям позначається функціональна сторона правової матерії [69, с. 74].

За допомогою правових засобів вирішуються різні економічні та соціальні завдання. Можна констатувати, що засоби стимулювання виробництва енергії з

використанням альтернативних джерел є правовими за формою закріплення, тобто знаходять своє відображення у законах. Це дозволяє надати їм офіційного та обов'язкового характеру.

На визначення змісту господарсько-правових засобів стимулювання впливають принципи та мета стимулювання. Поняття «принцип» у перекладі з латинської означає «початок», «першооснова», «первинність». Ще з часів античності принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи, у тому числі правової [70, с. 197].

Принципи застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел базуються на принципах правового стимулювання, які поділяються на основні та спеціальні [61, с. 204]. До основних принципів правового стимулювання відносять принципи: гуманізму, справедливості, законності, рівноправності, комплексності, публічності, оптимальності, диференційованості, гнучкості й оперативності, взаємної відповідальності. У свою чергу до спеціальних принципів правового стимулювання відносять наступні: поєднання суб'єктивних та об'єктивних факторів формування правомірної поведінки; принцип збалансованості інтересів учасників процесу правового стимулювання; принцип узгодженості мети керівників (стимулюючих суб'єктів) з метою підлеглого (стимульованого суб'єкта); принцип комбінованості форм та методів стимулювання та принцип гарантованості винагороди [61, с. 110-112].

Принципи правового стимулювання утворюють основу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. При цьому зазначена діяльність ґрунтується і на особливих принципах, які знайшли своє відображення у основних засадах державної політики у сфері альтернативних джерел енергії, що закріплені у ст. 3 Закону № 555-IV. Зокрема, до спеціальних принципів виробництва енергії з альтернативних джерел можна віднести такі:

- 1) раціональне енергоспоживання, що виражається у додержанні умов раціонального споживання та економії енергії, виробленої з альтернативних джерел;

2) ощадливе ставлення до паливно-енергетичних ресурсів, яке реалізується шляхом економного витрачання традиційних паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту шляхом реструктуризації виробництва і раціонального споживання енергії за рахунок збільшення частки енергії, виробленої з альтернативних джерел;

3) додержання екологічної безпеки, яке має прояв у зменшенні негативного впливу на стан довкілля при створенні та експлуатації об'єктів альтернативної енергетики, а також при передачі, транспортуванні, постачанні, зберіганні та споживанні енергії, виробленої з альтернативних джерел;

4) додержання безпеки для здоров'я, який передбачає пріоритетність безпеки для здоров'я людини на об'єктах альтернативної енергетики на всіх етапах виробництва, а також при передачі, транспортуванні, постачанні, зберіганні та споживанні енергії, виробленої з альтернативних джерел.

Стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел направлено на досягнення певної мети, яку можна вважати ширшою за мету правового стимулювання.

Так, Р.А. Калюжний та співавтори метою правового стимулювання називають формування бажаної для стимулюючого суб'єкта правомірної поведінки стимульованого суб'єкта в результаті чого досягаються відповідні результати, задовольняються як власні, так і суспільні потреби та інтереси [61, с. 99]. Метою стимулювання суб'єктів господарювання визнають забезпечення їхнього керованого розвитку в розумінні сукупності якісно-кількісних змін під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, спрямованих на перехід підприємства у новий стан, кращий за попередній [71, с. 46]. Слід також зауважити, що стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел походить з пріоритету інтересів вітчизняної економіки, яка у свою чергу спрямована на забезпечення потреб населення [72, с. 73].

З урахуванням наведеного можна визначити, що метою стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел є досягнення цільових показників у цій сфері, тобто збільшення обсягів виробництва та

використання енергії, виробленої з альтернативних джерел, розвиток зеленої економіки та забезпечення сталого розвитку [73, с. 182]. Відповідно, засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел є господарськими по суті, завдяки чому їх застосування дозволяє відповідати принципам і досягати мети стимулювання.

Законодавчі положення, які вказують на можливість виділення видів господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, містяться у ст. 9 Закону № 555-IV, де закріплено, що стимулювання виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, здійснюється відповідно до законодавства шляхом: 1) застосування економічних важелів і стимулів, передбачених законодавством про енергозбереження та охорону довкілля; 2) створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики.

Наведеною нормою фактично закріплено систему засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, які можна класифікувати на дві групи: економічні та організаційні. При цьому деякі економічні важелі і стимули знайшли закріплення саме у Законі № 555-IV.

Перш за все, варто назвати «зелений» тариф (спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики), основні засади встановлення якого виробникам електроенергії з альтернативних джерел закріплено у ст. 9¹ Закону № 555-IV.

За своєю суттю «зелений» тариф можна охарактеризувати як врегульовану вартість електроенергії, виробленої з альтернативних джерел, що установлюється законодавством на певний період часу, і, зазвичай, є вищою за доступну ринкову ціну електроенергії. Застосування «зеленого» тарифу передбачає, що кількісний результат цього виду стимулювання напряму залежить від установленого розміру самого тарифу [74, с. 87].

«Зелений» тариф є найбільш поширеним засобом стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. У тому чи іншому виді його застосовують (застосовували раніше) майже у всіх державах Європи.

У Іспанії, наприклад, «зелений» тариф настільки ефективно стимулював виробництво енергії з використанням альтернативних джерел, що попри досягнення основних цілей стимулювання, уряд Іспанії змушений був обмежити його подальше застосування через великий тиск на економіку країни [75, с. 1017-1019]. У Словаччині у 2011 році надто високий розмір «зеленого» тарифу призвів до «сонячного буму», що викликало проблему з «непрозорими» спробами отримати державне фінансування, після чого у 2013 році Уряд Словаччини був вимушений зменшити та обмежити «зелений» тариф [76, с. 3].

За даними на 1 січня 2019 р. в Україні працює 8029 об'єктів відновлюваної електроенергетики, на яких встановлено «зелений» тариф [77]. Тому досвід Словаччини доцільно врахувати з метою запобігання подібним проявам в українській економіці.

Окрім традиційного «зеленого» тарифу в деяких країнах Європейського Союзу використовується преміум «зелений» тариф, за яким фіксується розмір надбавки до ринкової ціни електроенергії. Для виробника електроенергії з альтернативних джерел, повна вартість проданої електроенергії за преміум «зеленим» тарифом (ринкова ціна електроенергії + «преміум») є менш передбачуваною, ніж за «зеленим» тарифом, оскільки може коливатись залежно від волатильності ринкової ціни на електроенергію [75, с. 1011]. Наразі в Україні його застосування не вбачається доцільним.

Новим засобом стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел виступає гарантування викупу всього обсягу електричної енергії, відпущеної виробниками, за аукціонною ціною. Право на отримання такого стимулювання виробники електричної енергії набувають за результатами аукціону (ст. 9³ Закону № 555-IV).

На аукціоні розподіляється щорічна квота підтримки (визначений на відповідний рік обсяг потужності об'єктів альтернативної енергетики, в межах якого суб'єктам господарювання гарантується підтримка з боку держави). Щороку, не пізніше 1 грудня, Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) встановлює щорічні квоти на наступні 5 років. Наведене має забезпечити

передбачуваність для суб'єктів ринку при плануванні та реалізації проєктів у сфері альтернативних джерел енергії. Проте варто звернути увагу, що на КМУ покладено обов'язок щорічно встановлювати квоти на наступні 5 років, однак не зазначено, чи можливе коригування квот, що уже були встановлені на період, який охоплювався у попередньому році. Тим паче, сам КМУ називає необхідність встановлення цих квот і серед щорічних завдань, і серед завдань на наступні 5 років [78, с. 8].

Аукціони мають проводитися в електронній торговій системі відповідно до порядку проведення аукціонів, що затверджується КМУ. Проведення перших аукціонів планується у 2020 році для розподілу квоти 2020 року. КМУ доручено забезпечити проведення у 2019 році пілотного аукціону [79].

У період 2017-2018 рр. близько 50 держав світу використовували процедуру проведення аукціонів як засобу стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел, а у 2019 році кількість таких держав зросла майже до 100 [80, с. 4]. Приєднання України до числа вищеназваних держав потрібно вважати позитивним зрушенням у галузі альтернативних джерел енергії.

Ще одним господарсько-правовим засобом стимулювання генерації енергії з альтернативних джерел потрібно назвати надбавку, яка встановлюється до «зеленого» тарифу або аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва (ст. 9² Закону № 555-IV). Цей засіб не можна розглядати як самостійний засіб стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Господарсько-правовим засобом стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел виступає стимулюючий тариф на теплову енергію (ст. 20 Закону України «Про тепlopостачання»). Його суть полягає у тому, що тарифи на теплову енергію для суб'єктів господарювання, що здійснюють її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи теплоелектроцентралі, теплоелектростанції та когенераційні установки, для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, а також для потреб населення

встановлюються на рівні 90 відсотків діючого для суб'єкта господарювання тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу, для потреб відповідної категорії споживачів (ч. 4 ст. 20 Закону України «Про теплопостачання»).

Існує думка, що установлення такого тарифу має позитивно вплинути на генерацію тепла на основі альтернативних джерел енергії, адже він дає змогу знизити собівартість теплової енергії, що може позитивно відобразитися на формуванні тарифів для кінцевих споживачів [81, с. 158].

Господарсько-правові засоби стимулювання закріплено також у Податковому та Митному кодексах України (далі – МК України). Так, ст. 197 ПК України передбачено звільнення від податку на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, обладнання і матеріалів для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, а також звільнення від сплати ввізного мита зазначеного устаткування, обладнання і матеріалів [82] (аналогічні з ПК України пільги закріплено у ст. 282 МК України [83]). При цьому ж, як у ст. 197 ПК України, так і ст. 282 МК України, перелік вищевказаних товарів із зазначенням кодів УКТ ЗЕД встановлюється Урядом. Такий перелік визначено Постановою КМУ «Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій» від 30 березня 2016 р. №293 (далі – Постанова КМУ № 293).

У Європейських країнах податкові та митні пільги залишаються важливим і гнучким засобом стимулювання та часто доповнюють основні види стимулювання. Наприклад, у Нідерландах виробництво електроенергії з альтернативних джерел стимулюється шляхом спрямування податку на прибуток на інвестування у проекти альтернативної енергетики.

Деякі господарсько-правові засоби стимулювання широко застосовуються у країнах Європейського Союзу, проте не знайшли окремого закріплення у вітчизняному законодавстві. Серед них варто назвати низьковідсоткові кредити

суб'єктам господарювання, які виробляють енергію з альтернативних джерел. Не дивлячись на відсутність окремого законодавчого регулювання певні комерційні банки звернули свою увагу на «зелені» кредити, що видаються на інвестиції у енергоефективність, альтернативні джерела енергії та захист довкілля [84]. Державними банками також робляться певні кроки, направлені на фінансування сектору альтернативної енергетики. Наприклад АБ «Укргазбанк» пропонує низьковідсоткові кредити (0,001%) на придбання та встановлення сонячних електростанцій [85]. Голова правління АБ «Укргазбанк» К.Є. Шевченко зауважив, що з квітня 2016 року банком надано понад 12,4 млрд. грн. «зелених» кредитів, а на розгляді перебувають проекти ще на 17,1 млрд. грн. При цьому ж, визнається, що державні банки змушені у всьому наздоганяти приватні комерційні банки у всьому, що стосується технологій [86].

Ще одним господарсько-правовим засобом стимулювання, який застосовуються у багатьох країнах Європейського Союзу, є надання інвестиційних грантів. Як свідчить зарубіжний досвід ці гранти видаються для стимулювання виробництва електроенергії альтернативного походження, отриманої за допомогою нових, інноваційних технологій. Зокрема у Фінляндській Республіці інвестиційні гранти та субсидії є єдиними видами стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Уряд Фінляндської Республіки виділив 100 млн. євро на інвестиції в альтернативні джерела енергії протягом 2016-2018 років [87, с. 45]. Як з цього приводу зауважила Г.Д. Джумагельдієва, цільове фінансування наукових розробок у сфері альтернативних джерел енергії, а також їх упровадження, є одним із найефективніших способів стимулювання розвитку альтернативної енергетики [88, с. 27]. Тому такий засіб стимулювання можна розглядати корисним для України, тому суб'єкти стимулювання, умови та порядок його застосування будуть проаналізовані у другому розділі дисертаційного дослідження.

Існують й інші засоби стимулювання економічного характеру. Зокрема, у сфері виробництва енергії з альтернативних джерел можуть застосовувати систему «зелених» сертифікатів, систему квот тощо. Необхідно звернути увагу на

перспективні засоби стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел, які наразі існують на рівні концепцій, та жодною країною ще не закріплені у законодавстві. Зокрема, дослідивши технічні та економічні аспекти використання криптовалюти, можна стверджувати про формування концепції «зелених» криптовалют, яка передбачає обов'язкове виробництво енергії з використанням альтернативних джерел для покриття енергетичних затрат під час процесу емісії криптовалюти [89, с. 405-407]. Крім того, така «зелена» криптовалюта може одночасно виступати і «зеленим» сертифікатом. З урахуванням наведеного запровадження обов'язкових квот на виробництво енергії з використанням альтернативних джерел при емісії криптовалюти може стати самостійним перспективним напрямом досліджень та розглядатися засобом стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел.

На відміну від економічних засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, організаційні засоби стимулювання проявляються у створенні певних сприятливих умов для виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. До таких засобів потрібно віднести виділення земельної ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики. Сутність зазначеного засобу виражається у пропонуванні земельної ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі. Відповідними повноваженнями наділений КМУ (ст. 9³ Закону № 555-IV). Цей засіб спрямовано на спрощення процедури відведення земельної ділянки під будівництво об'єкта відновлюваної енергетики; проте фактично процедура реалізації цієї норми Закону залишається невизначеною.

Проаналізовані господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел мають позитивний характер, оскільки передбачають отримання виробником енергії певного додаткового блага. Водночас стимулювання може мати й негативний характер, у зв'язку з чим потрібно проаналізувати відповідні засоби такого стимулювання. До господарсько-правових засобів стимулювання негативного характеру потрібно

відносити припинення стимулювання та застосування заходів відповідальності за порушення у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Варто цілком погодитися з В.В. Поєдинок, яка зазначає, що в умовах ринкової конкуренції та конфлікту інтересів одні й ті самі правові засоби водночас можуть виступати стимулами для одних суб'єктів і обмеженнями для інших [90, с. 204]. Подібну думку висловив Я.І. Дабіжа, який наполягав, що певні обмеження та заборони у сфері господарювання в багатьох випадках можуть відігравати і роль стимулюючих засобів [91, с. 455].

Усвідомлення виробниками енергії загрози припинення стимулювання та (або) застосування до них заходів відповідальності за порушення у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел стимулює їх діяти правомірно, аби уникнути негативних наслідків як результату застосування цих заходів, а також спонукає відповідати принципам та сприяти досягненню мети стимулювання. Можливість віднесення відповідальності за порушення у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел до засобів стимулювання негативного характеру ґрунтується на функціях господарсько-правової відповідальності, серед яких виділяють стимулюючу [92, с. 37-38]. Як відзначає А.В. Матвійчук, стимулююча функція господарсько-правової відповідальності проявляється в тому, що не лише застосування господарсько-правової відповідальності, а й сама загроза її застосування примушує учасників господарських правовідносин (насамперед суб'єктів господарювання) діяти правомірно, щоб уникнути негативних наслідків у результаті застосування відповідальності [93, с. 142].

Наведене дозволяє зробити висновок, що припинення стимулювання та застосування заходів відповідальності за порушення у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можна відносити до господарсько-правових засобів стимулювання негативного характеру.

Отже, з урахуванням зроблених узагальнень господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можна визначити як сукупність економічних або організаційних за змістом та

правових за формою закріплення засобів стимулюючого впливу на суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, який здійснюється шляхом застосування позитивних і негативних стимулів з метою збільшення обсягів виробництва та використання енергії, виробленої з альтернативних джерел, створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики, розвитку «зеленої» економіки та забезпечення сталого розвитку України.

До видів господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел пропонується відносити: «зелений» тариф; гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною; надбавку за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; стимулюючий тариф на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел; податкові та митні пільги; низьковідсоткові «зелені» кредити; інвестиційні гранти; виділення земельної ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі; припинення стимулювання та застосування заходів відповідальності за порушення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. З метою конкретизації економічних важелів і стимулів, а також їх належного законодавчого регулювання пропонується примірний перелік господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел закріпити в окремій статті Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

За наслідками впливу вищезазначені засоби можна поділити на засоби економічного або організаційного характеру. При цьому до засобів організаційного характеру потрібно віднести виділення земельної ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики; всі інші – до засобів економічного характеру.

1.3 Господарсько-правова основа стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

Дієвість стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел обумовлюється наявністю відповідної господарсько-правової основи, яку становлять кодифіковані акти, закони та підзаконні нормативно-правові акти. Як відзначає Ю.М. Павлюченко, економічні важелі та стимули не можуть бути реалізовані без їх належного правового оформлення [94, с. 3].

За час незалежності України прийнято численну кількість законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відносин в енергетичній сфері, що дозволяє стверджувати про формування енергетичного законодавства. Енергетичне законодавство є унікальним прикладом взаємодії економіки, політики та права на фоні ринкових відносин [95, с. 110]. Частина норм енергетичного законодавства безпосередньо присвячена стимулюванню виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Однак, незважаючи на кількість нормативно-правових актів, ними не охоплюються усі правові питання щодо такого стимулювання [96, с. 91]. До того ж слід погодитися з Г.Д. Джумагельдієвою, що ефективність правового регулювання залежить не від кількості таких актів, а від ступеня їх узгодженості [97, с. 100]. У 2014 р. експерти у сфері альтернативної енергетики відзначали, що порівняння сучасного стану речей в даній галузі в нашій державі та розвинутих державах світу показує, що декларовані нормативно-правові документи не підкріплюються практичними кроками [98, с. 150].

На думку Г.Д. Джумагельдієвої, об'єктивна різниця у темпах розвитку економічних відносин в енергетичній сфері та законодавства, що їх регулює, призвела до зниження спроможності права слугувати засобом задоволення справедливих потреб та інтересів, сприяти розвитку відносин, у яких зацікавлене суспільство, виконувати роль інструмента забезпечення функціонування інших соціальних інститутів (держави, економіки, соціуму та ін.), організованості та

нормальної життєдіяльності, зняття соціальної напруженості тощо [99, с. 164].

На сьогодні можна стверджувати, що певні зрушення у законодавчій діяльності зробили поштовх для подальшого розвитку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел в Україні, проте залишаються окремі проблеми, пов'язані із недосконалістю правового регулювання умов та порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, припинення такого стимулювання тощо.

Слід погодитись із Є.С. Мелєхіним, який відзначив, що система правового регулювання енергетики включає загальне та спеціальне законодавство [95, с. 104]. Так само щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можна виокремити загальні та спеціальні норми, якими регулюються відносини у галузі енергетики взагалі та у сфері альтернативних джерел енергії зокрема.

Галузь діяльності, що пов'язана з використанням альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел є сферою альтернативних джерел енергії (ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії»). Зазначена сфера передбачає багато аспектів використання альтернативних джерел, однак, у контексті теми дисертаційного дослідження, законодавче закріплення мають знайти положення, які стосуються саме виробництва енергії з використанням альтернативних джерел (використання природних ресурсів, суб'єкти виробництва, режим виробленої енергії) та все, що стосується стимулювання.

Аналіз загальних норм доцільно розпочати із тих, що містяться у Конституції України, де закладено вихідні положення використання енергоресурсів, згідно яких земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси (тобто і такі енергоресурси як альтернативні джерела енергії), які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу (ст. 13) [100]. Також, згідно п. 5 ст. 92 Конституції України,

виключно законами України визначаються, зокрема, засади використання природних ресурсів, а також організації та експлуатації енергосистем.

Аналізуючи зміст наведених статей можна дійти висновку, що усі природні ресурси, у тому числі енергоресурси, є власністю Українського народу, а засади використання таких енергоресурсів мають врегульовуватись законом. Наведене дозволяє стверджувати, що у Конституції України закладено вихідні положення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Виробництво енергії з використанням альтернативних джерел, як правило, належить до видів господарської діяльності, базовим законом для регулювання якої виступає Господарський кодекс України.

У преамбулі ГК України зазначається, що Кодекс має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами. Можна стверджувати, що стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел охоплюється цією метою, зокрема, у частині розвитку підприємництва у цій сфері.

У ГК України знайшов відображення договір енергопостачання (ст.ст. 275-276 ГК України), проте норми, спрямовані на регулювання виробництва енергії, і тим паче стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел відсутні. Водночас ураховуючи, що виробництво енергії з використанням альтернативних джерел належить до видів діяльності, в яких найбільш активно застосовується науково-технічний прогрес при одночасній охороні навколишнього природного середовища, важливими є положення ст. 10 ГК України, згідно з якими стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, та екологічна політика є основними напрямки економічної політики держави (ст. 10). Також у ст. 48 ГК України визначено види державної допомоги підприємству, серед яких фігурує стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності та освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг [28].

На основі наведеного можна констатувати, що положення ГК України заклали основу для стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Наступним нормативно-правовим актом, де містяться норми загального характеру, слід назвати ЦК України. Зокрема, у ст. 714 ЦК України визначено предмет договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Так, згідно наведеної статті ЦК України, за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання [26].

Нормативно-правовим актом, який охоплює стратегічні орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу України є Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [101] (далі – Енергетична стратегія України).

У Енергетичній стратегії України закріплено, що одним із пріоритетів глобального розвитку енергетики є використання енергії із відновлюваних та альтернативних джерел. Зазначається, що до 2020 року головні акценти будуть зроблені на впровадженні реформ та формуванні конкурентного та інвестиційно привабливого середовища та очікується досягнути радикального прогресу у сфері відновлюваних джерел енергії через збільшення їх частки у кінцевому споживанні до 11% за рахунок проведення стабільної та прогнозованої політики у сфері стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії та у сфері залучення інвестицій.

Наступний етап впровадження Енергетичної стратегії України передбачає оптимізацію та інноваційний розвиток енергетичної інфраструктури до 2025 року. Цей етап включає повну інтеграцію енергосистеми України з енергосистемою Європи. Стосовно альтернативних джерел енергії це зумовить перш за все

стимулювання будівництва сонячних та вітрових електростанцій, уведення в експлуатацію нових агрегатів гідроелектростанцій (за умови підтвердження екологічної безпеки проєктів), збільшення використання біомаси та геотермальної енергії, вдосконалення механізму стимулювання виробництва енергетичного устаткування в Україні тощо.

Останній етап впровадження Енергетичної стратегії України спрямований на забезпечення сталого розвитку енергетики. Планується збільшити використання відновлюваних джерел енергії до 25 % завдяки, серед іншого, забезпеченню роботи систем централізованого опалення на енергії з «відновлюваних», як це зазначено у Енергетичній стратегії України, джерел (біопелети, побутове сміття тощо); розширенню інфраструктури для транспортних засобів, що використовують неуглецеве паливо.

Положеннями Енергетичної стратегії України не регулюється застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Однак, цей акт потрібно відносити до господарсько-правової основи стимулювання виробництва енергії, оскільки ним визначаються пріоритети глобального розвитку енергетики, серед яких чільне місце належить використанню енергії з альтернативних джерел. Також Енергетичною стратегією України встановлено показники частки використання альтернативних джерел енергії, що конкретизує мету стимулювання. Тому закріплені положення є основою для розробки, законодавчого закріплення та впровадження господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Одночасно варто відзначити, що термінологія Енергетичної стратегії України щодо альтернативних та відновлюваних джерел не відповідає визначенню альтернативних джерел енергії, яке закріплено Законом № 555-IV. Наприклад, помилковим є одночасне використання загального та одиничного понять (альтернативні та відновлювальні джерела енергії), оскільки альтернативні джерела енергії включають у себе відновлювані. Також помилковим виступає віднесення побутового сміття до відновлюваних джерел енергії. Отже, за цими положеннями зміст Енергетичної

стратегії України потребує приведення у відповідність до Закону № 555-IV.

Розглядаючи господарсько-правову основу варто згадати Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року та План заходів з реалізації Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, затверджені розпорядженням КМУ від 1 жовтня 2014 р. № 902-р. [102].

Національним планом дії з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, визначено, що використання відновлюваних джерел енергії є одним із найбільш важливих напрямів енергетичної політики України. Названим Національним планом окреслені загальні перспективи розвитку та стимулювання використання окремих галузей альтернативної (у даному випадку, відновлюваної) енергетики: гідроенергетики, сонячної енергетики, вітрової енергетики, біоенергетики та геотермальної енергетики.

Положення Національного плану дії з відновлюваної енергетики на період до 2020 року є важливими для господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел оскільки містять напрями та розрахункову траєкторію зростання частки енергії з відновлюваних джерел у контексті досягнення обов'язкових індикативних цілей щодо частки енергії з використанням альтернативних джерел. Для його виконання Планом заходів з реалізації Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року визначаються державні органи, відповідальні за виконання Національного плану, строк виконання кожного заходу, джерела та обсяг фінансування та очікувані результати виконання плану. Разом із цим, строк дії Національного плану добігає кінця, а індикативні цілі залишились недосягнутими, жодних коригувань протягом терміну дії цього нормативно-правового акту не вносилось.

Варто зауважити, що розрахунки здійснено за курсом 12,95 гривні за 1 долар США, що більше ніж удвічі менше ніж станом на 1 січня 2019 року, коли офіційний курс НБУ становив 27,68 гривні за 1 долар США. Тому наразі актуальною є розробка нового плану з розвитку альтернативної енергетики, у якому слід більше уваги приділити стимулюванню виробництва енергії з

використання альтернативних джерел, зокрема розраховавши траєкторію зростання частки виробництва енергії з альтернативних джерел і взявши до уваги наявні господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, яких не було на час прийняття Плану заходів з реалізації Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, зокрема, гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною чи стимулюючі тарифи на теплову енергію, вироблену з альтернативних джерел. Не менш важливим виступає врахування змісту Енергетичної стратегії України при розробці нового національного плану дій щодо альтернативної енергетики.

Законодавчим актом, в якому містяться положення щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, виступає Податковий кодекс України. Так, ст. 197 ПК України передбачено звільнення від податку на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, обладнання і матеріалів для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, а також звільнення від сплати ввізного мита зазначеного устаткування, обладнання і матеріалів [82]. У цій статті Кодексу встановлено умови звільнення від оподаткування операцій із ввезення на митну територію України відповідного устаткування та визначено наслідки за порушення вимог щодо цільового використання вищезазначених товарів. Варто звернути увагу, що положення ст. 197 ПК України розповсюджуються тільки на виробництво енергії з використанням відновлювальних джерел енергії.

Також прикладом цілеспрямованого стимулювання виступають положення пп. 213.2.8 ст. 213 ПК України, в якому визначено, що операції з реалізації електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, звільняються від акцизного податку.

Митним кодексом України закріплено аналогічні з ПК України пільги (п. 14 ч. 1 ст. 282 МК України) [83].

Перелік вищенаведеного устаткування, щодо якого передбачено

застосування відповідних пільг, визначено Постановою КМУ № 293 [103].

З аналізу Податкового та Митного кодексів випливає, що положення щодо стимулювання мають обмежену сферу дії як за видом альтернативних джерел (тільки відновлювальні джерела енергії), видом енергії, що виробляється (операції з реалізації саме електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, звільняються від акцизного податку) та країною виробництва устаткування (Японія).

Як зазначають дослідники, правове регулювання податкових (митних) пільг спричиняє найбільше проблем та потребує особливої уваги [104, с. 11]. Наведене стосується в першу чергу умов та порядку застосування названого засобу стимулювання (які в цілому врегульовані), а також стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали нарахуванню без застосування податкової пільги, у разі вчинення стимульованим суб'єктом правопорушення, що буде детально розглянуто у наступних розділах дисертаційного дослідження.

Аналіз норм спеціального законодавства доцільно розпочати з Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 р., що був прийнятий з метою удосконалення ринку електричної енергії. Загалом, цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії, регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії (преамбула Закону), проте його норми варто включати до господарсько-правової основи стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел з огляду на таке.

Безпосередніми положеннями, спрямованими на стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, варто назвати норму ч. 2 ст. 65 Закону України «Про ринок електричної енергії», у якій закріплено обов'язок купувати електричну енергію у виробників, яким встановлено «зелений» тариф, а також у виробників за аукціонною ціною, який покладено на гарантованого покупця. Нормами, що направлені на стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можна вважати і зобов'язання гарантованого покупця купувати усю вироблену суб'єктами

господарювання енергію, якщо вони входять до складу балансуючої групи гарантованого покупця. В свою чергу, у споживачів електричної енергії (енергетичних кооперативів) гарантований покупець купує енергію лише в обсязі, що перевищує місячне споживання електричної енергії такими споживачами.

Перевагою Закону України «Про ринок електричної енергії» потрібно назвати закріплення відповідальності за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії, зокрема переліку санкцій, які можуть застосовуватись і до суб'єктів господарювання, що вироблюють енергію з використанням альтернативних джерел, як до учасників ринку (ст. 77). Проте викликає зауваження, що до переліку санкцій включено попередження про необхідність усунення порушень. Детальний аналіз попередження про необхідність усунення порушень та пропозиції його застосування буде проведено у третьому розділі дисертації.

Стосовно господарсько-правової основи виробництва теплової енергії з використанням альтернативних джерел, слід зазначити наступне. Як відзначає Д.В. Зеркалов, основним напрямом розвитку систем теплопостачання є використання альтернативних джерел енергії, у тому числі енергії сонця, вітру, біогазу, геотермальних вод, відходів виробництва [105, с. 204-205]. Реалізація зазначених положень проявляється у застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, які фактично запроваджено Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про теплопостачання» щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії» від 21 березня 2017 р. Цим Законом було доповнено ст. 20 Закону України «Про теплопостачання» нормами щодо встановлення стимулюючих тарифів на теплову енергію для суб'єктів господарювання, що здійснюють її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи теплоелектроцентралі, теплоелектростанції та когенераційні установки, для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, а також для потреб населення.

Певні аспекти стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел через стимулювання енергозбереження містяться у Законі України «Про енергозбереження», зокрема ст. 16 цього Закону передбачено стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у спосіб надання податкових пільг підприємствам, які використовують устаткування, що працює на альтернативних джерелах енергії (ст. 16 Закону України «Про енергозбереження»). Фактично ж, положення про надання податкових пільг відсилають до вищезгаданих норм ПК України. У цьому контексті безперечно заслуговує підтримка позиції Г.Д. Джумагельдієвої, яка наголошувала на необхідності гармонізації законодавства з енергозбереження з нормами податкового законодавства, спрямованими на підвищення енергоефективності вітчизняної економіки [106].

Наступним нормативно-правовим актом, де містяться спеціальні норми, які регулюють сферу альтернативних джерел енергії, є Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р. № 1540-VIII (далі – Закон про Національну комісію) [107]. Названий Закон визначає правовий статус Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, її завдання, функції, повноваження та порядок їх здійснення, а також наділяє її повноваженнями щодо застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Також цим Законом передбачено перелік санкцій за порушення законодавства у сфері енергетики та порядок їх застосування (ст. 22). Аналогічно із Законом України «Про ринок електричної енергії», до переліку санкцій включено застереження та/або попередження про необхідність усунення порушень, що видається хибним. Детальний аналіз цьому буде проведено у третьому розділі дисертації.

Центральне місце у нормативно-правовому регулюванні стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел посідає Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р. № 555-IV.

Зазначеним Законом визначаються правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяння розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі.

Загальні положення щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел містяться у ст. 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

Цим Законом закріплюються окремі положення щодо стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел. Так, ст. 9¹ регламентовано основні засади установлення, дії та припинення дії «зеленого» тарифу. Аналіз положень ст. 9¹ Закону № 555-IV дозволяє дійти висновку, що назва цієї статті «Стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» не відповідає її змісту, оскільки «зелений» тариф не є єдиним засобом стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел. Виходячи з того, що ст. 9¹ Закону № 555-IV цілком присвячена «зеленому» тарифу, пропонується змінити її назву на «Стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії шляхом встановлення «зеленого» тарифу». Також слід звернути увагу на необхідність удосконалення встановлення «зеленого» тарифу, перш за все, конкретизації підстав для відмови у встановленні «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання, а також деяких інших положень.

Деякі положення щодо встановлення «зеленого» тарифу також закріплено у ст. 10 Закону № 555-IV. З метою полегшення практики правозастосування положення щодо встановлення «зеленого» тарифу потребують подальшого удосконалення, зокрема конкретизації та зосередження в одній статті Закону.

Інші засоби стимулювання виробництва електроенергії з використанням альтернативних джерел закріплено у статтях 9² та 9³ Закону № 555-IV.

Важливими у контексті стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел також виступають положення ст. 10 Закону № 555-IV, де перелічені особливості використання альтернативних джерел енергії, та ст. 11, в якій закріплено порядок експлуатації альтернативних джерел енергії на об'єктах

альтернативної енергетики.

Попри назву та зміст ст. 9 Закону № 555-IV, в інших статтях цього Закону йдеться тільки про стимулювання виробництва електроенергії. У Законі відсутній чіткий перелік засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, не зазначено суб'єктів такого стимулювання, недостатньо врегульовані умови та порядок стимулювання та не конкретизовані положення щодо припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

З урахуванням викладеного можна запропонувати закріпити примірний перелік засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, запропонований у попередньому підрозділі, шляхом внесення відповідних змін у ст. 9 Закону № 555-IV.

Також напрямом для удосконалення законодавства України може стати конкретизація підстав та умов застосування засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та усунення суперечностей у положеннях, що їх визначають, у відповідних статтях Закону № 555-IV.

Для забезпечення дії законодавчих норм щодо встановлення господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів. Серед них: 1) Питання застосування сертифікатів про походження товарів для підтвердження їх українського походження та визначення питомої ваги сировини, матеріалів, основних засобів, робіт та послуг українського походження у вартості будівництва об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, затверджені постановою КМУ від 24 вересня 2012 р. № 878; 2) Порядок видачі, використання та припинення дії гарантії походження електричної енергії для суб'єктів господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, затверджений постановою КМУ від 24 липня 2013 р. № 771; 3) Порядок визначення питомої ваги сировини, матеріалів, основних засобів, робіт та послуг українського походження у вартості будівництва об'єктів електроенергетики, що виробляють

електричну енергію з використання альтернативних джерел енергії, затверджений постановою НКРЕ від 15 червня 2012 р. № 749; 4) Порядок визначення рівня використання обладнання українського виробництва на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексів), що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), та встановлення відповідної надбавки до «зеленого» тарифу, затверджений постановою НКРЕКП від 10 грудня 2015 р. № 2932 (далі – Порядок визначення рівня використання обладнання українського виробництва) [108]; 5) Порядок розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, а також розрахунків тарифів на комунальні послуги, поданих для їх встановлення, затверджений Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 12 вересня 2018 р. № 239 тощо.

Серед вищенаведених нормативних актів варто звернути увагу на Порядок визначення рівня використання обладнання українського виробництва, оскільки на цей час він не відповідає положенням Закону № 555-IV. Так, у Законі передбачено застосування надбавки до «зеленого» тарифу та аукціонної ціни. Разом з тим, із змісту порядку вбачається, що ним передбачено визначення рівня використання обладнання українського виробництва на об'єктах електроенергетики та встановлення відповідної надбавки лише до «зеленого» тарифу. З огляду на наведене можна зробити висновок, що на застосування господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у виді гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною положення Порядку визначення рівня використання обладнання українського виробництва не поширюються, а тому зазначений Порядок потребує коригування та приведення у відповідність із Законом № 555-IV.

Варто виділити нещодавно прийняті нормативно-правові акти, серед яких: Порядок купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом, затверджений постановою НКРЕКП від 26 квітня 2019 р. № 641 [109]; Порядок встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, затверджений постановою НКРЕКП від 30 серпня 2019 р. № 1817 (далі – Порядок № 1817) [110]. Зазначені підзаконні акти є важливими для стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел, оскільки містять певні положення щодо встановлення «зеленого» тарифу, зокрема щодо умов його встановлення.

Слід звернути увагу, що у рамках створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики КМУ може пропонувати земельні ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі (ст.ст. 9, 9³ Закону № 555-IV). Разом з тим таке право КМУ не знайшло розвитку у чинному законодавстві, у зокрема, у Земельному кодексі України. У Кодексі не міститься жодних положень щодо виділення земельних ділянок для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики. Кодексом землі, надані під електрогенеруючі об'єкти (атомні, теплові, гідроелектростанції, електростанції з використанням енергії вітру і сонця та інших джерел), під об'єкти транспортування електроенергії до користувача віднесено до земель енергетичної системи (ст. 76 ЗК України) [111]. Видається, що положення про застосування зазначеного вище засобу стимулювання потрібно закріпити саме у ст. 76 ЗК України. Разом із тим, сам порядок реалізації цього права КМУ може стати предметом іншого дослідження.

Національне енергетичне законодавство має розвиватися з урахуванням європейського досвіду правового регулювання стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

По-перше, це обумовлено тим, що у вересні 2010 р. Україна підписала

Протокол про приєднання до Договору про заснування Енергетичного співтовариства, який у подальшому ратифікований Законом України від 15 грудня 2010 р. «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства». З 1 лютого 2011 р. Україна стала повноправним членом цього Співтовариства. Членство України у Енергетичному співтоваристві передбачає необхідність виконання Україною, серед іншого, вимог законодавства ЄС про стимулювання виробництва енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії. Відповідно до Рішення Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства D/2012/04/MC-EnC «Про впровадження Директиви 2009/28/ЕС і внесення змін до Статті 20 Договору про заснування Енергетичного Співтовариства» Україна взяла на себе зобов'язання до 2020 року досягти рівня у 11 відсотків енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, що слугуватиме потужним стимулом для подальшого розвитку використання альтернативних джерел енергії [112].

По-друге, енергетика та альтернативна енергетика, зокрема, є важливими сферами, у яких здійснюється адаптація національного законодавства відповідно до Закону України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яку ратифіковано Законом від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Зокрема, Україна та ЄС визнали необхідність продовжувати та активізувати співробітництво у сфері розвитку та підтримки відновлюваної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища, а також альтернативних видів палива, зокрема стале виробництво біопалива і співробітництво у сфері нормативно-правових питань, сертифікації та стандартизації, а також технологічного і комерційного розвитку (пункт j статті 338 Угоди про асоціацію) [113]. У рік підписання Угоди про асоціацію вітчизняне енергетичне законодавство було одним з найменш адаптованих до імперативних положень законодавства ЄС, що обумовило

підвищене навантаження стосовно змін «правил гри» саме на цю сферу економіки [114, с. 19].

У зв'язку з цим доцільно розглянути законодавство ЄС у сфері стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Із середини 90-х років ХХ ст. у Європейському Союзі почали активно обговорювати необхідність стимулювання виробництва енергії з відновлюваних джерел. ЄС підходив до розбудови гармонізаційних актів в рамках свого вторинного права з питань альтернативних джерел енергії, як і в багатьох інших сферах, спочатку через розробку актів «м'якого права», що мали б змалювати проблему та намітити перспективні шляхи її вирішення на основі спільної стратегії [115, с. 60]. Такими актами, є Білі та Зелені книги, де закріплюються основні орієнтири та індикативні цілі із стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Першим гармонізаційним актом у сфері стимулювання виробництва енергії з використанням відновлюваних джерел стала Директива 2001/77/ЄС «Про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії» [116].

Як зазначають дослідники, Директивою 2001/77/ЄС не установлювалися конкретні зобов'язання для держав-членів ЄС щодо стимулювання виробництва енергії з використанням відновлюваних джерел, проте держави були зобов'язані підготувати звіт із зазначенням заходів, вжитих для досягнення індикативних цілей щодо частки альтернативних джерел енергії у енергобалансі, а у разі, якщо вжиті заходи були недостатніми, то вважалося, що держави-члени не виконали своїх зобов'язань перед ЄС [117, с. 14].

У період після прийняття Директиви 2001/77/ЄС політика ЄС щодо енергетики почала змінюватись і на основі нових поглядів була розроблена Директива 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС від 23 квітня 2009 р. [118]. Положеннями Директиви 2009/28/ЄС передбачаються

обов'язкові національні індикативні цілі у сфері використання відновлюваних джерел енергії, насамперед для того, щоб надати певні гарантії інвесторам та стимулювати розвиток новітніх технологій та інновацій. При цьому запроваджуються досить жорсткі вимоги до критеріїв сталого виробництва біопалив та скорочення викидів парникових газів в атмосферу.

У той час, як Директива 2001/77/ЄС була направлена на створення основи для повної гармонізації засобів стимулювання виробництва енергії з використанням відновлюваних джерел в ЄС, чинна Директива має більш м'який підхід, направлений на співробітництво і координацію, і таким чином, сприяє більш поступовому підходу до гармонізації засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел [117, с. 20].

Отже, на цей час кожна держава-член ЄС застосовує різні засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Ці засоби відрізняються залежно від рівня підтримки, наданні переваги конкретним видам альтернативних джерел енергії та умовам надання такого стимулювання [119, с. 80]. У Звіті «Альтернативна енергетика: прогрес до цілі 2020 р.» констатується необхідність гармонізації засобів виробництва енергії з використанням відновлюваних джерел на основі передової практики, через державну підтримку та шляхом впровадження Директиви 2009/28/ЄС [120, с. 10].

Певні кроки у напрямку адаптації національного законодавства у сфері стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел зроблено через затвердження КМУ 3 вересня 2014 р. Плану заходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС [121]. Щодо окремих кроків з адаптації зазначалось у Звіті про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2015 рік, де вказано, що термін «біомаса» приведено у відповідність до вимог Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС, що дає змогу отримати «зелений» тариф на виробництво електроенергії не тільки з відходів, а й з продуктів сільського та лісового господарства [122, с. 120]. У аналогічному звіті за 2017 рік як результат на шляху імплементації директив Європейського Союзу, який сприятиме цілі

збільшення виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, зазначається прийняття Енергетичної стратегії України, де зокрема встановлено ціль до 2035 року досягти 25% виробництва енергії з альтернативних (у тому числі відновлюваних джерел енергії) [123, с. 36-37]. При цьому, актуальним напрямом адаптації законодавства України із законодавством Європейського Союзу визнається прийняття базового Закону України «Про енергетичну ефективність» [124, с. 22].

У якості вдалого зарубіжного досвіду можна привести надання можливості брати участь в аукціонах щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, суб'єктам господарювання іноземних держав, як це передбачено законодавством Республіки Польща. Дослідження досвіду правового регулювання підприємницької діяльності в Республіці Польща є актуальним і доцільним із врахуванням можливості використання його результатів для вдосконалення чинного законодавства України та подальшої його адаптації до правових норм Європейського Союзу [125, с. 35].

Цікавим видається рішення польського законодавця стосовно стимулювання іноземних виробників електроенергії з альтернативних джерел. Так, з урахуванням дотримання низки умов (насамперед попереднього укладення міжурядової угоди між Республікою Польща та державою, в якій знаходиться відповідний об'єкт альтернативної енергетики, що передбачає взаємну доступність стимулювання для виробників, розташованих в обох державах), система аукціонів, що наразі є основним способом стимулювання використання альтернативних джерел енергії у Республіці Польща, буде також доступна для об'єктів альтернативної енергетики, які знаходяться за кордоном (ч. 8 ст. 73 Закону «Про відновлювані джерела енергії» Республіки Польща від 20 лютого 2015 р.) [126].

Аналіз даного положення дозволяє дійти висновку, що для реалізації права зарубіжного виробника електроенергії з альтернативних джерел на отримання стимулювання в Республіці Польща у вигляді надання можливості взяти участь в аукціоні, необхідною умовою є можливість взаємного стимулювання в державі, де

розташовується такий виробник. Варто зауважити, що в українському законодавстві не передбачено можливості стимулювання іноземних виробників електроенергії з альтернативних джерел. Навіть при ефективності такого способу стимулювання з економічної точки зору, без належного правового регулювання реалізувати його неможливо. Наявність можливості для вітчизняних суб'єктів господарювання отримувати стимулювання в Республіці Польща сприятиме розвитку українського підприємництва у цій сфері [127, с. 163].

Перспективним напрямом запозичення іноземного досвіду стимулювання може бути надання права брати участь в аукціонах, які передбачені ст. 9³ Закону України «Про альтернативні джерела енергії», суб'єктам господарювання іноземних держав, за умови надання рівноцінного стимулювання українським виробникам енергії з використанням альтернативних джерел у державі, де зареєстрований такий суб'єкт господарювання.

Отже, проведене дослідження дозволило узагальнити правову основу господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел. Так, правову основу складають загальні норми (містяться у Конституції України, ГК України, ЦК України, ПК України, МК України та ін. законах України) та спеціальні норми, якими регулюються відносини у галузі енергетики взагалі (містяться у законах України «Про ринок електричної енергії», «Про теплопостачання», «Про енергозбереження», «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» та ін.) та у сфері альтернативної енергетики зокрема (містяться у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» та відповідних підзаконних актах).

На основні проведеного дослідження законодавства, яким визначається господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел конкретизовано основні напрями удосконалення законодавства, як-то: 1) уніфікація термінології, якою позначаються альтернативні джерела енергії та джерела енергії, які відносяться до альтернативних; 2) закріплення переліку засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел; 3) закріплення підстав для

припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел; 4) конкретизація підстав та умов застосування засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та усунення суперечностей у положеннях, що їх визначають; 5) продовження адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу. Також перспективним напрямом запозичення іноземного досвіду може стати надання можливості брати участь в аукціонах, які передбачені ст. 9³ Закону України «Про альтернативні джерела енергії», суб'єктам господарювання іноземних держав, за умови надання рівноцінного стимулювання українським виробникам енергії у державі, де зареєстрований такий суб'єкт господарювання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На підставі узагальнення основних положень, проаналізованих у першому розділі дисертаційної роботи, отримано такі результати:

1. Запропоновано визначати виробництво енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкт стимулювання як господарську діяльність з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики з метою реалізації енергії. Додатково обґрунтовано, що термінологія, якою позначаються альтернативні джерела енергії потребує уніфікації та запропоновано замінити термін «нетрадиційні джерела енергії» на термін «альтернативні джерела енергії» та термін «поновлювані джерела енергії» - на «відновлювані джерела енергії».

2. Запропоновано визначення поняття господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як сукупності економічних або організаційних за змістом та правових за формою закріплення засобів стимулюючого впливу на суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, який здійснюється шляхом застосування позитивних і негативних стимулів з метою збільшення обсягів виробництва та використання енергії, виробленої з альтернативних джерел, створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики, розвитку «зеленої економіки» та забезпечення сталого розвитку України.

Уточнено мету стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел; конкретизовано перелік господарсько-правових засобів стимулювання такого виробництва енергії; запропоновано поділ господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел на засоби економічного або організаційного характеру з урахуванням наслідків впливу на стимульованого суб'єкта.

3. Узагальнено правову основу господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел, що складають

загальні та спеціальні норми, якими регулюються відносини у галузі енергетики взагалі та у сфері альтернативної енергетики зокрема (містяться у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» та відповідних підзаконних актах). Конкретизовано напрями удосконалення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

РОЗДІЛ 2. СУБ'ЄКТИ, УМОВИ ТА ПОРЯДОК СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЕНЕРГІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

2.1 Суб'єкти стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

Стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел реалізується у межах правовідносин, що виникають між суб'єктами стимулювання, яких умовно можна поділити на дві групи. Першу групу складають суб'єкти, які застосовують різні засоби стимулювання (стимулюючі суб'єкти). До другої групи потрібно віднести суб'єктів, щодо яких можуть вживатися заходи стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел (стимульовані суб'єкти), тобто виробники енергії.

Проблемою практики виступає недосконала визначеність стимулюючих та стимульованих суб'єктів. У законодавстві положення щодо суб'єктів стимулювання містяться у тих законах, якими закріплено різні господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Неконкретність та, подекуди, суперечливість законодавчих норм ускладнює визначення ознак суб'єктів, щодо яких можуть застосовуватися відповідні заходи стимулювання, і може призводити до порушення права суб'єктів на отримання передбачених законом економічних важелів і стимулів.

Окремі аспекти щодо суб'єктів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел досліджувала Е.Ю. Рибнікова. Водночас подальшого дослідження потребують питання конкретизація кола суб'єктів, що застосовують господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та суб'єктів, щодо яких ці засоби застосовуються.

Дослідження суб'єктів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел доцільно розпочати з аналізу стимулюючих суб'єктів.

Центральне місце серед стимулюючих суб'єктів належить органам виконавчої влади. Суспільні економічні господарські відносини, крім приватних, – це публічні відносини, які в першу чергу регулюються центральними органами виконавчої влади, наділеними господарською компетенцією [128, с. 55]. Цю систему складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. Вищим органом системи центральних органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України (ст. 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»).

Повноваження КМУ у сфері альтернативної енергетики полягають у здійсненні державного управління та державного регулювання у цій сфері, як це передбачено ст. 4 та 5 Закону № 555-IV. У силу своєї компетенції КМУ застосовує господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Зокрема, у рамках загальної або додаткової квоти КМУ можуть бути запропоновані земельні ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі. Також Уряд встановлює річні квоти підтримки на наступних п'ять років (ст. 9³ Закону № 555-IV).

Наступним державним органом, який уповноважено на застосування засобів стимулювання, є Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (далі – Держенергоефективності), яке утворено відповідно до Положення про Держенергоефективності, затвердженого постановою КМУ від 26 листопада 2014 р. № 676 [129]. Повноваження Держенергоефективності щодо застосування господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у виді гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною реалізуються шляхом підготовки пропозицій для КМУ щодо розміру річних квот підтримки, які готуються з урахуванням міжнародних зобов'язань України щодо розвитку альтернативної

енергетики, Енергетичної стратегії України, звіту з оцінки відповідності (достатності) генеруючих потужностей та плану розвитку системи передачі, стану реалізації проєктів будівництва об'єктів альтернативної енергетики (ч. 5 ст. 9³ Закону № 555-IV).

З метою забезпечення виконання Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року Держенергоефективності разом з Інститутом відновлюваної енергетики НАН України та профільними асоціаціями розробило проєкт Дорожньої карти розвитку відновлюваної енергетики України на період до 2020 року. Головна мета розробки і реалізації Дорожньої карти – сприяння залученню інвестицій у розвиток сфери відновлюваної енергетики України. Карта складається з двох блоків – «Блок I. Реалізація Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року»; «Блок II. Залучення інвестицій у розвиток сонячної та вітряної енергетики в Україні», а також додатків до них.

Слід згадати також про повноваження Держенергоефективності щодо видачі, використання та припинення дії гарантії походження електричної енергії. Відомості про видачу, використання та припинення дії гарантій, а також надання інформації про них обліковуються у відповідному електронному реєстрі, адміністрування якого здійснюється Держенергоефективності.

У світлі вищенаведеного можна стверджувати, що Держенергоефективності наділене повноваженнями у сфері стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Держенергоефективності безпосередньо не застосовує засоби стимулювання, а виконує необхідні допоміжні функції для застосування таких засобів.

Не можна погодитись із думкою Н.В. Лохман, стосовно того, що поєднання в рамках Держенергоефективності двох різноспрямованих функцій, як-то: зменшення споживання енергії шляхом розвитку енергоефективності та збільшення обсягів її виробництва шляхом розвитку генерації з альтернативних джерел енергії, не дозволяє сконцентруватись на якісному виконанні жодної

з них [130, с. 60], зокрема з огляду на спільну мету цих двох функцій, яка полягає у зменшенні обсягів виробництва енергії з традиційних джерел.

Важливе місце серед стимулюючих суб'єктів посідає Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП, Регулятор), яку утворено згідно з Указом Президента України від 27 серпня 2014 р. № 694/2014 [131].

НКРЕКП здійснює стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел з метою досягнення балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, і держави, забезпечення енергетичної безпеки, європейської інтеграції ринків електричної енергії та природного газу України. Серед завдань НКРЕКП фігурує сприяння впровадженню заходів з енергоефективності, збільшенню частки виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії та захисту навколишнього природного середовища (п. 7 ч. 3 ст. 3 Закону про Національну комісію).

На Регулятора законом покладено обов'язок встановлювати «зелений» тариф виробникам електричної енергії з використанням альтернативних джерел, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики або для кожної черги будівництва електростанції (пускового комплексу) (ч. 1 статті 9¹ Закону № 555-IV). Ці положення конкретизовані у Порядку № 1817. Відповідні рішення Регулятора оформлюються постановами. Наприклад, відповідно до постанови НКРЕКП від 12 квітня 2019 р. № 563 суб'єкту господарювання встановлено «зелений» тариф на електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії, до 1 січня 2030 року [132]. Станом на 1 січня 2019 р. НКРЕКП винесено не менше 8 тис. постанов щодо встановлення «зеленого» тарифу. Також НКРЕКП уповноважено встановлювати суб'єктам господарювання надбавку до «зеленого» тарифу та аукціонної ціни (ст. 9² Закону № 555-IV).

НКРЕКП, відповідно до покладених на неї завдань, формує та реалізує тарифну політику у сфері енергетики (ч. 2 ст. 3 Закону про Національну комісію),

у тому числі шляхом установлення тарифів на теплову енергію, що виробляється на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях та когенераційних установках і установках з використанням альтернативних джерел енергії.

Важливими є також повноваження НКРЕКП щодо накладення санкцій на суб'єктів господарювання, що вчинили правопорушення у сфері стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел (ст. 22 Закону про Національну комісію).

Слід звернути увагу, що відповідно до рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 р. № 5-р/2019, ч. 1 ст. 1, п. 2 ч. 1 ст. 4, ч. 1, абз. 1, 2 ч. 2 ст. 5, абз. 2, 3, 4, 39, 40 ч. 3, ч. 6 ст. 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р. № 1540–VIII, визнані неконституційними та такими, що втрачають чинність з 31 грудня 2019 року [133]. Варто наголосити, що серед названих статей вказано ч. 1 ст. 1 Закону, яка визначає статус самого Регулятора. Указане рішення Конституційного Суду України створює правову невизначеність статусу НКРЕКП як стимулюючого суб'єкта, що у подальшому може негативно вплинути на стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Серед стимулюючих суб'єктів у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел наступними виступають органи виконавчої влади, які реалізують державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи. На цей час повноваженнями з надання податкових та митних пільг наділена Державна фіскальна служба та її територіальні органи (відповідно до п.п. 1 п. 3 Положення про Державну фіскальну службу України, затвердженого постановою КМУ від 21 травня 2014 р. № 236, основним завданням ДФС України є, серед іншого, реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи) [134].

На відміну від НКРЕКП, яка діє активно, застосовуючи господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії, роль названого стимулюючого суб'єкта полягає у перевірці правомірності застосування податкової пільги,

здійсненні контролю за використанням ввезених на митну територію України товарів за призначенням. У разі виявлення порушень законодавства, названі органи вживають заходів щодо стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали б нарахуванню без застосування податкової пільги, передбачені ст. 197 ПК України та ст. 282 МК України.

Варто відзначити, що ДФС України знаходиться у стадії реформування, оскільки 18 грудня 2018 р. КМУ було прийнято рішення про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України шляхом поділу ДФС України [135]. З огляду на те, що новоутворені органи державної влади будуть правонаступниками ДФС України, після завершення їх створення, Державна податкова служба України та Державна митна служба України переберуть на себе повноваження у сфері стимулювання використання альтернативних джерел енергії з питань податкових та митних пільг відповідно.

Розглядаючи місцеві органи виконавчої влади, а саме місцеві державні адміністрації як суб'єктів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, потрібно погодитися з А.М. Захарченком, який зазначає, що ці органи належать до особливого виду учасників відносин у сфері господарювання – органів господарського керівництва (органів, які організують господарювання), що підтверджується наявністю у місцевих державних адміністрацій компетенції, яка передбачає здійснення організаційного впливу на діяльність господарюючих суб'єктів [136, с. 16]. Е.Ю. Рибнікова фактично віднесла місцеві державні адміністрації до переліку стимулюючих суб'єктів та відзначила, що потенціал альтернативних джерел енергії різниться по всій території країни, а для ефективного стимулювання їх використання місцеві органи виконавчої влади мають бути наділені достатнім обсягом владних повноважень та достатнім рівнем фінансування, які би надали їм реальну можливість успішно реалізовувати цілі та завдання щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії [67, с. 126]. Із такою позицією погодитись не можна, адже повноваження місцевих органів виконавчої влади і без цього тісно переплетені із повноваженнями органів місцевого самоврядування.

Дублювання повноважень місцевих державних адміністрації та органів місцевого самоврядування щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел може поглибити наявну проблему. Як аргумент на підтримку цієї тези можна привести думку Р.Ф. Гринюка, який зазначає, що місцеве самоврядування не може дублювати функції чи повноваження державних органів влади [137, с. 15].

М.О. Баймуратов серед проблем, які постали перед органами місцевого самоврядування, що потребують негайного та ефективного вирішення, називає дублювання повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що призводить до виникнення конкуруючої компетенції та компетенційних конфліктів між ними. Учений наголошує на тому, що найефективнішим шляхом вирішення цієї проблеми є деконцентрація (коли повноваження виконавчої гілки влади передаються на рівень територіальних громад і фактично входять до кола їхніх власних повноважень) повноважень виконавчої влади з наступною передачею їх до органів місцевого самоврядування [138, с. 16-17].

З огляду на це пропонується виключити місцеві державні адміністрації з переліку стимулюючих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії.

На відміну від місцевих органів виконавчої влади, органи місцевого самоврядування безпосередньо наділені компетенцією щодо стимулювання виробництва теплової енергії з використанням альтернативних джерел. Зокрема ці органи мають повноваження щодо перегляду за власною ініціативою та/або за зверненням суб'єкта господарювання тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім теплоелектроцентралей, теплоелектростанцій, атомних електростанцій та когенераційних установок) (абз. 9 ст. 13 Закону України «Про тепlopостачання»).

Як приклад реалізації цих повноважень можна привести розпорядження Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 2 квітня 2018 р., яким суб'єкту господарювання встановлено тарифи на теплову енергію,

що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії [139]. Аналогічне рішення про встановлення тарифів на виробництво теплової енергії, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії приймалось виконавчим комітетом Одеської міської ради [140]. Разом з тим, на практиці мають місце і випадки необґрунтованої відмови органів місцевого самоврядування у встановленні стимулюючого тарифу на теплову енергію, що виробляється з використанням альтернативних джерел енергії. Як приклад, ТзОВ «Біоальтернатива» змушене було звертатись за захистом своїх прав до суду. Постановою Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 23 квітня 2019 р. у справі № 300/447/19 позов ТзОВ «Біоальтернатива» задоволено та зобов'язано орган місцевого самоврядування встановити для ТзОВ «Біоальтернатива» тариф на теплову енергію, що виробляється та постачається на установках з використанням альтернативних джерел енергії на рівні 90 відсотків середньозваженого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету [141].

У той час як одні органи місцевого самоврядування ухиляються від реалізації своїх повноважень, інші проявляють ініціативу у стимулюванні виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у спосіб, що прямо законодавством не передбачений. Так, у м. Вінниця з метою розвитку екологічно орієнтованої економіки та забезпечення належного рівня енергетичної безпеки у 2013 р. розроблено План дій зі сталого енергетичного розвитку до 2020 р., який був затверджений рішенням Вінницької міської ради 33 сесії VI скликання від 21.06.2013 р. № 1356. Зазначеним документом схвалено цільову програму щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом виділення грантів у розмірі 10 млн. гривень [142, с. 68].

Аналіз положень ст. 8 Закону № 555-IV та наявної практики дозволяє виокремити ще одного стимулюючого суб'єкта – банки та інші підприємства, установи, організації. У багатьох країнах «зелені» банки фінансують проекти відновлюваної енергетики, проекти енергозощаджувальних технологій та

проекти, пов'язані із захистом навколишнього природного середовища. Банки застосовують господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у силу власного бажання.

Наприклад, ПАТ «ПроКредит Банк» здійснює фінансування інвестицій, які мають чистий позитивний вплив на довкілля шляхом надання «зелених» кредитів. Банк свідомо прагне збільшити частку таких кредитів у своєму портфелі до 20%. Станом на 31 грудня 2017 р. сукупний портфель зелених кредитів становив 50,6 млн євро, кількість поточних кредитів – 395. Частка зелених кредитів – 12,7% від загального кредитного портфелю банку [84].

Цікаво, що з 13 квітня 2018 р. АТ «Ощадбанк» розпочало кредитну програму «зелена енергія», однак вона є доступною лише для фізичних осіб. Вказана програма дозволяє отримати кредит на придбання та встановлення обладнання, що забезпечує вироблення «зеленої» енергії, а саме переробку сонячної, вітрової, теплової, водної енергії на електричну [143].

На підставі наведеного можна конкретизувати коло стимулюючих суб'єктів у сфері використання альтернативних джерел енергії, до якого пропонується включати: уповноважені органи державної влади (Кабінет Міністрів України, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України; Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; органи виконавчої влади, які реалізують державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи); органи місцевого самоврядування; банки та інші підприємства, установи, організації.

Таким чином, назвавши стимулюючих суб'єктів, проаналізувавши їх права та обов'язки можна дійти висновку, що останні наділені господарською компетенцією. Як відзначає О.В. Гарагонич, господарська компетенція є елементом господарської правосуб'єктності, зміст якої складають господарські права та обов'язки, встановлені законодавством та установчими документами для суб'єктів господарського права певного виду [144, с. 96]. Слід також погодитись із Г.О. Попадинець стосовно того, що у ГК України йдеться про господарську компетенцію, якою позначається не лише сукупність прав та обов'язків суб'єктів

господарювання, а і сукупність повноважень, прав та обов'язків органу державної влади або органу місцевого самоврядування під час виконання своїх функціональних завдань у сфері господарювання [145, с. 40].

Крім того, проведений аналіз дозволяє поділити наведених стимулюючих суб'єктів на таких, що: 1) застосовують господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел в силу компетенції (НКРЕКП; КМУ; органи місцевого самоврядування; органи виконавчої влади, які реалізують державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи) або у силу власного бажання (банки); 2) не застосовують засоби стимулювання, а виконують необхідні допоміжні функції для застосування таких засобів (Держенергоефективності).

Переходячи до аналізу стимульованих суб'єктів потрібно зазначити, що ними виступають виробники енергії з використанням альтернативних джерел. Разом з тим у Законі № 555-IV не міститься визначення цього поняття. У деяких статтях цього Закону законодавець оперує терміном «виробник електричної енергії», який вживається у значенні, наведеному у Законі України «Про ринок електричної енергії». Згідно з п. 10 ч. 1 ст. 1 цього Закону виробник електричної енергії визначається як суб'єкт господарювання, який здійснює виробництво електричної енергії.

Зміни, які відбулися на світовому ринку енергоресурсів, призвели до розвитку підприємств, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, та розвитку нового напрямку в економіці. Так, діяльність суб'єктів господарювання у сфері альтернативної енергетики спрямована не тільки на отримання прибутку, а й на мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище, використання енерго- і ресурсозберезувальних технологій та формування ринку екологічних товарів і послуг. Комерційну діяльність, головною метою якої є отримання прибутку від продажу екологічних товарів та послуг, виробництво і надання яких передбачає застосування методів та технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив на довкілля, називають «зеленим бізнесом» [146, с. 7].

Важливо, що проекти у сфері розвитку альтернативної енергетики можуть принести не лише економічні вигоди для самих споживачів і виробників такої енергії, але й соціальні (додаткова зайнятість населення) [147], а становлення і формування сфери альтернативної енергетики сприятиме забезпеченню нашої країни новими джерелами енергії [148, с. 44].

В силу викладеного можна припускати, що виробники енергії з альтернативних джерел мають деякі особливості у правовому статусі.

У науці правовий статус суб'єкта господарювання визначають як сукупність економічних, організаційних та юридичних ознак учасника правовідносин у сфері господарювання, встановлених у законодавстві або закріплених у іншій правовій формі, що дозволяють індивідуалізувати його шляхом виділення з-поміж інших осіб (суб'єктів правовідносин) і кваліфікувати як суб'єкта господарського права [145, с. 39].

Згідно ст. 9¹ Закону №555-IV, суб'єктами, на яких поширюється стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, виступають суб'єкти господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел, та споживачі електричної енергії. При цьому суб'єкти господарювання, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел, охоплюються вищезгаданим поняттям виробника електричної енергії, закріпленим у Законі України «Про ринок електричної енергії». Згідно з дослідженням, проведеним Держенергоефективності, у структурі виробництва електроенергії на об'єктах альтернативної енергетики частка суб'єктів господарювання складає 97% [77].

Відповідно до Закону України «Про теплопостачання» коло стимульованих суб'єктів – виробників теплової енергії з використанням альтернативних джерел вужче, порівняно з виробниками електричної енергії, оскільки включає тільки суб'єктів господарювання. Цей висновок базується на визначенні виробництва теплової енергії як господарської діяльності згідно зі ст. 1 Закону України «Про теплопостачання».

Характеризуючи суб'єктів господарювання, які виробляють енергію з використанням альтернативних джерел, потрібно зазначити, що певні ознаки, притаманні всім суб'єктам господарювання, зокрема, здійснення господарської діяльності, певна організаційно-правова форма, легітимність діяльності, наявність відокремленого та юридично закріпленого майна, наявність господарських прав та обов'язків, самостійна відповідальність за результати господарювання [149, с. 103-104], у стимульованих суб'єктів мають певні особливості, обумовлені видом їх діяльності, законодавчими вимогами та деякими іншими чинниками [150].

Стимульованими суб'єктами виступають тільки суб'єкти, які здійснюють господарську діяльність з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики з метою її реалізації.

Суб'єкти господарювання здійснюють господарську діяльність у певній організаційній формі. На основі аналізу практики можна дійти висновку, що найбільш розповсюдженою організаційною формою суб'єктів господарювання, які виробляють електроенергію з використанням альтернативних джерел, є господарське товариство у виді товариства з обмеженою відповідальністю [151]. Приписів щодо обрання певної організаційної форми для суб'єктів, що розглядаються, у законодавстві не міститься. Так, ч. 3 ст. 9¹ Закону №555-IV визначено, що «зелений» тариф встановлюється для кожного суб'єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики або для кожної черги будівництва електростанції (пускового комплексу). Натомість у літературі висловлюються рекомендації щодо обрання, зокрема й вищеназваної організаційної форми, наприклад, такі рекомендації містяться у Посібнику для інвесторів «Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні за допомогою «зеленого» тарифу» [152, с. 31].

Виробництво теплової енергії може здійснюватися суб'єктами господарювання, створеними у будь-якій організаційній формі, що прямо слідує з

ч. 1 ст. 19 Закону України «Про теплопостачання». У цьому Законі не міститься приписів щодо організаційної форми суб'єкта господарювання – стимульованого суб'єкта. Так, у ч. 4 та 5 ст. 20 вказаного Закону, закріплено, що «тарифи на виробництво теплової енергії для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, а також для потреб населення визначаються для суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво теплової енергії на установках з використанням альтернативних джерел енергії ...».

Проявом ознаки майнової відокремленості, яку розуміють як наявність на певному правовому титулі майна господарського призначення, є те, що суб'єкти господарювання, які виробляють електричну та теплову енергію, можуть бути засновані на будь-якій формі власності. Серед виробників електроенергії з використанням альтернативних джерел енергії здебільшого зустрічаються підприємства, засновані на приватній формі власності. Показово, що серед великих енергорозподільчих українських компаній, яким установлювався «зелений» тариф, є лише два підприємства, частина акцій яких належать державі, – ПАТ «Сумиобленерго» та ПАТ «Чернігівобленерго». За даними НКРЕКП виробники теплової енергії з використанням альтернативних джерел представлені суб'єктами господарювання, заснованими на приватній, державній, комунальній формі власності [153].

Особливість ознаки майнової відокремленості також проявляється у складі майна з використанням якого суб'єкти господарювання генерують електричну енергію з альтернативних джерел. Так, зазначені суб'єкти господарювання генерують електроенергію на об'єкті альтернативної енергетики, тобто використовують енергогенеруюче та інше обладнання, що виробляє енергію за рахунок використання альтернативних джерел енергії: вітрові та сонячні електростанції, мікро-, міні- та малі гідроелектростанції, черги будівництва електричної станції тощо. При цьому для застосування щодо них заходів стимулювання суб'єкти господарювання повинні дотримуватися законодавчих вимог щодо частки енергогенеруючого та іншого обладнання, яка має становити

не менш як 50 відсотків від встановленої потужності всіх задіяних на об'єкті джерел енергії.

Суб'єкти господарювання – виробники теплової енергії для того, щоб стати стимульованими суб'єктами, мають використовувати у своїй діяльності установки, на яких використовуються альтернативні джерела енергії, включаючи теплоелектроцентралі, теплоелектростанції та когенераційні установки, що є особливістю їх майнової відокремленості.

Варто відзначити, що альтернативні джерела енергії як природні ресурси є основними засобами підприємства, а право користування ними належить до нематеріальних активів. Природні ресурси і право користування ними разом входять до основного капіталу підприємства [154, с. 27]. Біомасу, органічні відходи, доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ та ін. потрібно відносити до оборотних засобів суб'єкта господарювання. Разом із тим, лише окремі альтернативні джерела енергії технічно доцільно використовувати як природні ресурси для виробництва теплової енергії. Згідно із Звітом Держенергоефективності про результати стимулювання та використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел в Україні за 2016-2017 рр., загальна фактична частка у системах опалення та охолодження біомаси складає 2 431,6 тон нафтового еквіваленту (т.н.е.), в той час як частка сонячної енергії складає лише 0,5 т.н.е. Перспективним напрямом могла б стати розробка геотермальних джерел енергії, однак, без урахування теплових насосів за 2016-2017 рр. геотермальна енергія в Україні не використовувалась взагалі [155].

Отже, фактично, серед усіх альтернативних джерел енергії при генерації теплової енергії використовується лише біомаса, що не дає повноцінно розкрити весь потенціал альтернативних джерел енергії для виробництва теплової енергії.

Особливість ознаки наявності господарських прав та обов'язків, визначених законом, що охоплюються поняттям господарської компетенції, полягає у тому, що суб'єкт господарювання, який виробляє енергію з використанням альтернативних джерел має право на застосування до нього встановлених законом засобів стимулювання при виконанні обов'язку дотримання встановлених

законом умов. Наприклад, суб'єкт господарювання, який виробляє електричну енергію, має право на встановлення «зеленого» тарифу.

Особливість прояву ознаки господарської компетенції у суб'єктів господарювання, які виробляють теплову енергію з використанням альтернативних джерел, полягає у тому, що ці суб'єкти мають право на встановлення стимулюючого тарифу на теплову енергію, що вироблена з використанням цих джерел. Так, тарифи на теплову енергію для суб'єктів господарювання, що здійснюють її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії, встановлюються на підставі ст. 20 Закону України «Про теплопостачання».

Наявність права на стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як товару, що прямо передбачено законом, зумовлене прагненнями держави збільшити обсяги виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, з метою економного витрачання традиційних паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту; додержання екологічної безпеки за рахунок зменшення негативного впливу на стан довкілля тощо.

Серед стимульованих суб'єктів у сфері виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел також названо споживачів, до яких згідно із ст. 9¹ Закону № 555-IV віднесено енергетичні кооперативи та приватні домогосподарства. Варто звернути увагу, що термін «споживач» у Законі № 555-IV використовується у значенні, передбаченому Законом України «Про ринок електричної енергії», згідно зі ст. 1 якого споживач – це фізична особа, у тому числі фізична особа-підприємець, або юридична особа, що купує електричну енергію для власного споживання. На основі аналізу обох вищезазначених Законів можна зробити висновок, що на відміну від інших споживачів, енергетичні кооперативи та приватні домогосподарства мають право виробляти електричну енергію з використанням альтернативних джерел та здійснювати її продаж.

Характеризуючи енергетичний кооператив, потрібно виходити з його визначення, закріпленого у ст. 1 Закону № 555-IV, як юридичної особи, заснованої відповідно до Закону України «Про кооперацію» або Закону України «Про споживчу кооперацію» для здійснення господарської діяльності з виробництва, заготівлі або транспортування паливно-енергетичних ресурсів, а також для надання інших послуг з метою задоволення потреб його членів або територіальної громади, а також з метою отримання прибутку, відповідно до вимог законодавства. Особливість ознак енергетичного кооперативу як суб'єкта господарювання знаходить прояв щодо його організаційно-правової форми. Енергетичний кооператив може створюватися відповідно до законів України «Про кооперацію» та «Про споживчу кооперацію». При цьому за Законом України «Про кооперацію» енергетичний кооператив може створюватися як виробничий, оскільки саме для нього законом передбачено мету діяльності – отримання прибутку. У зв'язку із цим можна припускати, що утворення енергетичних кооперативів за названим Законом можливо тільки фізичними особами, які займаються виробництвом електроенергії з використанням альтернативних джерел або заінтересовані у здійсненні такого виробництва.

Аналізуючи можливість створення енергетичного кооперативу за Законом України «Про споживчу кооперацію», варто брати до уваги, що первинною ланкою споживчої кооперації є споживче товариство, тобто самостійна, демократична організація громадян, які на основі добровільності членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану (ст. 5 Закону № 555-IV). У споживчому товаристві розрізняють індивідуальне і колективне членство. Колективними членами споживчого товариства відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про споживчу кооперацію» можуть бути фермерські господарства, колективні сільськогосподарські підприємства, господарські товариства, кооперативні, державні та інші підприємства, що поділяють його цілі та інтереси. Відповідно, створення енергетичного кооперативу за цим Законом можливо як фізичними, так і юридичними особами, які займаються виробництвом

електроенергії з використанням альтернативних джерел або заінтересовані у здійсненні цього виробництва.

Щодо енергетичного кооперативу особливий прояв також мають ознаки майнової відокремленості та господарської компетенції. Так, на основі положень ст. 9¹ Закону для віднесення енергетичного кооперативу до стимульованих суб'єктів, він повинен мати генеруючі установки, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел. При цьому їх потужність не може перевищувати 150 кВт. Крім того, цей кооператив наділений правами та обов'язками, які визначаються видами його діяльності (виробництво, заготівля або транспортування паливно-енергетичних ресурсів, тобто сукупності всіх природних і перетворених видів палива та енергії, які використовуються в національному господарстві, надання інших послуг з метою задоволення потреб його членів або територіальної громади та отримання прибутку) та правом здійснення виробництва електроенергії з використанням альтернативних джерел.

Наступною групою споживачів електричної енергії, яких можна віднести до стимульованих суб'єктів, є приватні домогосподарства. З моменту запровадження у 2015 році «зеленого» тарифу, в Україні спостерігається позитивна динаміка щодо використання альтернативних джерел енергії приватними домогосподарствами. Як зазначають Н.В. Рощина та Л.С. Борданова, це гарна тенденція для економіки України, адже сприяє її більшій енергонезалежності, хоча сам процес не відрізняється високою швидкістю протікання [156, с. 25]. Водночас слід зазначити, що протягом 2018 р. об'єктами альтернативної енергетики, яким встановлено «зелений» тариф, вироблено 2 884 млн кВт год електроенергії, з них: сонячними станціями домогосподарств – 92 млн кВт год (лише близько 3%) при тому, що кількість установок виробництва електроенергії у приватних домогосподарств майже у 13 разів більша за кількість таких установок, належних суб'єктам господарювання [77]. З цього можна зробити висновок, що використання домогосподарствами альтернативних джерел енергії є більш важливим для енергозабезпечення самих домогосподарств.

Характеризуючи домогосподарства як стимульованих суб'єктів доцільно навести їх легальне визначення. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення» домогосподарство визначено як сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти.

Ознака майнової відокремленості приватних домогосподарств, які виробляють енергію з використанням альтернативних джерел проявляється у тому, що приватне домогосподарство так само, як й інші виробники електроенергії з використанням альтернативних джерел, повинно мати генеруючі установки, які виробляють електричну енергію з використанням цих джерел, проте встановлена потужність яких не перевищує 50 кВт (тобто утричі менша за енергетичні кооперативи).

Щодо приватних домогосподарств не можна вести мову про господарську компетенцію, проте права та обов'язки домогосподарства обумовлюються метою його діяльності. Загальною метою ведення домашнього господарства є досягнення високого рівня добробуту усіх його членів. Інші цілі домогосподарства можуть відрізнятися залежно від ціннісних орієнтирів, ресурсів та можливостей (розвиток будь-якого виду домогосподарської діяльності, організація індивідуального підприємництва тощо) [157, с. 35]. Тому виробництво електроенергії з використанням альтернативних джерел можна вважати супутньою метою діяльності приватних домогосподарств.

Приватні домогосподарства, які здійснюють виробництво енергії з використанням альтернативних джерел не тільки для самозабезпечення, але й як товару, займаються діяльністю, яку можна вважати господарською по суті (господарюванням). У підручнику «Політична економія» (за науковою редакцією професора В.Г. Федоренка) відзначається, що домогосподарства беруть активну участь в кругообігу ринкової економіки як самостійні незалежні суб'єкти господарювання, які мають власні потреби та інтереси [158, с. 159]. Тим не менш, приватні домогосподарства відповідно до чинного законодавства не належать до

суб'єктів господарювання і це означає, що для виробництва і продажу електроенергії, виробленої з використанням альтернативних джерел, на них не розповсюджуються вимоги, які висуваються до суб'єктів господарювання для заняття господарською діяльністю.

На підставі здійсненої характеристики виробників енергії з використанням альтернативних джерел можна конкретизувати ознаки, які притаманні стимульованим суб'єктам:

1) здійснення господарської діяльності з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики з метою реалізації виробленої енергії; 2) наявність відокремленого майна, яке має спеціальне господарське призначення та використовується для здійснення господарської діяльності – енергогенеруючого та іншого обладнання, за допомогою якого виробляється енергія з використанням альтернативних джерел енергії: вітрові та сонячні електростанції, мікро-, міні- та малі гідроелектростанції, черги будівництва електричної станції тощо; 3) наявність передбачених законом прав та обов'язків у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, у тому числі права на стимулювання, та наявність у домогосподарств передбаченого законом права на встановлення «зеленого» тарифу.

2.2. Умови стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

Реалізація права на стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можлива лише за дотримання певних умов. Аналіз законодавства та практики його застосування дозволяє зробити висновок про відсутність чітко визначеного переліку умов стимулювання. Зазначена ситуація є негативною для практики, оскільки створює передумови як для зловживань суб'єктів господарювання щодо отримання стимулювання, так і для необґрунтованих відмов у стимулюванні з боку стимулюючих суб'єктів.

Досліджуючи учасників відносин у сфері екологічного підприємництва А.Г. Бобкова та Ю.М. Павлюченко відзначили, що «пріоритети держави й органів місцевого самоврядування щодо збереження навколишнього природного середовища та мета суб'єктів екологічного підприємництва щодо отримання прибутку мають узгоджуватись та втілюватись у взаємовигідну співпрацю» [159, с. 58-59]. У сфері стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел узгодженість та ефективна взаємодія стимулюючого та стимульованого суб'єктів також є ключовою, оскільки суб'єктів стимулювання безпосередньо цікавить не сам процес стимулювання, як дія, а результат цього процесу [73, с. 181].

Умови стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел закріплюються у різних законах та підзаконних актах, що зумовлено тим, що самі господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел регулюються різними нормативно-правовими актами.

У юридичній науці окремі аспекти умов стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел досліджували М.М. Кузьміна, Е.Ю. Рибнікова та ін. Однак правова проблематика умов застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва, зокрема «зеленого» тарифу, гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною, стимулюючого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел, інвестиційних грантів та інших потребують додаткового опрацювання.

Термін «умова» в юридичній науці іноді вживається як синонім поняття «юридичний факт» та не розглядається як самостійна правова категорія. Водночас, більш чітке розмежування таких понять, як підстава, умова і порядок установлення, зміни і припинення правовідносин сприяло б більшій чіткості й упорядкованості правового регулювання суспільних відносин [160, с. 50]. На думку Р.А. Ханнанова «юридичні умови виникають до появи юридичних фактів

(складів) і можуть тривалий час існувати в потенційному стані, не породжуючи будь-яких правових наслідків» [161, с. 125-126].

Умову можна визначати як обставину, яка супроводжує утворення підстави правовідносин, їх припинення або від якої залежить здійснення дії, що породжує правові наслідки. Спільним між підставою правовідносин та умовою виступає те, що обидва поняття передбачаються нормами права. Водночас якщо дія (бездіяльність), результати діяльності, події слугують підставою (причиною) виникнення, припинення правовідносин, то умова сама по собі не породжує таких наслідків [162, с. 20].

Погоджуючись з викладеним, можна навести такий приклад. Для того, щоб діяльність суб'єктів господарювання була визнана господарською, вона має відповідати таким умовам – здійснюватися у сфері суспільного виробництва та бути спрямованою на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ст. 3 ГК України). Ці умови самі не є юридичними фактами, проте мають юридичне значення, оскільки відокремлюють будь-яку іншу діяльність від господарської.

При застосуванні норм права мають бути установлені необхідні юридичні факти, у той час як наявність юридичних умов зазвичай презюмується. Інакше правозастосовний орган у кожному випадку мав би встановлювати нескінченний ланцюг юридичних фактів, пов'язаних з цими правовими наслідками [160, с. 53].

Юридичний факт, викладений у гіпотезі норми права, стає стимулом, коли особа пов'язує з ним настання бажаних для неї правових наслідків [163, с. 170]. Для того, щоб стимульований суб'єкт мав підстави для застосування до нього господарсько-правових засобів стимулювання, він повинен відповідати певним умовам. Сам факт відповідності цим умовам не є підставою для надання стимулювання, але така відповідність породжує можливість для активності суб'єктів, які генерують енергію з альтернативних джерел, щодо звернення до стимулюючого суб'єкта.

На підставі наукових поглядів на категорію умов можна зробити висновок, що під умовами для застосування господарсько-правових засобів стимулювання

виробництва енергії з використанням альтернативних джерел потрібно розуміти дотримання встановлених вимог для застосування засобів стимулювання.

На підставі аналізу чинного законодавства та у світлі викладеного у попередніх підрозділах, можна зробити висновок про наявність загальних, об'єктивно існуючих умов для застосування господарсько-правових засобів стимулювання. До них потрібно віднести: 1) використання альтернативного джерела енергії; 2) використання об'єкта альтернативної енергетики; 3) набуття енергією ознак товарної продукції; 4) дотримання порядку експлуатації альтернативних джерел енергії.

При цьому умови застосування кожного господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел відрізняються залежно від виду енергії та засобу стимулювання, що дозволяє вести мову про наявність спеціальних умов. Умови кожного із таких засобів потрібно розглянути окремо, почавши з умов застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва електроенергії з використанням альтернативних джерел.

Виробництво електроенергії належить до тих видів господарської діяльності, здійснення якої потребує отримання ліцензії (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про ринок електричної енергії»). Із змісту Порядку № 1817 вбачається, що така умова як отримання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії поширюється лише на суб'єктів господарювання. Виходячи з того, що енергетичний кооператив є суб'єктом господарювання, то виробництво ним електроенергії може здійснюватися за умови отримання ліцензії. Натомість виробництво електричної енергії приватними домогосподарствами здійснюється без отримання ліцензії, що підтверджується реєстром ліцензіатів, що ведеться НКРЕКП [164].

Переходячи до аналізу умов встановлення «зеленого» тарифу необхідно звернути увагу, що розділ 2 Порядку № 1817 має назву «Умови встановлення та перегляду «зеленого» тарифу». Проте цим розділом закріплено перелік

документів, які суб'єкт господарювання подає до НКРЕКП разом із заявою щодо встановлення йому «зеленого» тарифу.

Аналізуючи зміст п. 2.1. Порядку № 1817 та ураховуючи підходи до розуміння поняття «умова» в юридичній літературі, можна дійти висновку, що у цьому пункті закріплено саме підстави для встановлення «зеленого» тарифу. Тому назву розділу 2 Порядку № 1817 можна вважати помилковою з точки зору юридичної техніки. З огляду на це, пропонується змінити назву розділу 2 Порядку № 1817 на «Підстави встановлення та перегляду «зеленого» тарифу».

Натомість умови застосування цього господарсько-правового засобу стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел можна конкретизувати, спираючись на аналіз положень Закону № 555-IV та Порядку № 1817. Так, до спеціальних умов встановлення «зеленого» тарифу, пропонується відносити:

1) наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії (окрім приватних домогосподарств);

2) дотримання установленної потужності та інших характеристик об'єкта електроенергетики, які закріплено у Законі № 555-IV та вказуються у пояснювальній записці, що подається стимульованим суб'єктом до НКРЕКП;

3) наявність проекту будівництва об'єктів електроенергетики з використанням альтернативних джерел енергії (оскільки про це потрібно подати пояснювальну записку; почати виконання будівельних робіт або отримати дозвіл на виконання будівельних робіт; мати готовий до експлуатації об'єкт або чергу будівництва електростанції (пускового комплексу);

4) приєднання електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, до електричних мереж, доказом чого буде виступати копія технічних умов.

Деякі з цих умов детально розкриваються у Законі № 555-IV. Так, ст. 1 цього Закону визначена умова використання гідроенергії для встановлення «зеленого» тарифу, зокрема стимульованим суб'єктам дозволяється використання лише мікро-, міні- та малих гідроелектростанцій. Цією ж статтею визначено, що

мікро-, міні- та малі гідроелектростанції – це електричні станції, що виробляють електричну енергію за рахунок використання гідроенергії, та різняться між собою встановленою потужністю: встановлена потужність мікрогідроелектростанції не перевищує 200 кВт; міні- – потужність більше 200 кВт, але не перевищує 1 МВт; мала гідроелектростанція – потужність більше 1 МВт, але не перевищує 10 МВт.

Отже, виходячи зі змісту ст. 1 Закону № 555-IV, право на встановлення «зеленого» тарифу мають виробники електричної енергії з використанням альтернативних джерел на гідроелектростанціях, потужність яких не має перевищувати 10 МВт.

Варто звернути увагу, що Порядком купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом додано ще одну умову для стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом встановлення «зеленого» тарифу – участь у балансуєчій групі гарантованого покупця виробників енергії, яким встановлено «зелений» тариф. Так, у силу пункту 8.1 Розділу 8 вищезазначеного Порядку, виробник енергії для здійснення купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом повинен стати учасником ринку електричної енергії, укласти з гарантованим покупцем двосторонній договір купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом, типова форма якого затверджена НКРЕКП [109], вступити на підставі цього договору до балансуєчої групи виробників за «зеленим» тарифом та здійснювати операції з купівлі та продажу електричної енергії лише із гарантованим покупцем.

Проте у судовій практиці можна зустріти випадки, коли положення ст. ст. 10 Закону № 555-IV, де зазначено, що використання альтернативних джерел енергії має особливості, зумовлені природними умовами, зокрема наявністю водних ресурсів малих річок, необхідних для роботи гідроенергетичного обладнання, суд також тлумачить як умови встановлення зеленого тарифу, звертаючи увагу, що виробникам електроенергії за допомогою гідроенергетичного обладнання необхідно враховувати розмір річки. В силу ст. 79 Водного кодексу України, до малих належать річки з площею водозбору до 2 тис. квадратних кілометрів. Керуючись цими нормами законів Вінницький окружний

адміністративний суд у постанові від 2 березня 2017 р. дійшов висновку про відсутність підстав для стимулювання виробника електричної енергії з альтернативних джерел, зазначаючи, що Дністровська ГАЕС не відноситься до об'єктів енергетики, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, в розумінні норм Закону України «Про альтернативні джерела енергії», оскільки річка Дністер, на якій розташована Дністровська ГАЕС, не належить до малих річок [165]. Судове рішення не оспорювалось, що дає підстави розглядати розмір річки як умову встановлення «зеленого» тарифу. Проте з позицією суду не можна погодитись, оскільки розмір річки є особливістю, що зумовлена природними умовами, та не виступає умовою для стимулювання.

При цьому, як зазначає С.В. Шашков, при установленні «зеленого» тарифу взагалі не беруться до уваги такі важливі чинники, як: природно-кліматичні умови функціонування об'єкту; площа земельної ділянки, необхідної для функціонування гідровузла; висота напору; об'єм водотоку, та ряд інших факторів, у зв'язку з чим запропонований підхід до визначення розміру «зелених» тарифів не може бути однаково справедливим для всіх об'єктів малої гідроенергетики [166, с. 89]. Вбачається, що наведені чинники не доцільно покладати в основу розрахунку «зеленого» тарифу, проте вони можуть враховуватись виробником енергії при визначенні рентабельності генерування енергії з використанням альтернативних джерел.

Підсумовуючи, можна конкретизувати умови встановлення «зеленого» тарифу, до яких віднести 1) наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії (окрім приватних домогосподарств); 2) дотримання установленної потужності та інших характеристик об'єкта електроенергетики; 3) наявність проекту будівництва об'єктів електроенергетики з використанням альтернативних джерел енергії; 4) приєднання електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, до електричних мереж; 5) участь у балансуєчій групі гарантованого покупця виробників енергії, яким встановлено «зелений» тариф.

Варто звернути увагу, що для енергетичних кооперативів, крім вищеперерахованих загальних та спеціальних умов Законом висунуто додаткову умову для встановлення «зеленого» тарифу. Так, згідно з ч. 27 ст. 9³ Закону № 555-IV на день встановлення «зеленого» тарифу та протягом його дії членами такого кооперативу мають бути не менше 10 фізичних осіб, пайові внески яких становлять не менше 75 відсотків пайового фонду, або комунальне підприємство, пайовий внесок якого становить не менше 25 відсотків пайового фонду.

Виходячи з того, що у законодавстві чітко не закріплено переліку умов встановлення суб'єктам господарювання «зеленого» тарифу, проте законодавча визначеність цих умов є запорукою уникнення зловживань та правових колізій [167, с. 153], та з метою полегшення правозастосування, пропонується спеціальні умови встановлення «зеленого» тарифу закріпити в окремій частині ст. 9¹ Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

Переходячи до аналізу умов гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною потрібно зазначити, що основною умовою такого стимулювання є набуття права на підтримку за результатами аукціону. Відповідно, потрібно проаналізувати умови, виконання яких дозволяє суб'єкту стати учасником аукціону. Зокрема, ці умови можна встановити із переліку документів, необхідних для участі в аукціоні.

Потрібно звернути увагу, що для деяких виробників електроенергії з використанням альтернативних джерел енергії Законом закріплено обов'язок брати участь в аукціонах. Так, суб'єкти господарювання, які мають намір виробляти електричну енергію з енергії вітру або сонячного випромінювання, зобов'язані брати участь в аукціоні, якщо вони мають намір виробляти електричну енергію на об'єктах електроенергетики або чергах (пускових комплексах) об'єктів електроенергетики, встановлена потужність яких становить: для об'єктів, що виробляють електричну енергію з енергії вітру (крім об'єктів з трьома вітротурбінами незалежно від встановленої потужності таких вітротурбін), - більше 5 МВт; для об'єктів, що виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання, - більше 1 МВт. У свою чергу інші суб'єкти

господарювання, які мають намір виробляти електричну енергію з альтернативних джерел енергії, незалежно від встановленої потужності об'єкта та джерела альтернативної енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малі гідроелектростанції), можуть брати участь в аукціонах на добровільних засадах.

Законом № 555-IV встановлюється обмеження щодо можливості суб'єктам господарювання брати участь в аукціонах з розподілу квоти підтримки щодо тих об'єктів електроенергетики або черг їх будівництва (пускових комплексів), стосовно яких раніше встановлено «зелений» тариф та/або набуто право на підтримку за результатами аукціону (ст. 9³ Закону № 555-IV). Отже, умовою участі в аукціоні виступає відсутність встановленого «зеленого» тарифу на об'єкт альтернативної енергетики та/або відсутність попередньо отриманого права на підтримку за результатами аукціону на цей об'єкт альтернативної енергетики.

Ще однією умовою участі в аукціоні є надання безвідкличної банківської гарантії на користь гарантованого покупця у якості забезпечення виконання зобов'язань за договором. Розмір безвідкличної банківської гарантії становить 15 євро за кожний кіловат потужності. При цьому переможцю аукціону, так само як і тим суб'єктам господарювання, які за результатами аукціону не набули права на підтримку, безвідклична банківська гарантія повертається.

Варто звернути увагу, що у випадку відмови переможця аукціону від підписання протоколу про результати аукціону та (або) укладення договору купівлі-продажу електричної енергії та у випадку відмови з боку гарантованого покупця, безвідклична банківська гарантія, надана переможцем для участі в аукціоні, стягується на користь гарантованого покупця (ст. 9³ Закону № 555-IV). Стягнення безвідкличної гарантії на користь гарантованого покупця у зв'язку з його ж відмовою від підписання протоколу, укладення договору з переможцем аукціону, є усталеною практикою проведення торгів. Вичерпний перелік підстав для відмови гарантованого покупця від підписання протоколу, укладення договору з переможцем аукціону встановлюється законом; ці підстави пов'язані переважно з порушеннями умов та порядку проведення аукціону або

розповсюдженням на переможця аукціону спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) тощо.

Варто також зазначити, що для участі в аукціоні суб'єкти господарювання повинні розкривати інформацію про кінцевого бенефіціарного власника. Цей обов'язок пов'язаний з тим, що за результатами проведених у відповідному році аукціонів з розподілу річної квоти підтримки суб'єкт господарювання самостійно або разом з іншими суб'єктами господарювання, з якими має спільного кінцевого бенефіціарного власника (контролера), має право отримати не більше 25 відсотків обсягу річної квоти підтримки на відповідний рік (ст. 9³ Закону № 555-IV).

З огляду на це можна констатувати, що умовою для отримання стимулювання у розмірі понад 25 відсотків виступає відсутність у суб'єкта господарювання самостійно або разом з іншими суб'єктами господарювання, з якими має спільного кінцевого бенефіціарного власника (контролера), права на понад 25 відсотків обсягу річної квоти підтримки на відповідний рік. Видається, що це положення закріплено з метою запобігання монополізації галузі та забезпечення конкуренції.

Наведене дозволяє конкретизувати умови гарантування викупу всього обсягу електричної енергії, відпущеної виробниками електричної енергії з альтернативних джерел енергії, за аукціонною ціною, як умови участі в аукціоні з розподілу річної квоти підтримки та умови отримання стимулювання понад 25 відсотків обсягу річної квоти підтримки, зокрема: 1) відсутність встановленого «зеленого» тарифу на об'єкт альтернативної енергетики та/або відсутність попередньо отриманого права на підтримку за результатами аукціону на цей об'єкт альтернативної енергетики; 2) надання безвідкличної банківської гарантії на користь гарантованого покупця; 3) дотримання установленної потужності для об'єктів альтернативної енергетики. Умовою для стимулювання понад 25 відсотків обсягу річної квоти підтримки є відсутність у суб'єкта господарювання самостійно або разом з іншими суб'єктами господарювання, з якими він має спільного кінцевого бенефіціарного власника (контролера) права на понад 25 відсотків обсягу річної квоти підтримки на відповідний рік.

Аналіз Закону дозволяє визначити умови застосування наступного господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, а саме надбавки за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва. З огляду на те, що така надбавка є фіксованою доплатою до «зеленого» тарифу та аукціонної ціни, то першою умовою її застосування потрібно назвати наявність встановленого «зеленого» тарифу або гарантування викупу всього обсягу електричної енергії, відпущеної виробниками електричної енергії з альтернативних джерел енергії, за аукціонною ціною.

Наступною умовою встановлення цієї надбавки є використання на законних підставах обладнання українського виробництва. Виробництво елементів обладнання на території України підтверджується сертифікатом походження, виданим у встановленому порядку Торгово-промисловою палатою України (її регіональними представництвами) на такі елементи (ч. 8 ст. 9² Закону № 555-IV).

Ще однією умовою встановлення надбавки є дотримання термінів введення об'єктів електроенергетики у тому числі черг будівництва електричних станцій (пускових комплексів), які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), у експлуатацію, які згідно з ч. 1 ст. 9² Закону № 555-IV визначено з 1 липня 2015 р. по 31 грудня 2024 р.

Водночас слід зазначити, що у Порядку визначення рівня використання обладнання українського виробництва закріплено окремий розділ «Умови встановлення надбавки до «зеленого» тарифу за використання обладнання українського виробництва». Тим не менш, аналіз норм зазначеного розділу дозволяє дійти висновку, що вони стосуються підстав, а не умов для встановлення надбавки. З огляду на це пропонується змінити назву даного розділу на «Підстави встановлення надбавки до «зеленого» тарифу за використання обладнання українського виробництва».

Цікаво, що до липня 2015 р. у законодавстві дотримання рівня використання обладнання українського виробництва закріплювалось у якості обов'язкової

умови встановлення «зеленого» тарифу, проте з часом ця умова була скасована та трансформована у додатковий засіб стимулювання [168, с. 88].

Таким чином, умовами для встановлення надбавки за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва потрібно назвати: 1) наявність встановленого «зеленого» тарифу або гарантування викупу всього обсягу електричної енергії, відпущеної виробниками електричної енергії з альтернативних джерел енергії, за аукціонною ціною; 2) використання обладнання українського виробництва; 3) уведення об'єктів електроенергетики у експлуатацію з 1 липня 2015 р. по 31 грудня 2024 р.

Переходячи до розгляду умов стимулювання виробників теплової енергії з використанням альтернативних джерел, потрібно відзначити, що вони не виділені у законодавстві.

Виробництво теплової енергії належить до видів господарської діяльності, здійснення якої потребує отримання ліцензії (п. 14 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про теплопостачання»). Вказане дозволяє назвати наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії спеціальною умовою для встановлення стимулюючого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел, передбаченого ст. 20 Закону України «Про теплопостачання».

Потрібно звернути увагу на те, що на підставі ч. 2 ст. 10 Закону № 555-IV отриману за допомогою теплових насосів аеротермальну, гідротермальну або геотермальну теплову енергію слід вважати видобутою з відновлюваних джерел енергії за умови, що кінцевий вихід енергії значно перевищує первинне споживання енергії, потрібної для приведення в дію теплових насосів.

Вказане положення знайшло своє законодавче закріплення як один із напрямів адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу з огляду на те, що пунктом 31 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 р. про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел, визначено, що «теплові помпи, що дозволяють використання аеротермічної, геотермічної або гідротермічної

теплових енергій на рівні належної температури потребують для свого функціонування електроенергію або будь-яку іншу енергію. Отже енергія, що використовується для функціонування теплових pomp повинна бути відрахована від загальної теплової енергії, що використовується. Повинні враховуватися лише теплові помпи, продуктивність яких значною мірою перевищує обсяги первинних енергоресурсів, необхідних для їх функціонування» [118].

Разом із тим, зазначені положення не беруться до уваги, при установленні надбавки, передбаченої ст. 20 Закону України «Про теплопостачання», а використовуються для обчислення частки енергії, виробленої тепловими насосами, з метою формування звіту для Енергетичного Співтовариства про досягнутий прогрес у сприянні та використанні енергії з відновлюваних джерел, (ч. 2 ст. 10 Закону № 555-IV).

Отже, наразі відсутні законні підстави вважати цю норму умовою для застосування названого господарсько-правового засобу стимулювання виробництва теплової енергії з використанням альтернативних джерел.

З огляду на наведене єдиною спеціальною умовою для встановлення стимулюючого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел, варто назвати наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії.

Умови застосування господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у виді податкових та митних пільг для виробників енергії можна конкретизувати на підставі аналізу ст. 197 ПК України та ст. 282 МК України. Зокрема, першою умовою виступає належність устаткування, обладнання і матеріалів до переліку товарів, установленого КМУ. Перелік товарів із зазначенням кодів УКТ ЗЕД визначено Постановою КМУ №293. Вказаною постановою конкретизується, що матеріали, обладнання, устаткування та комплектувальні вироби повинні бути вироблені за проектами демонстрації японських технологій. Таке обмеження щодо країни походження було ініційовано на основі Спільної заяви у галузі енергетики, підписаної Міністром економіки, торгівлі та промисловості Японії та Міністром

енергетики та вугільної промисловості України у серпні 2014 року [169]. Аналогічних привілеїв для імпорту з інших країн (крім Японії) наразі законодавством не передбачено. Водночас країни ЄС також демонструють значні досягнення у стимулюванні виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, володіють важливими технологіями та обладнанням. Ілюстрацією цієї тези можуть бути технології, за якими побудовані вітряні електростанції на воді, як-то «London Array» у Великобританії [170]. Проте з огляду на взяті Україною міжнародні зобов'язання наразі питання про розширення цього переліку іншими країнами не виникає.

Наступною умовою є застосування устаткування, обладнання і матеріалів платником податку для власного виробництва, тобто без мети перепродажу обладнання іншим особам. Ще однією умовою потрібно назвати відсутність в Україні виробництва ідентичних товарів з аналогічними якісними показниками.

Таким чином, для отримання закріплених у ПК України та МК України пільг фактично вбачається три умови: 1) товари мають бути відображені у переліку, який устанавлюється КМУ, та походити тільки з Японії; 2) вищевказані товари мають застосовуватись платником податку для власного виробництва; 3) ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не мають вироблятися в Україні.

Наступними заслуговують на увагу умови стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом низьковідсоткового кредитування банками виробників енергії. Спираючись на положення ст. 8 Закону № 555-IV щодо того, що фінансування заходів у сфері альтернативних джерел енергії може здійснюватися за рахунок коштів підприємств, установ та організацій, а також на значну свободу правового регулювання відносин кредитування, логічним видається висновок, що умови застосування цього господарсько-правового засобу стимулювання встановлюються кожним конкретним стимулюючим суб'єктом (банком).

Так, АТ «ПроКредит Банк» основною умовою надання таких кредитів висуває дотримання цілей кредитування – придбання обладнання для сонячних і

вітрових електростанцій, виробництва енергії з біомаси та біогазових заводів. Кредитування при цьому відбувається під 5-6% річних в євро терміном на 120 місяців (максимально) [84].

АБ «Укргазбанк», в свою чергу, серед загальних умов надання кредитування називає придбання та встановлення сонячної енергетичної станції, а також придбання та встановлення теплових насосів та відповідного додаткового обладнання до них. Отже, АБ «Укргазбанк» з усіх видів альтернативних джерел енергії надає перевагу саме сонячній енергії.

Цікаво, що АБ «Укргазбанк» умовою надання кредиту висуває придбання СЕС у акредитованих партнерів Укргазбанку. Від вибору певного виробника обладнання залежить розмір відсоткової ставки по кредиту. Наприклад, ставка по кредиту на 1 рік на купівлю обладнання у ТОВ «Солар Сервіс» при власному внеску від 15% до 29,99% суми, становить 0,001%, проте по аналогічному кредиту на купівлю обладнання у «НВФ «АНТІКА» ставка складає 6,99% [85].

Наведене дозволяє зробити висновок, що умовами надання низьковідсоткових кредитів, на відміну від умов стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел вищерозглянутими засобами, яким має відповідати сам стимульований суб'єкт, здійснювана ним діяльність та (або) об'єкт альтернативної енергетики, виступають цільове використання кредиту (використання альтернативних джерел енергії загалом чи використання лише сонячної енергії), які визначаються конкретним банком та деякі супутні вимоги. Отже, стимулюючі суб'єкти встановлюють умови застосування низьковідсоткового «зеленого» кредитування самостійно, керуючись іншим законодавством, ніж законодавство України про альтернативні джерела енергії.

Насамкінець, необхідно проаналізувати умови отримання інвестиційних грантів як засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. В українському законодавстві такий засіб стимулювання не закріплено, хоча передумови для цього містяться у ст. 8 Закону № 555-IV та деяких інших законах. Наприклад, із змісту ч. 1 ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» вбачається, що освоєння

альтернативних джерел енергії є стратегічним пріоритетним напрямом інноваційної діяльності на 2011-2021 рр. Держава, задекларувавши це, не створила умов, за яких суб'єкти господарювання, що виробляють енергію з використанням альтернативних джерел, мали б реальну фінансову підтримку на впровадження інновацій у свою діяльність. Погоджуючись, що пошук нових і вдосконалення наявних технологій виробництва і переробки енергетичних ресурсів, приведення їх до економічно ефективного рівня та розширення сфер використання є невід'ємною складовою формування енергетичної безпеки [171, с. 2], потрібно констатувати поступове поглиблення технологічної відсталості вітчизняних виробників енергії від інших країн.

Для пошуку шляхів вирішення цієї проблеми доцільно звернутись до міжнародного досвіду. Наприклад, у Фінляндській Республіці інвестиційні гранти є одним із головних засобів стимулювання, а умовою такого стимулювання є використання інноваційних технологій при виробництві електроенергії з використанням альтернативних джерел. Основною метою інвестиційних грантів є залучення інвестицій у альтернативну енергетику, збільшуючи її рентабельність та мінімізуючи фінансові ризики, пов'язані з впровадженням нових інноваційних технологій. За умови використання нових інноваційних технологій в альтернативній енергетиці стимульований суб'єкт подає відповідну заявку на отримання гранту у Міністерство економіки та зайнятості Фінляндської Республіки, яке буде оцінювати подані проекти на основі заявленої суми, інноваційності, рентабельності, техніко-економічного обґрунтування, новизни, дублювання та інших ефектів [172].

Переймаючи досвід Фінляндської Республіки, умовою для отримання інвестиційних грантів можна пропонувати передбачити використання суб'єктами господарювання інноваційних технологій при генеруванні енергії з альтернативних джерел енергії. У разі сприйняття цієї пропозиції названу умову потрібно закріпити в окремій статті Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

Отже, на підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що під умовами для застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел потрібно розуміти дотримання встановлених вимог для застосування засобів стимулювання. Також можна виокремити загальні умови для застосування всіх господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, як-то: 1) використання альтернативного джерела енергії; 2) використання об'єкта альтернативної енергетики; 3) набуття енергією ознак товарної продукції; 4) дотримання порядку експлуатації альтернативних джерел енергії та конкретизувати спеціальні умови для застосування засобів стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел.

З метою полегшення правозастосування у сфері застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел пропонується закріпити у законодавстві окремі переліки умов щодо кожного засобу стимулювання.

2.3 Порядок стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

Стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел здійснюється у певному порядку, визначеному нормативно-правовими актами. Однак стимульовані суб'єкти часто стикаються із практичними проблемами під час проходження порядку встановлення «зеленого» тарифу та прогалинами у законодавстві. Це свідчить про те, що порядок застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел потребує удосконалення.

У юридичній науці окремі аспекти порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел досліджували М.М. Кузьміна, Е.Ю. Рибнікова та інші. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання порядку застосування таких господарсько-правових засобів стимулювання

виробництва як: гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною, стимулюючого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел, низьковідсоткових «зелених» кредитів, інвестиційних грантів тощо.

В силу різноманітності та неоднорідності господарсько-правових засобів стимулювання можна констатувати відсутність єдиного порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Кожному засобу стимулювання властивий свій спеціальний порядок, вартий окремого аналізу.

З усіх визначень поняття порядку, наведених у Словнику української мови, найбільш прийнятним в контексті цього дослідження можна обрати наступне: «спосіб виконання, метод здійснення чого-небудь» [173, с. 302].

Відповідно, порядок стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можна визначити як спосіб виконання норм законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. При цьому до порядку варто включати: 1) установлення стимулювання; 2) безпосередньо стимулювання; 3) припинення стимулювання. Питання припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел будуть розглянуті у наступному розділі дисертації, тому потрібно зосередитись на перших двох етапах. Порядок стимулювання можна конкретизувати на підставі аналізу нормативно-правових актів, якими регулюється застосування кожного господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел і розпочати такий аналіз доцільно із порядку застосування «зеленого» тарифу.

Проаналізувавши Закон № 555-IV та відповідні підзаконні нормативно-правові акти, можна представити порядок встановлення «зеленого» тарифу.

Перш за все, заявник подає до НКРЕКП заяву встановленої форми щодо встановлення йому «зеленого» тарифу та додає до неї визначені Порядком № 1817 документи, а саме:

- пояснювальну записку з детальною інформацією про суб'єкта господарювання (форма власності, встановлена потужність та інші характеристики об'єкта електроенергетики);

- зведений кошторис будівництва об'єкта електроенергетики (вартість генеруючого обладнання, вартість будівельних та пусконаладжувальних робіт, вартість іншого енергетичного обладнання та споруд, розташованих на об'єкті електроенергетики, що є невід'ємною частиною об'єкта електроенергетики);

- копію пояснювальної записки проєкту будівництва об'єкта електроенергетики (черги його будівництва (пускового комплексу));

- копію технічних умов приєднання до електричних мереж електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії;

- копію зареєстрованого повідомлення про початок виконання будівельних робіт або дозволу на виконання будівельних робіт, виданих відповідно до вимог Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт, затвердженого Постановою КМУ від 13 квітня 2011 року № 466;

- копію зареєстрованої декларації про готовність об'єкта (черги його будівництва (пускового комплексу)) до експлуатації або сертифіката, що засвідчує відповідність закінченого будівництвом об'єкта (черги його будівництва (пускового комплексу)) проєктній документації та підтверджує його готовність до експлуатації, виданих відповідно до Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, затвердженого постановою КМУ від 13 квітня 2011 року № 461. У разі відсутності в копії декларації про готовність об'єкта електроенергетики (черги його будівництва (пускового комплексу)) відмітки про дату та/або номер її реєстрації суб'єкт господарювання для підтвердження дати введення в експлуатацію об'єкта електроенергетики подає до НКРЕКП належним чином підписаний уповноваженою особою лист Державної архітектурно-будівельної інспекції України, в якому зазначається дата та номер реєстрації відповідної декларації;

- загальну фотографію об'єкта електроенергетики (черги будівництва (пускового комплексу)) в електронному вигляді.

- копію договору купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом, укладеного відповідно до ч. 4 ст. 71 Закону України «Про ринок електричної енергії», якщо об'єкт електроенергетики (черга його будівництва (пусковий комплекс)) введений в експлуатацію після 31 грудня 2019 року та виробляє електричну енергію з енергії: сонячного випромінювання встановленою потужністю, яка більше або дорівнює 1 МВт; вітру встановленою потужністю, яка більше або дорівнює 5 МВт, або складається з трьох та більше вітроустановок незалежно від встановленої потужності.

Наступним кроком є розгляд структурним підрозділом НКРЕКП заяви щодо встановлення «зеленого» тарифу суб'єкту господарювання та доданих до неї документів у разі надання заявником повного пакету документів. Такий розгляд триває протягом 30 календарних днів з дня надходження пакету документів, потім структурний підрозділ НКРЕКП готує та подає матеріали на засідання Комісії.

Якщо заява щодо встановлення/перегляду «зеленого» тарифу та додані до неї документи не відповідають вимогам законодавства або містять недостовірну інформацію, заява залишається без розгляду, про що НКРЕКП письмово повідомляє ліцензіата.

З огляду на вищевикладене можна дійти висновку, що законодавством імперативно визначений порядок встановлення «зеленого» тарифу. Також встановлено підстави залишення заяви без розгляду або відмови у встановленні «зеленого» тарифу. Якщо такі підстави відсутні, НКРЕКП повинна встановити «зелений» тариф.

Аналіз наведених норм дає підстави вважати, що встановлення «зеленого» тарифу не є дискреційним повноваженням НКРЕКП, оскільки у останнього є лише один правомірний та законно обґрунтований варіант поведінки.

Підтвердженням цієї тези можуть слугувати Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № К (80) 2 стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень, прийнятої Комітетом Міністрів

11 березня 1980 р., відповідно до якої під дискреційними повноваженнями розуміють повноваження, яке надає адміністративному органу певний ступінь свободи під час прийняття рішення, таким чином даючи йому змогу вибрати з кількох юридично допустимих рішень те, яке буде найбільш прийнятним [174, с. 470].

Такої ж позиції дійшов суд, задовольнивши позов суб'єкта господарювання до НКРЕКП про зобов'язання встановити «зелений» тариф, зазначивши що повноваження щодо встановлення «зеленого» тарифу і порядок його реалізації передбачає лише один вид правомірної поведінки відповідного органу – встановити «зелений» тариф за визначеними Законом умовами та формулою або відмовити у його встановленні (постанова Кіровоградського окружного адміністративного суду від 6 березня 2019 року у справі № 340/273/19) [175].

Варто наголосити, що Законом № 555-IV і Порядком № 1817 не визначено підстав для відмови у встановленні «зеленого» тарифу. Натомість законодавством передбачені умови, яким мають відповідати суб'єкти господарювання, для встановлення їм «зеленого» тарифу. Ураховуючи, що невідповідність таким умовам виключає можливість встановлення «зеленого» тарифу, варто було б визначити підставою для відмови у встановленні «зеленого» тарифу саме невідповідність умовам для його встановлення [176, с. 87]. Тому пропонується Порядок встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, затверджений постановою НКРЕКП від 30 серпня 2019 № 1817, доповнити пунктом 2.6 наступного змісту: «Підставою для відмови у встановленні «зеленого» тарифу є невідповідність умовам встановлення «зеленого» тарифу, визначеним законодавством».

«Зелений» тариф має регулярно переглядатись з метою забезпечення досягнення цілей його запровадження та з метою урахування цін на обладнання, що виробляє електроенергію з альтернативних джерел енергії.

Законом № 555-IV визначено коефіцієнти «зеленого» тарифу для електроенергії, виробленої з використанням альтернативних джерел енергії (ст. 9¹). Крім того, для забезпечення від коливань курсу євро та впливу інших об'єктивних чинників, п. 1.4. Порядку № 1817 визначено спеціальну формулу, за якої обраховується «зелений» тариф із прив'язкою до офіційного курсу євро.

Такий спосіб розрахунку «зеленого» тарифу дозволяє дотримуватись справедливого балансу у розмірі коефіцієнту «зеленого» тарифу. Якщо розмір «зеленого» тарифу буде надто великим, це призведе до занадто активного відгуку ринку та держава буде стимулювати виробництво електроенергії з альтернативних джерел енергії більше, ніж це потрібно. Проте, якщо розмір «зеленого» тарифу буде надто малим, державі не вдасться залучити достатньо інвестицій, що ускладнить досягнення мети стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

На практиці відомі випадки, коли через незбалансовану ставку «зеленого» тарифу навіть потужні європейські економіки змушені були різко скорочувати коефіцієнт зеленого тарифу (Німеччина у лютому 2012 року) або ж упроваджувати суворі обмеження на встановлену потужність енергетичного обладнання, як Франція (2011 рік) та Іспанія (2008, 2010 роки). Певні держави пішли навіть далі, припинивши встановлювати «зелений» тариф на електроенергію, що вироблена на новому обладнанні (Іспанія у січні 2012 року, штат Новий Південний Уельс у Австралії в квітні 2011 року) [177, с. 26].

Вдалим видається досвід законодавчого урегулювання порядку перерахунку «зеленого» тарифу у Словаччині, де його розмір визначається щорічно, у залежності від індексу інфляції, та гарантується на 12 років. При цьому припускаються темпи інфляції в межах від 2,6% до 3,9% для коригування «зеленого» тарифу [178, с. 15].

Дещо інакше врегульовано порядок перерахунку «зеленого» тарифу у законодавстві Республіки Польща, де відбулась реформа сфери альтернативної енергетики та було запропоновано запровадити «зелений» тариф на певний фіксований обсяг електроенергії за аналогією з моделлю Німеччини [179, с. 17].

При цьому польський уряд установлює обсяг електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом на наступний рік [126]. Такий механізм, на думку дослідників, з часом дасть можливість зменшити суми грошових коштів, що виділяються для стимулювання із одночасним зменшенням вартості технологій, оскільки в таких аукціонах переважно нові технології і конкурують між собою [179, с. 24].

Цікавим є порядок перерахунку «зеленого» тарифу у Португалії, де застосовується така система, за якої «зелений» тариф переглядається коли по всій країні досягається певна потужність електростанцій (50 МВт) [178, с. 22].

З наведених прикладів в сучасних економічних умовах для України можна пропонувати змінити формулу перерахунку «зеленого» тарифу, врахувавши індекс інфляції [180, с. 120] та внести відповідні зміни до Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, затверджений постановою НКРЕКП від 30 серпня 2019 № 1817.

Також заслуговує на увагу іноземний досвід законодавчого закріплення права уряду на визначення обсягу електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом на календарний рік. Реалізувати зазначену пропозицію видається можливим за аналогією із схожим порядком, що визначений у ст. 9³ Закону № 555-IV стосовно гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною. Отже, пропонується статтю 9¹ Закону України «Про альтернативні джерела енергії» доповнити частиною наступного змісту «Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в електроенергетичному комплексі, щороку, не пізніше 1 грудня, встановлює обсяг електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом на наступний рік. Пропозиції щодо обсягу електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом, готуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері

ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива».

До набрання чинності 15 вересня 2019 р. Порядком № 1817 діяв Порядок встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств, затверджений постановою НКРЕКП від 2 листопада 2012 р. № 1421, п. 1.7 якого на НКРЕКП було покладено обов'язок щоквартального перегляду «зеленого» тарифу.

Попри це судами вищих інстанції неодноразово констатувалось порушення НКРЕКП зазначених норм названого Порядку у редакції від 3 вересня 2013 р., за якої НКРЕКП мало здійснювати такий перерахунок кожного місяця (ухвала Вищого адміністративного суду України від 9 лютого 2017 р. по справі К/800/27900/16, ухвала Вищого адміністративного суду України від 16 березня 2017 р. по справі К/800/28681/16) [181; 182].

Проте на практиці траплялись випадки, коли навіть визнавши у судовому порядку дії НКРЕКП щодо встановлення розміру коефіцієнту «зеленого» тарифу неправомірними, суб'єкт господарювання отримував відмову з боку цього органу у перерахунку йому «зеленого» тарифу. Зокрема, листом від 12 грудня 2016 р., НКРЕКП відмовила у здійсненні перерахунку «зеленого» тарифу суб'єкту господарювання, мотивуючи це тим, що жодним нормативним актом не передбачено встановлення тарифів за розрахунковий період, що минув. Суб'єкт господарювання був вимушений повторно звертатись до суду із позовом про поновлення своїх прав шляхом визнання протиправною зазначеної відповіді НКРЕКП (Постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від 2 березня 2017 р. по справі № 822/2753/16) [183].

Втім, суди не завжди стають на бік суб'єктів господарювання при вирішенні аналогічних позовів. Так, у постанові Окружного адміністративного суду м. Києва від 24 квітня 2015 р. зазначено, що визначений позивачами спосіб відновлення порушеного права (визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання прийняти рішення) не є належним способом захисту порушених

прав. На думку суду позивачі фактично просять втрутитись в господарські відносини між ними та ДП «Енергоринок» [184]. Щоправда з такою позицією суду першої інстанції не погодився суд апеляційної інстанції, скасувавши зазначену постанову та задовольнивши позовні вимоги у повному обсязі [185].

Такий порядок дії «зеленого» тарифу, за якого суб'єктам господарювання доводилося звертатись до суду для захисту своїх прав, реалізація яких гарантована законодавством України у сфері альтернативних джерел енергії, та покладатися на вирішення спору на свою користь, був неприпустимим.

Тим не менш, Порядком № 1817 обов'язку НКРЕКП щодо перегляду «зеленого» тарифу протягом певного проміжку часу не передбачено, тож ця проблема наразі відсутня. Водночас для запобігання виникнення аналогічних проблем у майбутньому корисним може стати запозичення досвіду Німеччини, де розмір «зеленого» тарифу на електроенергію, вироблену з альтернативних джерел енергії не переглядається безпосередньо, а корегується за допомогою гнучкої системи зміни тарифу. Так, якщо загальна потужність за один рік перевищує певну величину (1900 МВт у 2011 р.) то рівень тарифу зменшується на 1%, та навпаки якщо потужність падає, то тариф збільшується на 1%. Німецьким законодавством установлений «коридор» до зміни тарифу на 1/2/3/4% якщо річна потужність перевищує 3500/4500/5500/6500 МВт [178, с. 23]. Досвід Німеччини може стати корисним при запровадженні перегляду «зеленого» тарифу, адже дозволяє знеособлено та автономно реагувати на зміни у сфері вироблення електроенергії з використанням альтернативних джерел.

Таким чином можна пропонувати удосконалити встановлення та перерахунок «зеленого» тарифу в частині: 1) перегляду підстав для відмови у встановленні «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання; 2) зміни формули перерахунку «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання з урахуванням у ній індексу інфляції; 3) закріплення за Кабінетом Міністрів України права на визначення на календарний рік обсягу електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом.

Наступним питанням, що потребує дослідження є порядок стимулювання шляхом застосування такого засобу як гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною.

Зазначені аукціони набули свого поширення протягом останніх років. Кількість країн де проводяться аукціони з підтримки виробництва енергії з альтернативних джерел зростає з 9 у 2009 р. до 44 на початок 2013 р. [186, с. 6], а у 2019 р. до країн, де вони проводяться, приєдналась і Україна.

Законом № 555-IV визначено, що порядок оголошення і проведення аукціону визначається порядком проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки. Варто зауважити, що станом на 1 вересня 2019 р. такий порядок прийнято не було, хоча 23 серпня 2019 р. Міністерство енергетики і вугільної промисловості повідомляло про розроблення його проекту [187]. У цьому нормативно-правовому акті потрібно врегулювати питання щодо порядку підготовки та проведення аукціону, порядку визначення переможця за результатами проведення аукціону та інші.

Із положень Закону № 555-IV можна конкретизувати окремі положення щодо порядку застосування згаданого господарського-правового засобу стимулювання. Так, безпосередньо річні квоти підтримки встановлюються КМУ за поданням Міністерства енергетики та вугільної промисловості України на п'ять років відповідно до пропозицій, які готуються Держенергоефективності та оператором системи передачі.

Варто звернути увагу, що у рамках загальної або додаткової квоти КМУ можуть бути запропоновані земельні ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі (ст. 9³ Закону № 555-IV). Порядок реалізації цього господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел наразі не знайшов свого відображення у законодавстві, але це питання є актуальним та потребує подальших досліджень.

Аукціони з розподілу річної квоти підтримки проводяться в електронній торговій системі, а відповідальним за забезпечення функціонування системи (адміністратором) визначено державне підприємство «ПРОЗОПРО.ПРОДАЖІ» [188]. У ході проведення аукціону здійснюється одночасне розкриття пропозицій усіх його учасників. Критерієм вибору переможців аукціону з розподілу квоти підтримки є ціна, зазначена у закритій пропозиції. Ті учасники, які запропонували найменші цінові пропозиції у межах квоти відповідного виду альтернативного джерела енергії, що розподіляється на аукціоні, визнаються переможцями аукціону на заявлену ними величину потужності (ст. 9³ Закону № 555-IV).

Варто зауважити, що початок дії такого засобу стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел прив'язується до моменту початку дії нового ринку електричної енергії. Так, аукціони запроваджуються з 1 липня 2019 р. та проводяться по 31 грудня 2029 р. Для оцінки ефективності таких аукціонів необхідно проаналізувати практику, яка ще не склалась.

Наразі важливим кроком для запровадження таких аукціонів виступає розроблення та затвердження Порядку проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки. З цього приводу у Міжнародному агентстві з відновлюваних джерел енергії (IRENA) зауважили, що Уряд має бути спроможним забезпечити адекватні, спрощені та раціональні процедури проведення таких аукціонів. Інакше, мета впровадження таких проєктів може опинитись під загрозою [186, с. 47]. У світлі наведеного, для початку стимулювання виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії, які за результатами аукціону набули право на підтримку, у визначені законом строки потрібно затвердити Порядок проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки.

Порядок надання надбавки до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва визначений у ст. 9² Закону № 555-IV. Ця надбавка встановлюється НКРЕКП у грошовому виразі, на кожен дату перерахунку фіксованого мінімального розміру «зеленого» тарифу. Для аукціонної ціни зазначена надбавка нараховується у грошовому виразі гарантованим покупцем щомісяця під час розрахунку розміру

вартості послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії.

Спосіб визначення рівня використання обладнання українського виробництва регламентований Порядком визначення рівня використання обладнання українського виробництва.

Розділом III указанного Порядку визначено, що для встановлення надбавки до «зеленого» тарифу за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва заявник подає до НКРЕКП відповідну заяву та документи, що визначені цим порядком (пояснювальну записку, сертифікати про українське походження тощо). НКРЕКП розглядає заяву про встановлення надбавки та додані до неї документи протягом 30 календарних днів з дня подання заяви. Питання щодо встановлення надбавки розглядається на засіданні НКРЕКП у формі відкритого слухання, рішення НКРЕКП щодо встановлення надбавки оформлюється постановою.

У разі надання заявником неповного пакета документів та/або недостатності наданих документів для встановлення факту дотримання рівня використання обладнання українського виробництва, а саме у разі непідтвердження українського виробництва елементів обладнання та/або непідтвердження права власності (користування) на елементи (елементами) обладнання НКРЕКП повідомляє про це заявника у письмовій формі протягом 15 календарних днів з дня подання цих документів. З моменту отримання такого повідомлення у заявника є ще 15 днів для надання додаткових документів, а у разі їх ненадання НКРЕКП повертає заявнику подані ним документи з повідомленням про неможливість встановлення факту дотримання відповідного рівня використання обладнання українського виробництва на підставі поданих документів.

Суттєвим недоліком регулювання встановлення надбавки потрібно назвати те, що, судячи з назви Порядок визначення рівня використання обладнання українського виробництва не розповсюджується на визначення рівня використання українського обладнання для застосування надбавки до гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною. Для

вирішення цього питання потрібно розробити порядок визначення рівня використання обладнання українського виробництва для встановлення надбавки до названого засобу стимулювання або внести відповідні зміни до чинного Порядку визначення рівня використання обладнання українського виробництва.

Наступним питанням, яке слід проаналізувати є порядок стимулювання виробництва теплової енергії з використанням альтернативних джерел.

Тарифи на виробництво теплової енергії, у тому числі на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях і когенераційних установках та установках з використанням альтернативних джерел енергії, на транспортування та постачання теплової енергії встановлюються НКРЕКП та органами місцевого самоврядування у межах повноважень, визначених законодавством (ст. 20 Закону України «Про тепlopостачання»).

Для встановлення стимулюючого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел суб'єкт господарювання, що здійснює виробництво теплової енергії на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи теплоелектроцентралі, теплоелектростанції та когенераційні установки, подає органу, уповноваженому встановлювати такі тарифи, заяву із зазначенням розміру тарифу, розрахованого відповідно до ч. 4 та/або 5 ст. 20 Закону України «Про тепlopостачання».

Регулятором постановою від 1 серпня 2017 р. № 991 затверджено Методику формування, розрахунку та встановлення тарифів на електричну та (або) теплову енергію, що виробляється на теплоелектроцентралях, теплових електростанціях та когенераційних установках [189]. У порядку, визначеному цією Методикою, НКРЕКП виносить постанови про встановлення тарифу на виробництво теплової енергії, що виробляється на когенераційних установках з використанням альтернативних джерел енергії. Як приклад можна привести постанову від 14 травня 2019 р. № 722, відповідно до якої суб'єкту господарювання встановлено такий тариф [190].

Органи місцевого самоврядування при установленні стимулюючого тарифу керуються нормами Порядку формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води, затвердженого постановою КМУ від 1 червня 2011 р. № 869 [191]. Як приклад, товариству з обмеженою відповідальністю «Енергоспецінвест Комфорт» рішенням виконавчого комітету Запорізької міської ради встановлено тариф на теплову енергію, вироблену на установках з використанням альтернативних джерел енергії [192].

Для встановлення тарифу на теплову енергію, тарифу на виробництво теплової енергії суб'єкт господарювання, що здійснює її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії, подає органу місцевого самоврядування заяву із зазначенням розміру відповідних тарифів та додає розрахунок тарифів, здійснений для відповідної категорії споживачів («бюджетні установи та організації», «населення») і відповідні підтвердні матеріали відповідно до п. 13 Розділу 2 Порядку розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, а також розрахунків тарифів на комунальні послуги, поданих для їх встановлення, затвердженого наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 12 вересня 2018 р. № 239 [193].

Водночас органи місцевого самоврядування не керуються вищезгаданим наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, про що свідчить аналіз рішень органів місцевого самоврядування [194; 195]. Наприклад, виконавчий комітет Запорізької міської ради при прийнятті рішення про встановлення тарифів на теплову енергію, вироблену з альтернативних джерел посилається на Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [196].

Важливими є положення Закону України «Про теплопостачання» про те, що у випадку не встановлення стимулюючого тарифу з боку уповноваженого

суб'єкта протягом 30 календарних днів або не наданні вмотивованої відмови у його встановленні, вважається, що суб'єкту господарювання, що здійснює виробництво теплової енергії на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи теплоелектроцентралі, теплоелектростанції та когенераційні установки, встановлено розмір тарифу, розрахований таким суб'єктом господарювання та поданий у заяві. Тим самим, законодавець за принципом мовчазної згоди передбачив механізм запобігання необґрунтованих відмов стимулюючих суб'єктів у стимулюванні суб'єктів господарювання, що відповідають визначеним умовам такого стимулювання.

Застосуванню податкових та митних пільг щодо устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, обладнання і матеріалів для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, а також звільнення від сплати ввізного мита зазначеного устаткування, обладнання і матеріалів властивий окремий порядок, передбачений Постановою КМУ від 30 березня 2016 р. № 293 «Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій». Проаналізувавши положення цього нормативно-правового акту, можна конкретизувати порядок застосування вищевказаного господарсько-правового засобу стимулювання.

Насамперед, стимульований суб'єкт має довести, що товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні. Для цього суб'єкту господарювання необхідно звернутись за відповідною довідкою до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, яку він після отримання подає до митниці. При цьому чинними залишаються особливі (пріоритетні) умови імпорту енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих виробів за проектами демонстрації японських технологій. З огляду на вказане, на цей час стимульованим суб'єктам необхідно також ураховувати країну походження. Порядок визначення країни походження товару врегульовано ст. 36 МК України. Країною походження товару вважається країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв,

встановлених МК України. Приписами ст. 43 МК України визначено документи, що підтверджують країну походження товару: 1) сертифікат про походження товару; 2) засвідчена декларація про походження товару; 3) декларація про походження товару; 4) сертифікат про регіональне найменування товару.

Також суб'єкту господарювання необхідно надати до відповідної митниці документ, який підтверджує його зобов'язання використовувати виключно у власному виробництві ввезені енергозберігаючі матеріали, обладнання, устаткування, комплектувальні вироби за проектами демонстрації японських технологій [103, п. 2].

На думку фахівців Офісу ефективного регулювання (BRDO) О.В. Гончарука та І.А. Лавриненко, правове регулювання застосування зазначеного виду стимулювання створює надмірну дискрецію [197, с. 92].

Як наслідок, судами устанавлюється порушення статті 2 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки органи державної влади віддали перевагу найменш сприятливому тлумаченню національного законодавства, що призвело до накладення на заявника додаткових зобов'язань зі сплати податку. Так, постановою Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 16 листопада 2016 р. задоволено позов суб'єкта господарювання до ДФС, якому було неправомірно збільшено суму грошового зобов'язання за платежем «Мито на ввезене ним устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії», навіть за умови що позиція суб'єкта господарювання підтверджувалась належними доказами, зокрема листом Національної академії наук України, листом постачальника [198].

Показовою також є справа за позовом суб'єкта господарювання до Дніпропетровської митниці Державної митної служби України, в якому позивач просив визнати протиправною бездіяльність Дніпропетровської митниці та зобов'язати відповідача здійснити митне оформлення. Під час розгляду вказаної справи судом установлено, що позивачем були надані митному органу усі документи, які необхідні для оформлення митної пільги, що не заперечувались і відповідачем. Однак відповідач не здійснював митне оформлення в

п'ятнадцятиденний строк, чинний та момент виникнення спірних відносин, оскільки чекав відповіді на власний запит, хоча обов'язок вчинити всі необхідні дії із здійснення митного контролю, митного оформлення товару та справляння передбачених законом податків і зборів в повному обсязі та в терміни, покладається саме на відповідача [199].

Також до порядку застосування цього господарсько-правового засобу стимулювання потрібно віднести виконання стимульованим суб'єктом обов'язку звітувати перед податковим органом. Платники податків, що ввезли енергозберігаючі матеріали, обладнання, устаткування, комплектувальні вироби за проєктами демонстрації японських технологій подають протягом трьох років щомісяця до 5 числа наступного періоду контролюючому органу за місцем податкової реєстрації суб'єкта господарювання звіт про використання товарів за призначенням за формою, встановленою Міністерством фінансів [103, п. 3 ч. 2]. Разом із тим, форма звіту Міністерством фінансів досі не затверджена.

Таким чином, порядок застосування податкових та митних пільг щодо устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, обладнання і матеріалів для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, а також звільнення від сплати ввізного мита зазначеного устаткування, обладнання і матеріалів не позбавлений недоліків та потребує доопрацювання. Зокрема, має бути затверджена форма звіту про використання товарів за призначенням.

Низьковідсоткові «зелені» кредити є важливим джерелом для фінансування проєктів альтернативної енергетики [200, с. 22], тому наступним потрібно проаналізувати порядок надання низьковідсоткових «зелених» кредитів. Наразі такий порядок визначається кожним стимулюючим суб'єктом (банком) самостійно у межах чинного законодавства, яким регулюються кредитні відносини.

Як правило такий порядок передбачає звернення суб'єкта господарювання до фінансової установи, із відповідною заявою та надання певного переліку документів. Після розгляду поданих документів банк приймає рішення про надання кредиту і стимульований суб'єкт отримає відповідне стимулювання.

АТ «Ощадбанк», до прикладу, окрім наведеного зазначає про необхідність страхування придбаного товару [201].

Заслуговує на увагу низьковідсоткове «зелене» кредитування, яке застосовується із державною підтримкою. Наприклад, у Словенії з метою надання низьковідсоткових «зелених» кредитів державою утворений спеціальний фонд «Environmental Fund of the Republic of Slovenia (Eko sklad)» [202]. У Литві створено спеціальний фонд у рамках програми «Climate Change Special Programme». З цього фонду надаються низьковідсоткові «зелені» кредити для фінансування проєктів виробництва енергії з усіх видів альтернативних джерел. Такі кредити виплачуються стимулюючим суб'єктом разом із Міністерством екології у рівних частках [203]. Цікавим для запозичення може бути досвід застосування низьковідсоткового «зеленого» кредитування у Нідерландах. Так, згідно законодавства Нідерландів, спершу інвестор подає заяву на підставі «Regeling Groenprojecten 2016» щодо отримання низьковідсоткового кредиту в банк. У свою чергу, банк подає декларацію про «зелений» проєкт у Агентство з питань підприємництва Нідерландів (Netherlands Enterprise Agency), яке розглядає заявку від імені Міністерства інфраструктури та управління водними ресурсами Нідерландів, та у випадку задоволення, декларація буде повернута контролюючим органом банку та інвестору. Після чого банк може запропонувати кредит зі зниженою процентною ставкою [204]. Данія, в свою чергу, врегулювала порядок надання низьковідсоткових кредитів «зелених» шляхом гарантування Міністерством Енергетики (Ministry of Energy, Utilities and Climate) позик на побудову сонячних та вітрових електростанцій [205].

З урахуванням міжнародного досвіду видається можливим врегулювати порядок стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії у виді низьковідсоткового «зеленого» тарифу з державною підтримкою шляхом утворення при Держенергоефективності відповідного фонду для фінансування будівництва об'єктів альтернативної енергетики.

Суб'єкт господарювання, що буде зацікавлений у отриманні низьковідсоткового кредиту на такі цілі, має звернутись до

Держенергоефективності із заявою про гарантування такого кредиту. За аналогією із врегулюванням такого порядку у Данії, слід передбачити, що період гарантії продовжується на період під'єднання об'єкту альтернативної енергетики до енергомережі. Зазначений порядок гарантування низьковідсоткового «зеленого» кредиту видається доцільним закріпити у окремій статті Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

У попередніх підрозділах обґрунтовувалася пропозиція щодо запровадження в Україні стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії шляхом надання інвестиційних грантів за застосування інновацій в ході вироблення енергії. З огляду на це необхідно приділити увагу і дослідженню порядку надання інвестиційних грантів.

Цікавим є досвід урегулювання вказаного питання у Ісландії, де надання інвестиційних грантів взагалі є єдиним засобом стимулювання використання альтернативних джерел енергії, щоправда частка відновлюваних джерел енергії в енергобалансі Ісландії становить майже 100% [206, с. 10], а отже сфера альтернативної енергетики не потребує такої значної підтримки, як в Україні.

Так, згідно законодавства Ісландії, заявники подають відповідні заяви до Національного Фонду Електроенергетики (National Energy Fund) у електронній формі. Заяви повинні містити детальне обґрунтування характеру та мети проєкту, а також кошторису витрат і плану фінансування (art. 9 Act №. 185/2016).

Відразу після закінчення терміну подання таких заяв, вони передаються до Національної енергетичної ради (National Energy Council). Після їх розгляду вказані заяви надсилатимуться Національному органу з питань енергетики (National Energy Authority), який має надати свої коментарі та зауваження. Отримавши коментарі, Національна енергетична рада буде обговорювати та приймати рішення щодо задоволення заяв, або ж відмови у їх задоволенні.

Наприкінці цього процесу Національна енергетична рада передає свій висновок Міністру промисловості та торгівлі, за яким залишається прийняття остаточно рішення, про що повідомляються заявник і Національна енергетична рада. Грант Національного енергетичного фонду виплачується трьома рівними

частинами. Перший платіж надається на початку реалізації проєкту, другий – коли суб'єкт гранту визнає роботу над проєктом наполовину закінченою, і надішле звіт про виконані роботи Національному енергетичному фонду. Третій платіж надається коли суб'єкт гранту представить остаточний звіт про реалізацію свого проєкту (art. 10 Act №. 185/2016) [207].

З урахуванням викладеного, можна запропонувати порядок надання інвестиційних грантів в Україні, який буде включати надсилання відповідної заяви до Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України, яке розглядатиме її з урахуванням інноваційності, рентабельності, технічного та економічного обґрунтування, заявленої суми тощо, та у випадку задовільного рішення передасть її до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг для забезпечення надання інвестиційного гранту стимульованому суб'єкту. Для реалізації вищенаведеного необхідно доповнити Закон України «Про альтернативні джерела енергії» новою статтею, передбачивши там відповідний порядок.

У результаті проведеного дослідження можна констатувати відсутність єдиного порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та залежить такого порядку від певного господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Відповідно, здійснено конкретизацію порядку стимулювання щодо кожного з засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Для удосконалення встановлення та перерахунку «зеленого» тарифу можна пропонувати: 1) переглянути підстави для відмови у встановленні «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання; 2) змінити формулу перерахунку «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання з урахуванням у ній індексу інфляції; 3) закріпити за Кабінетом Міністрів України право на визначення на календарний рік обсягу електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На підставі узагальнення положень, проаналізованих у другому розділі дисертаційної роботи, отримано такі основні результати:

1. Конкретизовано коло стимулюючих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії, до якого віднесено: уповноважені органи державної влади; органи місцевого самоврядування; банки та інші підприємства, установи, організації; здійснено їх класифікацію. Обґрунтовано виключення місцевих державних адміністрацій з кола стимулюючих суб'єктів.

Додатково обґрунтовано поділ стимулюючих суб'єктів на таких, що: 1) застосовують господарсько-правові засоби стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел в силу компетенції (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) або у силу власного бажання (банки); 2) не застосовують засоби стимулювання, а виконують необхідні допоміжні функції для застосування таких засобів (Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України). Аргументовано виключення місцевих державних адміністрацій з переліку стимулюючих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії.

Конкретизовано ознаки, які притаманні стимульованим суб'єктам у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Аргументовано, що стимульованими суб'єктами, щодо яких застосовуються господарсько-правові засоби стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел, виступають суб'єкти господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел, та споживачі електричної енергії (енергетичні кооперативи та приватні домогосподарства); у сфері виробництва теплової енергії – тільки суб'єкти господарювання.

2. Обґрунтовано поділ умов стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел на загальні та спеціальні, які визначаються залежно від виробника енергії, господарсько-правового засобу чи

альтернативного джерела енергії. Зроблено висновок, що загальні умови є спільними для усіх господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, натомість спеціальні умови встановлюються окремо для кожного такого засобу.

Узагальнено та систематизовано умови встановлення суб'єкту господарювання «зеленого» тарифу та аукціонної ціни; конкретизовано умови застосування податкових та митних пільг як господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Зроблено висновок, що умови застосування низьковідсоткового «зеленого» кредитування стимулюючі суб'єкти встановлюють самостійно, керуючись іншим законодавством, ніж законодавство України про альтернативні джерела енергії.

Запропоновано ввести використання нових інноваційних технологій у альтернативній енергетиці як умову надання інвестиційних грантів.

3. Наголошується на залежності порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел від господарсько-правового засобу стимулювання такого виробництва енергії; конкретизовано порядок стимулювання щодо кожного з засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Обґрунтовано удосконалення встановлення та перерахунку «зеленого» тарифу; розроблено пропозиції щодо урегулювання порядку надання інвестиційних грантів як господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

РОЗДІЛ 3. ПРИПИНЕННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВИРОБНИЦТВА ЕНЕРГІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

3.1 Припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

У контексті застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії важливим є питання припинення стимулювання. У практичному сенсі мають значення підстави та порядок припинення дії «зеленого» тарифу та нововведених господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Деякі господарсько-правові засоби стимулювання не мають чітко визначених підстав для припинення їх застосування, що можна відносити до недоліків нормативно-правового регулювання. Така правова невизначеність може негативно позначитися саме на стані практики та знижувати ймовірність досягнення мети стимулювання.

У науці не приділяється окремої уваги розгляду питань припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Термін «припиняти» означає переривати яку-небудь дію, процес, стан і т. ін., що триває [173, с. 704]. Тлумачення цього терміну дозволяє дійти висновку, що припинятися може таке стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, що має триваючий характер.

Припинення стимулювання може відбуватися з різних підстав, які можна розглядати основним елементом при характеристиці припинення стимулювання. Так, припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел може мати підстави об'єктивного характеру (закінчення строку дії «зеленого» тарифу), суб'єктивного характеру (волевиявлення стимульованого суб'єкта) або ж стати наслідком застосування заходів юридичної відповідальності. У зв'язку із цим можна вести мову про припинення

стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел унаслідок правомірної дії (події) та унаслідок застосування заходів юридичної відповідальності.

Оскільки підстави, суб'єкти та порядок припинення стимулювання залежать від виду енергії та господарсько-правового засобу стимулювання, тому варто зосередити увагу на дослідженні цих питань щодо окремих засобів стимулювання, розпочавши з припинення дії «зеленого» тарифу.

Питання припинення дії «зеленого» тарифу врегульовано Порядком № 1817, згідно з п. 3.1. якого підставами для припинення дії «зеленого» тарифу визнано: 1) заяву суб'єкта господарювання; 2) закінчення строку дії «зеленого» тарифу; 3) анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії; 4) невиконання п. 2.3 гл. 2 Порядку № 1817 щодо подання заяви суб'єктом господарювання про встановлення/перегляд «зеленого» тарифу у разі збільшення загальної встановленої потужності електрогенеруючого обладнання на об'єкті електроенергетики (черзі його будівництва (пусковому комплексі)); 5) визнання в установленому порядку інформації, що міститься у документах, доданих до заяви про встановлення/перегляд «зеленого» тарифу недостовірною або такою, що не відповідає дійсності. Водночас неврегульованим залишається порядок припинення дії «зеленого» тарифу.

Подання заяви про припинення дії «зеленого» тарифу можна вважати підставою припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел суб'єктивного характеру. Заява суб'єкта господарювання є його власним волевиявленням, подається ним добровільно та не пов'язана із заходами примусового характеру. Так, А.М. Шульга поняття добровільності не відокремлює від поняття «свобода волі». Тобто, добровільність, як психологічна складова поведінки, припускає, що на момент свідомого вчинення відповідної дії (бездіяльності) людина перебуває у стані свободи від зовнішнього примусу. Індивід завжди обирає той чи інший варіант своєї конкретної поведінки з певної їх множини, яка чисельно може бути і відносно великою, і достатньо

обмеженою [208, с. 244]. Також, як відзначив Л.В. Скворцов «... він, інколи, і не має можливості вибору в силу зовнішнього примусу, природних або соціальних обставин. Свобода і несвобода певним чином поєднуються в його житті» [209, с. 168]. Висловлені думки доречні і щодо проявів добровільності у діях суб'єктів господарювання. Зокрема, на думку В.С. Мілаш, принцип свободи підприємницької діяльності у межах, визначених законом, фактично розщеплюється у всіх диспозитивних нормах господарського законодавства, які надають суб'єктам господарювання автономію щодо впорядкування окремих питань, що виникають під час провадження ними підприємницької діяльності. У свою чергу сама диспозитивність означає юридично значущу свободу волі учасників відносин, згідно з якою вони набувають та здійснюють права відповідно до свого інтересу [210, с. 41].

Незважаючи на те, що у п. 3.1. Порядку № 1817 не міститься вказівка на добровільність подання заяви про припинення «зеленого» тарифу, цілком очевидно, що це презуюмується. У контексті наведеного доречним буде передбачити можливість відкликання заяви про припинення «зеленого» тарифу протягом 30-днів з моменту подання такої заяви, закріпивши відповідне право суб'єкта у п. 3.1. Порядку № 1817.

Наступною підставою припинення стимулювання виробників електроенергії з використанням альтернативних джерел виступає закінчення строку дії «зеленого» тарифу. Згідно Словника української мови, строком є установлений, визначений для кого-, чого-небудь відрізок часу [48, с. 785]. Таке ж розуміння строку знайшло своє відображення і у ЦК України, де вказано, що строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення (ст. 251 ЦК України) [26]. Аналогічної позиції дотримується і юридична наука, зокрема, В.В. Луць визначив строк як час, із настанням або закінченням якого пов'язані певні події або дії (бездіяльність), що мають юридичне значення [211, с. 15].

«Зелений» тариф діє до 1 січня 2030 р. (ст. 9¹ Закону № 555-IV) і закінчення строку його дії для суб'єктів господарювання матиме юридичне значення, оскільки його настання потягне за собою втрату стимулювання.

Закріплення вказаної підстави яскраво підкреслює, що цей господарсько-правовий засіб стимулювання є тимчасовим заходом, спрямованим на стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел задля досягнення поставлених цілей щодо їх частки у енергобалансі, та зі спливом встановленого строку його застосування буде припинено.

Зарубіжні науковці роблять висновок, що «зелений» тариф зарекомендував себе ефективним засобом стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Втім, у довгостроковій перспективі при застосуванні цього засобу стимулювання виробництва електроенергії з використанням альтернативних джерел енергії можуть проявлятися суттєві недоліки, особливо якщо частка альтернативних джерел енергії буде досить великою в загальній генерації електроенергії. Такі недоліки пов'язують зокрема з тим, що наявна система коефіцієнтів спотворює конкурентні ціни на електроенергію та несумісна із створенням єдиного лібералізованого ринку електроенергії у Європі [212, с. 16]. Тим часом, використання «зеленого» тарифу у певних країнах Європейського Союзу є цілком виправданим, та більш того, визнається найкращим засобом стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, особливо за невеликих обсягів альтернативних джерел енергії [212, с. 16].

З наведеного вбачається, що закінчення строку дії «зеленого» тарифу виступає об'єктивною підставою для припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, не пов'язаною із волевиявленням стимульованого суб'єкта.

Наступною підставою припинення стимулювання у вигляді «зеленого» тарифу визначено анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії. Анулювання ліцензії є складовою змісту ліцензування. На думку А.І. Шпомера ліцензуванням є діяльність уповноважених органів, спрямована на надання у встановленому порядку

суб'єктам господарювання дозволу на здійснення за певних умов передбачених законодавчими актами видів господарської діяльності, на захист прав і законних інтересів громадян, організацій та навколишнього природного середовища, а також забезпечення безпеки держави. Як зазначає дослідник, змістом такої діяльності виступають дії щодо видачі, переоформлення та анулювання ліцензій, видачі дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролю за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачі розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов та законодавства у сфері ліцензування [213, с. 77-80].

Анулюванням ліцензії є позбавлення ліцензіата права на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, шляхом прийняття органом ліцензування рішення про анулювання його ліцензії (ч. 1 ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності») [214].

В юридичній науці анулювання ліцензії здебільшого пов'язується із заходом відповідальності. Так, В.С. Щербина називає анулювання ліцензії організаційно-господарською санкцією за порушення законодавства [46, с. 332]. А.В. Гушчін вважає, що анулювання ліцензії є заходом припинення протиправної поведінки суб'єктів ліцензійних правовідносин. За своїм характером примусові заходи, які спрямовані на припинення, є адміністративними санкціями, тобто виступають заходом впливу, що застосовується для забезпечення виконання норм ліцензійного законодавства [215, с. 101]. Натомість аналіз положень Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» щодо анулювання ліцензії не дозволяє погодитися з наведеними поглядами дослідників. Так, вичерпний перелік підстав для прийняття рішення про анулювання ліцензії суб'єкта господарювання визначено у ч. 2 ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Ці підстави можна поділити на три групи: 1) порушення вимог законодавства щодо діяльності, яка ліцензується; 2) добровільне волевиявлення ліцензіата (заява про анулювання ліцензії); 3) автоматична втрата чинності ліцензії (припинення діяльності юридичної особи, смерть фізичної особи, несплата за видачу ліцензії).

Аналіз вищевказаних підстав дає можливість зробити висновок, що у розумінні Закону анулювання ліцензії не завжди виступає в ролі санкції. Заява ліцензіата про анулювання власної ліцензії; подання копії свідоцтва про смерть фізичної особи-підприємця (у разі відсутності правонаступника) не є правопорушеннями, а отже анулювання ліцензії у такому випадку застосовується внаслідок правомірної дії (події). Тобто анулювання ліцензії може наставати як на підставі власного волевиявлення суб'єкту господарювання, так і за вчинення правопорушення, тобто породжувати юридичну відповідальність [216, с. 121]. У літературі деякі автори пропонують анулювання ліцензій, що здійснюється в безспірному порядку (наприклад, заява ліцензіата чи смерть фізичної особи) відносити до неюрисдикційних адміністративних проваджень, що виникають у ході виконавчо-розпорядчої діяльності уповноважених органів публічної адміністрації [217, с. 503] щодо вирішення питання про облік та фіксацію юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах [218, с. 86] за результатами індивідуального акта в межах нормативно врегульованої процедури [219, с. 30]. У адміністративно-правовому режимі ліцензування, анулювання ліцензії виступає заходом адміністративного припинення наряду з зупиненням дії ліцензії та визнанням її недійсною.

До прикладу, у Республіці Вірменія серед підстав для зупинення дії ліцензії суб'єктам господарювання є: заява ліцензіата; відсутність особи, яка має професійні знання або професійну кваліфікацію, передбачену вимогами або умовами ліцензії, тільки в частині цієї особи [220]. За такого способу врегулювання рішення про зупинення дії ліцензії приймаються унаслідок правомірної дії (події).

Повертаючись до українського законодавства, слід зазначити, що зупинення дії ліцензії названо серед видів адміністративно-господарських санкцій (абз. 9 ч. 1 ст. 239 ГК України). Так само і науковці, переважно, пропонують вважати підставою для зупинення дії ліцензії порушення ліцензіатом ліцензійних умов [221, с. 62]. Зупинення дії ліцензії називається дієвим адміністративно-правовим

засобом примусу на ліцензіата-порушника [222, с. 87], тому буде розглядатись у наступному підрозділі дисертації.

Тим не менш, припинення дії «зеленого» тарифу з підстави зупинення дії ліцензії залишилось поза увагою законодавця, адже у Порядку № 1817 не передбачено такої підстави.

До підстав визнання ліцензій недійсними належать не переоформлена у встановлений строк ліцензія, а також скасування ліцензування виду господарської діяльності та, як наслідок, втрата органом ліцензування повноважень у зазначеній сфері, а ліцензій – чинності (ч. 15 ст. 16 та ч. 2 ст. 8 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»). У науці висловлюють пропозиції щодо включення в цю групу також припинення юридичної особи, державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця та смерть фізичної особи, адже дані підстави анулювання ліцензій мають всі ознаки підстав для визнання ліцензії недійсною [223, с. 166].

Разом з тим, Порядком № 1817 визнання ліцензії недійсною, так само як і зупинення ліцензії, не закріплено серед підстав припинення дії «зеленого» тарифу. Відповідно, законних підстав вважати зупинення або анулювання підставами припинення стимулювання на цей час немає.

З огляду на викладене, припинення стимулювання виробництва енергії з використання альтернативних джерел на підставі заяви суб'єкта господарювання про припинення дії «зеленого» тарифу; закінчення строку дії «зеленого» тарифу та анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії на підставі заяви ліцензіата є припиненням стимулювання внаслідок правомірної дії (події).

Із назви Порядку № 1817 очевидно, що його дія розповсюджується на споживачів енергії. В контексті припинення дії «зеленого» тарифу необхідно звернути увагу на те, що підстави припинення його дії розповсюджуються на енергетичні кооперативи, проте не можуть бути застосовані до приватних домогосподарств у повній мірі. Так, на приватні домогосподарства не

розповсюджується така підстава, як анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії.

Тож на підставі наведеного можна запропонувати у пункті 3.1 Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, затвердженого постановою НКРЕКП від 30 серпня 2019 р. № 1817, викласти речення «анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії (крім приватних домогосподарств)».

Переходячи до дослідження припинення стимулювання у виді гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною варто зазначити, що підстави припинення зазначеної підтримки пов'язані з особливостями порядку проведення аукціону. Так, за результатами проведення аукціону визначається переможець – суб'єкт господарювання, який набув право на підтримку.

Законом встановлено обов'язок для переможця аукціону та для гарантованого покупця укласти відповідний договір купівлі-продажу, що має бути підписаний не пізніше ніж за 15 робочих днів з дати оприлюднення протоколу про результати аукціону (ст. 9³ Закону № 555-IV). Законом визначено, що у разі відмови переможця аукціону від підписання протоколу про результати аукціону та (або) укладення договору з гарантованим покупцем, електронна торгова система автоматично формує та оприлюднює новий протокол про результати аукціону.

Підстави для такої відмови з боку переможця конкурсу Законом не регламентовано, натомість, вичерпний перелік підстав для відмови гарантованого покупця встановлюється ст. 9³ Закону № 555-IV. До таких підстав віднесено:

- 1) неподання суб'єктом господарювання документів або відомостей, передбачених цим Законом та порядком проведення аукціонів;
- 2) надання суб'єктом господарювання недостовірної інформації у поданих документах;

3) нерозкриття або неповне розкриття суб'єктом господарювання інформації про кінцевих бенефіціарних власників;

4) якщо на суб'єкта господарювання або членів його органів управління, а також інших осіб, пов'язаних із суб'єктом господарювання відносинами контролю, поширюються спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) згідно із Законом України «Про санкції» та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до зазначеного Закону;

5) якщо за результатами аукціонів, проведених у відповідному році, суб'єкт господарювання самостійно або разом з іншими суб'єктами господарювання, з якими має спільного кінцевого бенефіціарного власника (контролера), набуває право більш як на 25 відсотків обсягу річної квоти підтримки на відповідний рік.

Водночас підписання протоколу про результати аукціону, укладення договору купівлі-продажу електричної енергії між гарантованим покупцем та переможцем конкурсу іще не призводить до отримання стимулювання. Тобто вбачається, що статусу стимульованого суб'єкта переможця аукціону набуває вже у випадку реалізації права на підтримку, а не лише його набуття з моменту укладання вищеназваного договору.

Договір купівлі-продажу електричної енергії між переможцем конкурсу та гарантованим покупцем повинен передбачати зобов'язання переможця аукціону щодо будівництва та введення об'єкта електроенергетики в експлуатацію протягом двох років з дня укладення договору – для об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання, та протягом трьох років з дня укладення договору – для об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з інших видів альтернативних джерел енергії.

На підставі наведеного можна виділити першу підставу для припинення стимулювання шляхом застосування названого господарсько-правового засобу – порушення зобов'язання переможцем аукціону щодо будівництва та введення об'єкта електроенергетики в експлуатацію протягом установленого законом строку.

Зобов'язання гарантованого покупця, пов'язані з підтримкою суб'єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з альтернативних джерел енергії, виникають з наступного дня після надання суб'єктом господарювання сертифікату, що засвідчує відповідність закінченого будівництвом об'єкта електроенергетики проєктній документації та підтверджує його готовність до експлуатації, або зареєстрованої відповідно до законодавства декларації про готовність об'єкта до експлуатації та початку відпуску електричної енергії в мережу. (ст. 9³ Закону № 555-IV).

Отже, переможець аукціону безпосередньо починає отримувати стимулювання саме з наступного дня після подання одного із вищезазначених документів та початку відпуску електричної енергії до енергомережі. Таким чином, зазначене стимулювання не може бути припиненим на підставі добровільного волевиявлення переможця конкурсу, оскільки у згаданому випадку переможець конкурсу не набуде статусу стимульованого суб'єкту.

Наступною підставою для припинення гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною є закінчення строку надання підтримки. Так, договір купівлі-продажу електричної енергії між гарантованим покупцем та переможцем аукціону, який набув права на підтримку, укладається відповідно до ч. 5 ст. 71 Закону України «Про ринок електричної енергії» на строк надання підтримки, що визначений у ст. 9³ Закону № 555-IV. Згідно з наведеною статтею такий строк становить 20 років з дня, наступного після дня надання суб'єктом господарювання виданого уповноваженим органом сертифіката, що засвідчує відповідність закінченого будівництвом об'єкта електроенергетики, або зареєстрованої відповідно до законодавства декларації про готовність об'єкта до експлуатації та початку відпуску електричної енергії в мережу. У разі якщо об'єкт електроенергетики вводиться в експлуатацію чергами будівництва електричної станції (пусковими комплексами), на такому об'єкті має бути встановлений окремий комерційний облік за кожною чергою (пусковим комплексом), для яких строк надання підтримки застосовується окремо.

У силу вищенаведених положень ст. 9³ Закону № 555-IV, у якості підстав для припинення гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною також потрібно назвати розірвання договору купівлі-продажу електричної енергії між переможцем конкурсу та гарантованим покупцем та припинення юридичної особи – сторони договору купівлі-продажу електричної енергії між переможцем конкурсу та гарантованим покупцем. Узагальнюючи наведене, підстави для припинення гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною, є такими: 1) порушення зобов'язання переможця аукціону щодо будівництва та введення об'єкта електроенергетики в експлуатацію протягом встановленого законом строку; 2) закінчення строку надання підтримки; 3) розірвання договору купівлі-продажу електричної енергії між переможцем конкурсу та гарантованим покупцем; 4) припинення юридичної особи – сторони такого договору купівлі-продажу.

Аналізуючи підстави припинення нарахування надбавки за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва, що є фіксованою у визначених відсотках доплатою до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни, потрібно виходити з наступного. Така надбавка встановлюється пропорційно до рівня використання суб'єктом господарювання на відповідному об'єкті електроенергетики обладнання українського виробництва. Відповідно, нарахування такої надбавки припиняється у разі недотримання встановленого законом рівня використання обладнання українського виробництва.

Також з огляду на те, що така надбавка нараховується стимульованим суб'єктам, яким встановлено «зелений» тариф чи гарантується викуп всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною, то припинення дії «зеленого» тарифу або гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною спричинить і припинення нарахування надбавки за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва. Отже, можна конкретизувати такі підстави для припинення нарахування надбавки за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва:

- 1) недотримання встановленого законом рівня використання обладнання

українського виробництва; 2) припинення дії «зеленого» тарифу або припинення гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною.

Видається доцільним передбачити зазначені підстави у якості окремого пункту Порядку визначення рівня використання обладнання українського виробництва на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексів), що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро, міні- та малими гідроелектростанціями), та встановлення відповідної надбавки до «зеленого» тарифу, затвердженого постановою НКРЕКП від 10 грудня 2015 р. № 2932.

Розглядаючи припинення дії тарифів на теплову енергію для суб'єктів господарювання, що здійснюють її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії, першою підставою припинення такого стимулювання потрібно назвати анулювання ліцензії суб'єкта господарювання, який виробляє теплову енергію з використанням альтернативних джерел.

Слід звернути увагу, що Законом України «Про теплопостачання» припинення стимулювання як таке не передбачено, натомість врегульовані питання перегляду тарифів на теплову енергію. З цього вбачається, що перегляд тарифу на теплову енергію може потягти за собою і припинення стимулювання, а тому на цьому слід зупинитись більш детально.

До повноважень органів місцевого самоврядування у цій сфері віднесено перегляд за власною ініціативою та/або за зверненням суб'єкта господарювання тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім теплоелектроцентралей, теплоелектростанцій, атомних електростанцій та когенераційних установок), але не більше одного разу на квартал (ст. 13 Закону України «Про теплопостачання»).

З наведеного випливає, що не частіше ніж один раз на квартал органи місцевого самоврядування можуть переглянути тариф на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії, тим самим припинити стимулювання.

Зазначені підстави знайшли своє відображення у Порядку розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, а також розрахунків тарифів на комунальні послуги, поданих для їх встановлення, затвердженому Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 12 вересня 2018 р. № 239 [193]. Так, згідно з п. 4 розділу V цього Порядку у разі виявлення органом місцевого самоврядування фактів, що безпосередньо впливають на рівень тарифів та їх структуру, орган місцевого самоврядування має врахувати їх під час розгляду заяви та забезпечити перегляд (перерахування) суб'єктом господарювання тарифу (тарифів) та його (їх) структури.

Тим не менш слід зауважити, що до фактів, які безпосередньо впливають на рівень тарифів та їх структуру належать: 1) невиконання суб'єктом господарювання інвестиційної програми, яка була врахована в чинних тарифах; 2) установлення факту наявності перехресного субсидювання між видами господарської діяльності, за якими встановлюються тарифи, та іншими видами господарської діяльності суб'єкта господарювання; 3) установлення факту надання суб'єктом господарювання до органу місцевого самоврядування недостовірної інформації щодо здійснення ліцензованої діяльності та діяльності з надання комунальних послуг та/або недостовірної інформації під час обґрунтування і розрахунків тарифів (п. 4 розділу V вищевказаного Порядку) [193].

Проаналізувавши наведені підстави можна дійти висновку, що у разі їх настання, припинення стимулювання відбувається внаслідок певних порушень.

Між тим звернутись із заявою про зміну тарифу може і сам стимульований суб'єкт. Підставою для звернення суб'єкта господарювання щодо зміни тарифів можуть бути обставини, що впливають або можуть вплинути на результати його діяльності, а саме: 1) зміна обсягів виробництва і споживання теплової енергії, надання комунальних послуг, урахованих під час встановлення чинних тарифів; 2) зростання/зниження вартості складових тарифів та зміна структури цих

тарифів; 3) зміна в установленому порядку інвестиційної програми суб'єкта господарювання, якщо це призводить до зміни рівня тарифів; 4) зміна протягом строку дії тарифів обсягу окремих витрат, пов'язаних із виробництвом, транспортуванням та постачанням теплової енергії, наданням комунальних послуг, із причин, які не залежать від суб'єкта господарювання (збільшення або зменшення мінімальної заробітної плати, податків, зборів, обов'язкових платежів, орендної плати та амортизаційних відрахувань, підвищення або зниження цін на паливно-енергетичні ресурси та інші матеріальні ресурси, а також інших складових, щодо зміни вартості яких прийнято рішення уповноваженим державним органом). Водночас ці підстави стосуються необхідності суб'єкта господарювання переглянути тариф на свою користь.

Правом перегляду тарифів, внаслідок чого може припинитися стимулювання, наділена окрім органів місцевого самоврядування також НКРЕКП. При установленні стимулюючого тарифу Регулятор керується Методикою формування, розрахунку та встановлення тарифів на електричну та (або) теплову енергію, що виробляється на теплоелектроцентралях, теплових електростанціях та когенераційних установках [189]. При цьому НКРЕКП може змінювати тариф суб'єкту господарювання з таких підстав: 1) невиконання ліцензіатом схваленої НКРЕКП в установленому порядку інвестиційної програми з урахуванням результатів перевірки додержання ліцензіатом ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної та (або) теплової енергії; 2) надання ліцензіатом до НКРЕКП недостовірної інформації при обґрунтуванні та розрахунку тарифів та форм звітності; 3) наявність перехресного субсидіювання між видами господарської діяльності ліцензіата; 4) виявлення за результатами перевірки додержання ліцензіатом ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної та (або) теплової енергії додатково отриманого або недоотриманого доходу за рахунок зменшення витрат на паливо, зміни обсягів відпуску електричної та (або) виробництва теплової енергії, зміни структури запланованих витрат чи інших факторів; (п. 4.14 Методики).

Перегляд НКРЕКП тарифу за цими підставами може призвести до його скасування і, як наслідок, до припинення стимулювання. З наведеного можна зробити висновок, що підставами для припинення стимулювання виробництва теплової енергії з використанням альтернативних джерел є: 1) анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії; 2) перегляд розміру стимулюючого тарифу у бік його зменшення (скасування).

Стосовно припинення застосування інших господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел слід відзначити наступне.

Оскільки було з'ясовано, що припинятися може таке стимулювання використання альтернативних джерел енергії, що має триваючий характер, проте стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом застосування такого господарсько-правового засобу як податкові та митні пільги не є триваючим процесом. Після прийняття рішення стимульованим суб'єктом про наявність підстав для застосування передбачених ПК України та МК України пільг указаний господарсько-правовий засіб стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел буде застосовано, і після цього припинитися таке стимулювання не може. Натомість, у разі порушення умов застосування цього господарсько-правового засобу стимулювання буде вважатися, що суб'єкт господарювання вчинив правопорушення і, відповідно, буде ініційоване притягнення суб'єкта господарювання до відповідальності.

Низьковідсоткове «зелене» кредитування, яке здійснюється здебільшого банками, за своєю правовою природою є кредитом, а тому до нього застосовуються загальні положення кредитування, визначені чинним законодавством. Так, у ч. 1 ст. 1056 ЦК України закріплено, що кредитодавець може відмовитись від кредиту у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений. Від

одержання кредиту частково або у повному обсязі може відмовитись і суб'єкт стимулювання у будь-який час до отримання суми кредиту. Позичальник зобов'язаний повідомити про це кредитодавця до передбаченого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 2 ст. 1056 ЦК України).

Натомість, як показує практика, доволі часто припинення кредитування пов'язані із порушенням строків виплат по кредиту [224], або ж у випадку нецільового використання кредитних коштів, тобто порушення обов'язків з боку позичальника [225]. Сфера надання низьковідсоткових «зелених» кредитів не є виключенням.

Стосовно припинення стимулювання виробництва енергії з використання альтернативних джерел у виді надання інвестиційних грантів слід зазначити таке.

Досліджуючи економічну обґрунтованість надання кредитів та грантів країнам, що розвиваються, Б. Клементс зазначив, що надання кредитів слугує стимулом до розумного підходу використання грошових коштів [226, с. 46]. У випадку схвалення гранту для суб'єкта господарювання, що виробляє енергію з використанням альтернативних джерел, сума гранту має бути виплачена йому відразу або по частинам.

Варто зауважити, що стимулювання у вигляді надання гранту не може бути припинено, якщо воно не носить триваючого характеру (тобто не надається частинами). Якщо грант надається одноразово, то у разі вчинення стимульованим суб'єктом порушення, суму отриманого гранту потрібно повернути. Тобто можна вести мову тільки про припинення, яке пов'язане із застосуванням заходів господарсько-правової відповідальності.

Натомість якщо грант надається частинами, то можна вести мову як про об'єктивні підстави припинення стимулювання (наприклад, суб'єкт господарювання може прийняти рішення про приєднання до іншого суб'єкта господарювання), так і про припинення стимулювання внаслідок застосування заходів відповідальності.

Варто звернути увагу і на те, що повернення стимулювання доречно застосовувати і в інших випадках, коли стимульований суб'єкт допустив порушення своїх обов'язків (наприклад, подав недостовірну інформацію) – повернути суми «зеленого» тарифу, які виплачені йому до моменту виявлення порушення; повернути отримані в результаті застосування інших господарсько-правових засобів стимулювання, так само як і стягнути суми податків, зборів, платежів, що підлягали б нарахуванню без застосування податкової пільги.

Отже, з'ясовано, що припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел може мати підстави об'єктивного характеру, суб'єктивного характеру або ж стати наслідком застосування заходів юридичної відповідальності. Перші дві підстави пов'язані із певною правомірною дією «подією» і хоч призводять до припинення стимулювання, проте не несуть додаткових негативних наслідків для стимульованого суб'єкта. Однак припинення стимулювання у зв'язку із застосування заходів юридичної відповідальності, може мати наслідком повернення стимулювання чи стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали б нарахуванню без застосування податкової пільги.

3.2 Відповідальність за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

Виробництво енергії з використанням альтернативних джерел пов'язане із експлуатацією суб'єктами певних природних ресурсів, які є власністю Українського народу, а саме стимулювання із застосуванням відповідних господарсько-правових засобів. Тому суб'єкти стимулювання мають здійснювати свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, вихідні положення щодо якого закріплені у ст. 5 ГК України. Одним із інструментів досягнення правового господарського порядку вважається застосування господарсько-правової відповідальності. Проте відповідальність за

порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел у законодавстві спеціально не виділена.

Профільним нормативно-правовим актом у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел – Законом № 555-IV, закріплено, що порушення законодавства про використання альтернативних джерел енергії тягне за собою відповідальність згідно із законами (ст. 14). Вказане положення має загальний характер і відсилає до інших законів, положення яких не виокремлюють відповідальність за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Тому важливо встановити підстави та заходи такої відповідальності.

У науковій літературі питання господарсько-правової відповідальності та її форм досліджувалися багатьма вченими, у тому числі О.А. Заярним, В.К. Мамутовим, З.Ф. Татковою, Н.М. Шевченко, В.С. Щербиною та інш. Однак підстави та заходи відповідальності за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел потребують самостійного опрацювання.

Юридичну відповідальність визначають як вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних чи юридичних осіб) передбачених законом санкцій, що забезпечують в примусовому порядку державою [227, с. 437]. Відповідальність, будучи суб'єктивним обов'язком визначеної особи, виникає лише з моменту вчинення правопорушення [228, с. 133].

Стимульовані суб'єкти у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можуть бути суб'єктами різних видів юридичної відповідальності (господарської, цивільної, адміністративної). Галузевим видом юридичної відповідальності, яка передбачає санкції за порушення законодавства щодо здійснення певного виду господарської діяльності, є господарсько-правова відповідальність. Визначення господарсько-правової відповідальності запропоновано багатьма дослідниками, серед яких З.Ф. Таткова [229], В.С. Щербина [230], Н.М. Шевченко [231]. При цьому найбільш вдалим можна

вважати визначення В.К. Макутова, який пропонує під господарсько-правовою відповідальністю розуміти зазнавання (або несення) господарським органом несприятливих економічних наслідків безпосередньо в результаті застосування до нього передбачених законом санкцій (мір відповідальності) економічного характеру [92, с. 27].

Хоча у законодавстві відсутнє визначення господарсько-правової відповідальності, суть цього поняття, яка розкрита у науці господарського права, відображена у ГК України. Так, у ст. 216 цього Кодексу закріплено, що учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених ГК України, іншими законами та договором.

В юридичній науці існує декілька точок зору щодо взаємозв'язку відповідальності та санкції. Згідно з першою – санкція може розглядатись як різновид відповідальності. Згідно з іншою – відповідальність є видом санкції. У свою чергу, згідно з третьою точкою зору ці поняття рівнозначні. Слід погодитись із думкою Н.М. Шевченко стосовно того, що не можна ототожнювати санкції та відповідальність. Відповідальністю слід вважати лише застосування санкцій, що мають на меті покарання винного правопорушника, виражаються у позбавленні його суб'єктивного права або покладанні на нього додаткових несприятливих наслідків [231, с. 176]. При цьому з ч. 2 ст. 216 ГК України випливає, що метою застосування господарських санкцій є гарантування захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин, у тому числі, відшкодування завданих їм збитків, та забезпечення правопорядку у сфері господарювання.

Розглядаючи підстави господарсько-правової відповідальності у широкому аспекті, варто навести думку В.С. Щербини, який виділяє дві підстави господарсько-правової відповідальності: юридичну і фактичну. Юридична підстава – це правовий документ, що характеризує певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправну і передбачає за неї форму і розмір відповідальності, а саме: закон і договір. Під фактичною підставою пропонується

розуміти життєві ситуації, що характеризуються законом або договором як неправомірні, тобто – господарське правопорушення [232, с. 199]. За ГК України підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання (ст. 218 ГК України).

Проте між науковим та законодавчим підходом до підстави відповідальності немає суперечностей, адже правопорушенням можуть вважатися тільки такі дії (бездіяльність) суб'єкта, які в силу закону (договору) визнані протиправними.

Правопорушення визначають як протиправне, винне, соціально шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, яке тягне за собою юридично визначені для правопорушника негативні наслідки [70, с. 359]. ГК України не містить визначення поняття господарського правопорушення, не розкриває його зміст. У визначенні господарського правопорушення варто погодитися із В.С. Щербиною, який визначає таке правопорушення як протиправну дію або бездіяльність учасника господарських відносин, що не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного учасника, порушує суб'єктивні права іншого учасника господарських відносин або третіх осіб (наприклад, держави шляхом порушення встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності) [230, с. 10].

За вчинення господарського правопорушення застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції та адміністративно-господарські санкції. Господарські санкції застосовуються за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – уповноваженими органами державної влади чи органами місцевого самоврядування (ч. 2, 3, 4 ст. 217 ГК України).

Спираючись на викладене потрібно проаналізувати підстави та форми відповідальності за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. При цьому варто зауважити, що приватні

домогосподарства, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел, не є суб'єктами господарсько-правової відповідальності.

Оскільки Закон № 555-IV не встановлює конкретних підстав та форм господарсько-правової відповідальності, для конкретизації цих питань потрібно проаналізувати інші закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Універсальною господарсько-правовою санкцією є відшкодування збитків [233, с. 90; 234, с. 14]. Положення щодо відшкодування збитків містяться у статтях 224-229 ГК України, з яких випливає, що ця санкція може бути застосована до учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, без спеціального застереження про це у законі або договорі. Відповідно, відшкодування збитків може застосовуватися до суб'єкта, який порушив законодавство щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, і цим правопорушенням завдані збитки.

Загальні положення щодо застосування штрафних санкцій закріплено у ст.ст. 230-233 ГК України. На відміну від відшкодування збитків, для застосування штрафних санкцій їх підстави та розміри мають бути конкретизовані у законі (договорі або іншому акті за погодженням сторін) [235, с. 37]. У сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел застосування штрафних санкцій передбачено Типовим договором купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом між гарантованим покупцем та суб'єктом господарювання, що виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел, форма якого затверджена постановою НКРЕКП від 26 квітня 2019 р № 641 [109].

Відповідно до вказаного Типового договору відповідальність за порушення Порядку купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом несуть як гарантований покупець, так і виробник енергії за «зеленим» тарифом.

Варто звернути увагу, що у Типовому договорі закріплені підстави відповідальності обох сторін цього договору. Так, виробник несе відповідальність за: 1) порушення термінів надання даних або надання цих даних не в повному

обсязі, які передаються згідно з умовами цього Договору та Порядку; 2) відхилення фактичних від фізичних погодинних добових графіків відпуску електричної енергії; 3) порушення термінів оплати спожитої електричної енергії та платежу з відшкодування частки вартості врегулювання небалансу електроенергії (п. 4.3). У свою чергу гарантований покупець несе відповідальність за порушення порядку оплати виробникам за «зеленим» тарифом (п. 4.6).

Гарантованому покупцю нараховується пеня в розмірі 0,1 % від неоплаченої згідно з Порядком суми (але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє на день розрахунку) за кожен день прострочення оплати. З гарантованого покупця може стягуватися додатково штраф у розмірі 7 % від неоплаченої згідно з Порядком суми за ненадходження понад 30 днів на рахунок виробника за «зеленим» тарифом належних коштів відповідно до порядку оплати (п. 4.6. Типового договору).

У свою чергу, виробнику за «зеленим» тарифом за порушення порядку оплати гарантованому покупцю нараховується пеня в розмірі 0,1 % від неоплаченої згідно з названим Порядком суми (але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє на день розрахунку) за кожен день ненадходження таких коштів на рахунок гарантованого покупця (п. 4.8. Типового договору). Також визначено, що з виробника за «зеленим» тарифом може стягуватися додатково штраф у розмірі 7 % від неоплаченої згідно з вищевказаним Порядком суми за ненадходження понад 30 днів на рахунок гарантованого покупця належних коштів відповідно до порядку оплати.

Отже, аналіз змісту Типового договору вказує, що заходи відповідальності обох сторін договору у вигляді пені та штрафу передбачені тільки за одне з порушень. З цього можна зробити висновок, що у разі вчинення іншого порушення сторона договору буде нести відповідальність у формі відшкодування збитків.

Застосування штрафних санкцій передбачено також ст. 31 Закону України «Про теплопостачання», під дію якої стимульовані суб'єкти підпадають як учасники ринку теплової енергії. Цією статтею Закону закріплено підстави та

розміри штрафних санкцій, що застосовуються до суб'єктів господарювання за правопорушення у сфері теплопостачання.

Разом з тим необхідно звернути увагу на певну непослідовність використання термінів у цій статті Закону. Попри те, що у назві та ч. 1 ст. 31 законодавець використовує термін «штрафні санкції», встановлюючи їх у певних розмірах неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у ч. 3 та інших частинах ст. 31 ці санкції названо «штрафом». Враховуючи це та беручи до уваги положення ст. 31 Закону України «Про теплопостачання» щодо суб'єкта, порядку застосування і сплати штрафів віднесення заходів відповідальності, передбачених цією статтею, до штрафних санкцій викликає заперечення.

Як зазначається у науково-практичному коментарі до ГК України під загальною редакцією В.К. Макутова, відповідно до ч. 4 ст. 217 ГК господарські санкції застосовуються в установленому законом порядку за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції – уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування [237, с. 257]. У зв'язку з цим вірною видається думка Т.О. Коломoeць, яка зауважила, що у науковій літературі має місце факт помилкового асоціювання штрафних санкцій різної правової природи, який призводить до плутанини та негативно впливає на всю нормотворчу діяльність щодо штрафів [238, с. 75-76].

Проаналізувавши положення ст. 31 Закону України «Про теплопостачання» можна дійти висновку, що закріплений у ній штраф має природу адміністративно-господарської санкції. Зокрема про це свідчить: 1) вказівка на орган державної влади як суб'єкта їх застосування; 2) підстава застосування – за порушення правил здійснення господарської діяльності; 3) закріплення цих санкцій у законі. Вищенаведене дозволяє дійти висновку, що законодавець помилково назвав штрафи, передбачені ст. 31 Закону України «Про теплопостачання», штрафними санкціями. З огляду на це пропонується за текстом ст. 31 Закону України «Про теплопостачання» слова «штрафні санкції» замінити на «штраф» у відповідних відмінках.

Господарсько-правова відповідальність у формі штрафних санкцій може застосовуватися до стимульованих суб'єктів, яким надано низьковідсотковий «зелений» кредит. Порушення умов кредитного договору тягне за собою застосування заходів відповідальності, підстави і порядок застосування яких передбачено ГК України, законами, що регулюють кредитні правовідносини, та умовами конкретних кредитних угод (договорів).

Розглядаючи відповідальність за порушення законодавства щодо виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, варто звернутися до відповідальності за порушення умов застосування податкових та митних пільг щодо устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії. Так, згідно з п. 197.16.2.4. ст. 197 ПК України, у разі порушення вимог щодо цільового використання таких товарів платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання за результатами податкового періоду, на який припадає таке порушення, на суму податку на додану вартість, що мала бути сплачена із зазначених операцій у момент ввезення таких товарів, а також сплатити пеню, нараховану на таку суму податку, виходячи із 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день сплати податкового зобов'язання, та за період з дня ввезення таких товарів до дня збільшення податкового зобов'язання.

У науковців-податківців постає питання правової природи пені. Погляди дослідників можна звести до трьох напрямів, згідно з якими пеня розуміється як: спосіб забезпечення [239, с. 106]; санкція [240, с. 94]; як така, що має подвійну правову природу (об'єднує властивості способу забезпечення і санкції) [241, с. 154]. Натомість, стосовно пені та штрафних санкцій, передбачених ПК України загалом, точиться дискусія щодо віднесення цих санкцій до заходів фінансової відповідальності [242; 243] або до різновиду адміністративно-господарських санкцій [244]. Законодавчим підґрунтям для віднесення штрафних санкцій, передбачених ПК України, до адміністративно-господарських санкцій виступають положення ст. 250 ГК України, у ч. 2 якої закріплено, що її дія не поширюється на штрафні санкції, розмір і порядок стягнення яких визначені

Податковим кодексом України, законами України «Про валюту і валютні операції», «Про банки і банківську діяльність» та іншими законами, контроль за дотриманням яких покладено на органи доходів і зборів.

Згідно ст. 238 ГК України, адміністративно-господарські санкції – це заходи організаційно-правового або майнового характеру, що застосовуються уповноваженими органами державної влади і органами місцевого самоврядування та спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання і ліквідацію його наслідків. У силу ч. 2 ст. 238 ГК України, види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування визначаються ГК України, іншими законодавчими актами, а самі санкції можуть бути установлені виключно законами.

Перелік адміністративно-господарських санкцій закріплено у ст. 239 ГК України, однак він не є вичерпним, що дозволяє віднести до адміністративно-господарських санкцій широкий спектр заходів майнового та організаційного впливу, які спричиняють обов'язок особи, яка скоїла правопорушення, перетерпіти примусові заходи у формі особистих, майнових, організаційних наслідків, а також необхідність виконати юридичний обов'язок під впливом державного примусу [245, с. 78].

І.О. Віхрова, розглядаючи адміністративно-господарські санкції у сфері ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, зазначає, що у разі порушення вимог щодо цільового використання вивільнених від оподаткування коштів платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання з цього податку за результатами податкового періоду, на який припадає таке порушення, а також сплатити пеню, нараховану відповідно до названого Кодексу. Дослідниця відносить пеню до адміністративно-господарських санкцій [246, с. 139-140]. Видається, що пеню, яка передбачена ПК України за порушення у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, потрібно розглядати адміністративно-господарською санкцією.

Варто зазначити, що наукова дискусія щодо віднесення штрафних санкцій, передбачених ПК України, не єдина, яка ведеться навколо адміністративно-

господарських санкцій. Зокрема, дискусія велася як щодо правової природи окремих видів адміністративно-господарських санкцій (В. Богун [247], А. Папаїка [248]), так і щодо належності цих санкцій до форм господарсько-правової відповідальності або адміністративної відповідальності (І.І. Веремєнко [249], Е. Демський [250]). Такі дискусії тривають і дотепер. Видається доцільним пристати на позицію науковців, що відносять адміністративно-господарські санкції до форм господарсько-правової відповідальності. Такої ж думки дотримується і Л.В. Мілімко, зазначаючи, що господарсько-правова відповідальність застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій [251, с. 148]. При цьому багато дослідників наголошують на тому, що надзвичайно важливо було б зосередити у ГК України санкції, які включені в інші закони, оскільки від того, як чітко будуть визначені в ГК України загальні положення про такі санкції в подальшому залежить практика та дієвість їх застосування [252, с. 988].

Відповідальність суб'єктів господарювання, які генерують електричну енергію з альтернативних джерел, передбачена Законом України «Про ринок електричної енергії», оскільки такі суб'єкти в силу п. 96 ч. 1 ст. 1 цього Закону визнаються учасниками ринку електричної енергії. Перелік правопорушень на ринку електричної енергії закріплено у ч. 2 ст. 77 Закону України «Про ринок електричної енергії». До таких, що розповсюджуються на виробників енергії з використанням альтернативних джерел належать: 1) порушення ліцензіатами відповідних ліцензійних умов провадження господарської діяльності; 2) недотримання вимог нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії; 3) неподання або несвоєчасне подання звітності, передбаченої цим Законом, а також надання недостовірної інформації у такій звітності; 4) створення перешкод у здійсненні державного енергетичного нагляду (контролю); 5) невиконання постанов, розпоряджень, наказів, рішень та приписів суб'єктів владних повноважень на ринку електричної енергії, а також створення перешкод для виконання службових обов'язків посадовими особами таких суб'єктів; 6) неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо

недостовірної інформації оператору системи передачі, оператору системи розподілу та суб'єктам владних повноважень на ринку електричної енергії, якщо обов'язковість подання такої інформації встановлена законом, а також неподання копій документів, пояснень та іншої інформації на законну вимогу НКРЕКП та інші.

Санкції за перераховані порушення також установлені Законом України «Про ринок електричної енергії». Відповідно до ч. 3 ст. 77 названого Закону у разі скоєння правопорушення на ринку електричної енергії до відповідних учасників ринку можуть застосовуватися санкції у виді: 1) попередження про необхідність усунення порушень; 2) штрафу; 3) зупинення дії ліцензії; 4) анулювання ліцензії. Органом, уповноваженим застосовувати вищепераховані санкції, виступає НКРЕКП. Додатковим підтвердженням цьому слугують положення ч. 2 ст. 22 Закону про Національну комісію, в якій закріплено перелік санкцій, які НКРЕКП може застосовувати за порушення законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг до суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у відповідній сфері. До речі, цей перелік подібний тому, який закріплений ч. 3 ст. 77 Закону України «Про ринок електричної енергії».

З урахуванням наведених вище положень ГК України та теорії адміністративно-господарських санкцій як форми господарсько-правової відповідальності, передбачені ч. 3 ст. 77 Закону України «Про ринок електричної енергії» санкції у вигляді штрафу, зупинення дії ліцензії та анулювання ліцензії, потрібно віднести до адміністративно-господарських санкцій.

Разом з тим, віднесення попередження про необхідність усунення порушень до адміністративно-господарських санкцій видається дискусійним. Наприклад, А.В. Попова зазначає, що санкція у вигляді попередження має всі ознаки адміністративно-господарських санкцій: застосовується до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності уповноваженими органами державної влади [253, с. 161].

Водночас С.Н. Братусь зазначав, що заходи адміністративного попередження застосовуються з метою попередження правопорушень,

попередження їх шкідливих наслідків, забезпечують можливість притягнення правопорушників до відповідальності. При цьому вчений зазначав, що такі заходи є двох різновидів: 1) такі, що встановлюють зобов'язання при невиконанні яких буде застосовуватися примус (наприклад, вимога органів санітарного нагляду про попередження порушення правил санітарії та гігієни; 2) такі, що пов'язані із безпосереднім примусом з моменту прийняття рішення (наприклад, вилучення незаконних засобів полювання при установленні факту браконьєрства) [254, с. 140].

З урахуванням наведеного більш слушною видається думка О.А. Заярного, який стверджує, що покладення на порушника обов'язків з приведення господарської діяльності до встановлених вимог може передувати притягненню до юридичної відповідальності. Тим самим контролюючий орган надає право суб'єкту господарювання здійснити передбачені законом організаційні заходи, спрямовані на усунення наслідків правопорушення без застосування адміністративно-господарських санкцій [255, с. 71].

Погоджуючись з О.А. Заярним, доцільно зазначити, що подібний механізм зафіксований у п.п. 4-5 Порядку застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику, затвердженого постановою КМУ від 19 липня 2000 р. № 1139 [256], відповідно до якого НКРЕКП надсилає порушнику застереження, де зазначає вид порушення, конкретні заходи, котрих має вжити постачальник електроенергії для усунення правопорушення, недопущення його у майбутньому.

Попередження широко застосовується НКРЕКП. Наприклад, за результатами позапланової перевірки дотримання ПАТ «Прикарпаттяобленерго» Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності у сфері електроенергетики НКРЕКП винесено постанову від 30 жовтня 2018 р. № 1325, відповідно до якої порушника застережено щодо недопущення надалі порушень Ліцензійних умов з розподілу електричної енергії та Ліцензійних умов з постачання електричної енергії. Також, згідно з цим правозастосовним актом,

ПАТ «Прикарпаттяобленерго» зобов'язано вжити конкретних заходів для усунення порушень та терміни вжиття цих заходів [257].

Аналіз рішень і постанов, винесених НКРЕКП, вказує на встановлення для порушника обов'язків, виконання яких припинить порушення або дозволить попередити порушення у майбутньому та свідчить, що застереження (попередження) передують застосуванню адміністративно-господарських санкцій.

Таким чином, попередження не можна відносити до адміністративно-господарських санкцій, оскільки останнє не несе додаткових негативних наслідків для правопорушника [258, с. 115]. З цього можна зробити висновок, що на попередження не поширюються строки застосування адміністративно-господарських санкцій.

З огляду на це пропонується виключити його з переліку санкцій, передбачених Законами України «Про ринок електричної енергії» та «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», та одночасно передбачити застосування попередження як заходу попереджувального впливу, яке вноситься за фактом виявлення правопорушення або загрози вчинення правопорушення для припинення та (або) упередження правопорушення у майбутньому, у разі невиконання якого до порушника буде застосовано санкції. Видається доцільним визначити, що винесення попередження передбачає обов'язкову письмову відповідь суб'єкта про вжиті заходи, направлені на усунення порушення.

Також з урахуванням того, що попередження не несе додаткових несприятливих наслідків і полягає у зобов'язанні стимульованого суб'єкта усунути порушення законодавства або вжити заходів для попередження правопорушення, пропонується передбачити, що рішення про винесення попередження суб'єкту господарювання не підлягає оскарженню.

Необхідно звернути увагу на потребу уніфікації назви цього заходу впливу. Так, у ч. 2 ст. 22 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» його назва сформульована як «застереження та/або попередження про необхідність усунення

порушень». Натомість, у ч. 3 ст. 77 Закону України «Про ринок електричної енергії» використовується назва «попередження про необхідність усунення порушень». Для усунення вказаних розбіжностей слід відзначити наступне.

Словник української мови пропонує вживати слово «застерігати» у значенні заздалегідь попереджати кого-небудь про щось небезпечне, небажане; робити додаткове зауваження, роз'яснюючи або уточнюючи думку [259, с. 329]. У свою чергу, попередження – це наказ, вказівка зробити що-небудь; один із видів стягнення; запобігання вияву чого-небудь небажаного; застереження проти чого-небудь [260].

Отже, у зміст попередження входить як вказівка що-небудь зробити (наприклад усунути порушення) так і застереження проти чого-небудь (наприклад від недопущення вчинення порушень у подальшому). Проаналізувавши наведені тлумачення можна дійти висновку, що поняття «попередження» за змістом є ширшим ніж «застереження», або ж вони можуть використовуватись як синоніми, а тому немає необхідності у їх одночасному використанні. Таким чином, назву зазначеного заходу впливу пропонується змінити на «попередження», що охоплюватиме обидва значення. Для цього слід внести відповідні зміни у вищеназвані статті Законів. Також у Порядку застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику міститься розділ «Порядок застосування санкцій», де закріплені лише 3 пункти, які повністю присвячені попередженню. З огляду на вищенаведені пропозиції назву даного розділу Порядку варто змінити на «Порядок застосування попередження».

Наступним заходом відповідальності, який може застосовуватися до порушників законодавства у сфері виробництва енергії з використання альтернативних джерел, виступає штраф. Штраф, як адміністративно-господарська санкція поєднує у собі елементи превентивного та карального спрямування, є важливим джерелом надходжень до бюджету. Адміністративно-господарський штраф – це грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності (ч. 1 ст. 241 ГК України).

Підстави застосування та конкретні розміри штрафів за порушення законодавства про ринок електричної енергії закріплено ч. 4 ст. 77 Закону України «Про ринок електричної енергії», ч. 4 ст. 22 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг».

Правом застосування штрафів наділено НКРЕКП. Так, Регулятором винесено постанову від 27 грудня 2017 р. № 1435, у якій встановлено, що ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» порушило Порядок продажу, обліку та розрахунків за вироблену електричну енергію з альтернативних джерел енергії об'єктами електроенергетики (генеруючими установками) приватних домогосподарств, затвердженим постановою НКРЕ від 27 лютого 2014 р. № 170, вчинивши низку правопорушень, у результаті чого на вказаний суб'єкт господарювання було накладено штраф у розмірі 85 000 грн [261].

Не погодившись із указаною постановою регулятора, ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» оскаржило її в судовому порядку. Разом з тим, суд погодився із позицією НКРЕКП, що суб'єктом господарювання не забезпечено дотримання вимог ліцензійних умов з постачання електроенергії в частині обов'язку ліцензіата здійснювати належне проведення розрахунків з оптовим постачальником електричної енергії, у т. ч. на контрольованій державною владою України території та постановою Окружного адміністративного суду міста Києва від 04 лютого 2019 р. у справі № 826/9589/18 [262], залишеною без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 15 травня 2019 р. у задоволенні позовних вимог суб'єкта господарювання було відмовлено [263].

На практиці оскарження рішень НКРЕКП правопорушниками до суду часто є дієвим способом захисту їх прав. Так, за результатами проведення перевірки ТОВ «Брокенергія» було винесено постанову НКРЕКП від 28 вересня 2018 р., якою за порушення ліцензійних умов з виробництва електричної енергії на ТОВ «Брокенергія» накладено штраф. Не погодившись із прийнятим рішенням, ТОВ «Брокенергія» звернулось до суду. В обґрунтування своїх вимог суб'єктом господарювання зазначено, що регулятор, приймаючи оскаржувані постанови,

діяв незаконно та з порушенням встановленого порядку та наданих повноважень, оскільки контролюючим органом перш за все було порушено строки встановлені чинним законодавством для прийняття рішення про застосування до ліцензіата санкцій.

Судом з цього приводу констатовано, що рішення про накладення санкції на суб'єкт господарювання (що мало бути прийняте у п'ятиденний строк) прийнято майже через 11 місяців з моменту виявлення правопорушення під час здійснення відповідної перевірки. А тому, у сукупності із іншими доводами щодо неповного дослідження Регулятором всіх обставин під час проведення перевірки, це стало підставою прийняття постанови Окружного адміністративного суду міста Києва від 26 грудня 2018 р. у справі № 826/17642/18, якою задоволено позовні вимоги та скасовано рішення про накладення штрафу на суб'єкт господарювання [264].

На відміну від штрафу, Законом України «Про ринок електричної енергії» не закріплено підстав застосування анулювання та зупинення ліцензії. В юридичній науці анулювання ліцензії розглядається у якості заходу адміністративного примусу [265] чи адміністративно-припинювального заходу [266], або ж як захід квазі-адміністративної відповідальності [267]. Натомість, Н.М. Шевченко та інші дослідники визначають правову природу цього засобу як адміністративно-господарської санкції [268, с. 165]. У ст. 239 ГК України анулювання ліцензії зазначено серед видів адміністративно-господарських санкцій.

Умови та порядок застосування названої адміністративно-господарської санкції урегульовано ч. 2 ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», а також Порядком застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику і Порядком контролю за дотриманням ліцензіатами, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, законодавства у відповідних сферах та ліцензійних умов, де конкретизовані положення щодо застосування цієї санкції з боку НКРЕКП.

Так, згідно п. 34 Порядку застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику, НКРЕКП вправі анулювати ліцензію енергопостачальника

у разі неусунення ним допущених порушень законодавства про електроенергетику протягом терміну зупинення дії ліцензії на провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії на відповідній території, а також у разі допущення повторного або грубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії на відповідній території.

Тлумачення поняття «грубе порушення законодавства про електроенергетику» у законодавстві відсутнє. Тому розмежування грубого і негрубого порушення залишається на розсуд правозастосовного органу. Здійснювалися спроби розтлумачити дане поняття у законодавстві. Так, законопроектом від 22 березня 2017 р. № 6221 «Про внесення змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» пропонувалось під грубим порушенням ліцензіатом ліцензійних умов розуміти «невиконання ліцензіатом в установлений строк розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов або вчинення ним порушення ліцензійних умов, яке свідчить про явне й умисне нехтування їх вимогами з боку ліцензіата та потягло наслідки у вигляді значної шкоди, завданої державі, навколишньому природному середовищу, фізичним чи юридичним особам» [269]. Між тим цей законопроект так і не був прийнятий. Видається, що закріпивши конкретний перелік порушень, учинення яких є підставою для застосування анулювання ліцензії у ч. 2 ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», законодавець тим самим визначив перелік тих порушень законодавства, які слід вважати грубими.

З огляду на це під негрубим порушенням пропонується розуміти таке порушення законодавства про електроенергетику та/або умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії, яке не є підставою для застосування санкції у виді анулювання ліцензії.

Наприклад, НКРЕКП при проведенні планової перевірки дотримання ліцензійних умов із здійснення господарської діяльності з виробництва

електричної енергії ТОВ «БРІАР» констатовано недопуск уповноважених посадових осіб до здійснення перевірки додержання підприємством вимог ліцензійних умов з виробництва електричної енергії за відсутності передбачених для цього законом підстав, що, фактично, є відмовою ліцензіата у проведенні перевірки уповноваженими особами НКРЕКП. На підставі вказаного регулятором прийнято постанову від 26 лютого 2019 р. № 262 про анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії, виданої ТОВ «БРІАР» [270].

У наведеному випадку уповноважені особи НКРЕКП проводили планову перевірку дотримання ліцензійних умов і підставою анулювання ліцензії став недопуск уповноважених посадових осіб до здійснення перевірки додержання підприємством вимог ліцензійних умов з виробництва електричної енергії. Натомість відмова у допуску уповноважених посадових осіб НКРЕКП до здійснення позапланової перевірки додержання ліцензійних умов не розглядається як порушення, а акт про відмову згідно рішення суду може бути позбавлений юридичного значення, якщо НКРЕКП не доведе наявність у межах спору правових підстав для проведення позапланової перевірки.

Так, постановою НКРЕКП від 6 червня 2016 р. № 911 анульовано ліцензію ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» на право провадження підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії, а також ліцензію на право провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях та установках з використання нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії. Як свідчить зміст даної постанови, анулювання виданих ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ» ліцензій пов'язане із недопущенням уповноважених осіб НКРЕКП до здійснення позапланової перевірки. Водночас в ході судового розгляду Окружним адміністративним судом м. Києва встановлено, що НКРЕКП не довела наявність у межах спору правових підстав для проведення позапланової перевірки ПрАТ «Білоцерківська ТЕЦ», що, у свою чергу, позбавляє юридичного значення акт про відмову у проведенні позапланової перевірки дотримання Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з

виробництва електричної енергії і Умов та Правил (ліцензійних умов) провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії на теплоцентралях, ТЕС, АЕС, когенераційних установках та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії як підстави для анулювання ліцензії (постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 26 вересня 2016 р. у справі №826/9263/16) [271].

Варто звернути увагу на правову позицію Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, що викладена у постанові від 5 березня 2019 р. у справі № 826/16911/18, з якої убачається, що за порушення законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг до суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у відповідній сфері, Регулятор може застосовувати санкції у вигляді: 1) застереження та/або попередження про необхідність усунення порушень; 2) накладення штрафу; 3) зупинення дії ліцензії; 4) анулювання ліцензії [272].

З викладеного можна зробити висновок, що НКРЕКП має право на застосування санкції у вигляді анулювання ліцензії у межах своєї компетенції за порушення законодавства щодо виробництва електричної та теплової енергії з використанням альтернативних джерел. Водночас на виконання приписів ч. 2 ст. 238 ГК України, в якій закріплено, що адміністративно-господарські санкції мають бути встановлені тільки законами, таку санкцію як анулювання ліцензії потрібно закріпити у розділі VI Закону України «Про теплопостачання». Одночасно законодавчого закріплення потребують і правопорушення, які можуть бути підставами для анулювання ліцензії суб'єкта господарювання, який виробляє теплову енергію.

Наступним різновидом адміністративно-господарських санкцій у сфері енергетики, яке розповсюджується на стимульованих суб'єктів, є зупинення дії ліцензії, що передбачено ч. 3 ст. 77 Закону України «Про ринок електричної енергії», ч. 2 ст. 22 Закону про Національну комісію. Водночас енергетичним законодавством конкретно не передбачені підстави для зупинення дії ліцензії. Крім того, названа адміністративно-господарська санкція не знайшла свого

відображення у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Підстави застосування цієї адміністративно-господарської санкції залишились поза увагою і у Порядку застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику, в якому містяться норми щодо способу і строку застосування зупинення дії ліцензії та деякі інші положення. Із змісту самого Порядку можна зробити висновок, що зупинення ліцензії має застосовуватись у випадку допущення порушення вперше або вчинення негрубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії, оскільки у іншому випадку до порушника може бути застосовано анулювання ліцензії.

Таким чином, зупинення дії ліцензії передбачено Законами України, спосіб та строки застосування цієї санкції встановлено підзаконним нормативно-правовим актом – Порядком застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику, що відповідає вимогам ГК України. Водночас нормативно-правовими актами не конкретизовано підстави застосування зупинення дії ліцензії.

З огляду на викладене, видається доцільним передбачити конкретні підстави для застосування цієї адміністративно-господарської санкції у Порядку застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику, затвердженому постановою КМУ від 19 липня 2000 р. № 1139, зазначивши що така санкція має застосовуватись у випадку допущення суб'єктом господарювання негрубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії та/або допущення порушення вперше.

Окремо слід звернути увагу, що у Порядку застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику серед санкцій згадується призначення керуючого (тимчасової адміністрації) для управління енергопостачальником.

Такий вид санкції передбачався Законом України «Про електроенергетику», який втратив чинність у зв'язку із прийняттям Закону України «Про ринок електричної енергії». На проблеми, пов'язані із застосуванням призначення керуючого (тимчасової адміністрації) для управління енергопостачальником, звертав увагу В.С. Щербина, зазначаючи про те, що у законодавстві не визначались ані повноваження тимчасового керуючого (адміністрації), ані порядок скасування цієї санкції. До того ж, як зазначає вчений, встановлюючи порядок застосування цієї санкції КМУ вийшов за межі своїх повноважень [273, с. 144]. Нині діючим Законом такої санкції взагалі не передбачається, що унеможливорює її застосування на практиці та дозволяє дійти висновку, що призначення керуючого (тимчасової адміністрації) для управління енергопостачальником не є санкцією за порушення законодавства у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Загалом, потрібно констатувати, що Порядок застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику є застарілим, оскільки розроблявся на виконання Закону України «Про електроенергетику», який втратив чинність. Наразі, з урахуванням прийняття Закону України «Про ринок електричної енергії», потрібно розробити новий порядок застосування санкцій за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії, в якому закріпити положення щодо застосування штрафів, зупинення та анулювання ліцензії.

Повертаючись до застосування зупинення дії ліцензії до виробників теплової енергії, слід звернути увагу на те, що у п. 8.2. Порядку контролю за дотриманням ліцензіатами, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, законодавства у відповідних сферах та ліцензійних умов, встановлено, що зупинення дії ліцензії застосовується до суб'єктів господарювання у сфері енергетики та у порядку, затвердженому НКРЕКП. Такий Порядок нині відсутній, а отже не визначено чітких підстав застосування цієї санкції у сфері теплопостачання.

Проаналізувавши правозастосовну практику можна дійти висновку, що зупинення дії ліцензії застосовується для усунення порушень ліцензійних умов, яке зафіксовано відповідним актом перевірки.

Наприклад, НКЕРКП постановою від 14 грудня 2018 р. № 1939 ТЗОВ НВП «ЕНЕРГІЯ-НОВОЯВОРІВСЬК» зупинено дію ліцензії на право провадження діяльності з виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії за порушення низки ліцензійних умов [274]. При цьому важливо відзначити, що приймаючи вказане рішення, НКРЕКП послалася на ст. 31 Закону України «Про теплопостачання», яка не містить жодних згадок про зупинення дії ліцензії.

Хоча НКРЕКП уповноважена на застосування цієї санкції, що підтверджується ст. 22 Закону про Національну комісію, однак невірним видається посилання на ст. 31 вищезгаданого Закону, оскільки цією статтею регулюється тільки застосування штрафу.

Керуючись приписами ч. 2 ст. 238 ГК України зупинення ліцензії має бути передбачене законом. У світлі наведеного можна зробити висновок, що перелік санкцій, які можуть застосовуватися до суб'єктів господарювання за порушення законодавства у сфері теплопостачання та який викладений у розділі VI Закону України «Про теплопостачання» потребує розширення та включення до нього не тільки анулювання, але й зупинення дії ліцензії. При цьому порядок та підстави застосування такої санкції потребує самостійного опрацювання.

З огляду на вищенаведене пропонується статтю 31 Закону України «Про теплопостачання» доповнити частиною наступного змісту: «У разі вчинення правопорушення у сфері теплопостачання до суб'єктів господарювання можуть застосовуватися санкції у виді: 1) штрафу; 2) зупинення дії ліцензії; 3) анулювання ліцензії». Крім того, назву зазначеної статті пропонується змінити на «Відповідальність суб'єктів господарювання за порушення законодавства у сфері теплопостачання».

У продовження цього питання цікавим видається досвід Сполучених Штатів Америки, де зупинення ліцензії на виробництво електроенергії може

застосовуватись як засіб адміністративного впливу на виробників електроенергії з альтернативних джерел енергії. Зокрема, у Штатах Коннектикут та Нью Джерсі у випадку недосягнення цілей енергетичної політики з щорічного збільшення обсягу електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, може застосовуватись зупинення ліцензії, наряду з її анулюванням та фінансовими санкціями [275, с. 272]. Такий досвід Сполучених Штатів Америки може бути корисним для вивчення, проте підстава відповідальності у вигляді недосягнення поставлених цілей щодо частки електроенергії, виробленої з альтернативних джерел, потребує окремого дослідження та економіко-правового обґрунтування.

Підстави та заходи відповідальності за порушення законодавства щодо надання інвестиційних грантів законодавчо не встановлені. Тому можна запропонувати визнати такою підставою порушення умов і порядку надання гранту та/або його нецільове використання. Заходом відповідальності може бути повернення суми гранту у повному обсязі.

При виявленні порушення умов і порядку надання гранту, які не можна виправити, а також у випадку нецільового використання гранту як господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел до порушника може бути застосовано захід відповідальності у вигляді повернення стимулюючому суб'єкту суми гранту. Можна передбачити, що грант, використаний не за призначенням, має бути повернутий стимулюючому суб'єкту протягом 30 днів з моменту установлення факту нецільового використання гранту. За аналогією з відповідальністю виробника як сторони договору купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом пропонується передбачити, що за кожен день прострочення надходження таких коштів на рахунок стимулюючого суб'єкта, нараховується пеня в розмірі 0,1 % від суми неповерненого гранту (але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє на день розрахунку). Також за порушення строку повернення суми гранту більше як на 30 днів можна пропонувати стягувати з стимульованого суб'єкта додатково штраф у розмірі 7 % від суми неповерненого гранту.

Для реалізації цих пропозицій потрібно у новій ст. 9⁴ Закону України «Про альтернативні джерела енергії» передбачити окрему частину такого змісту: «нецільове використання гранту тягне за собою повернення усїєї суми гранту протягом 30 днів з моменту установлення факту нецільового використання гранту. За кожен день прострочення надходження суми гранту на рахунок стимулюючого суб'єкта, суб'єкту господарювання нараховується пеня в розмірі 0,1 % від суми неповерненого гранту (але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє на день розрахунку). За порушення строку повернення суми гранту більше як на 30 днів з суб'єкта господарювання додатково стягується штраф у розмірі 7 % від суми неповерненого гранту».

При розгляді питання відповідальності заслуговують на увагу пропозиції А.Г. Бобкової та Ю.М. Павлюченко, які досліджуючи відповідальність за порушення при здійсненні екологічного підприємництва, зазначали, що серед заходів відповідальності у такій сфері можуть бути, зокрема, повернення до відповідного бюджету податкових пільг, використаних не за призначенням, повернення сум державних коштів, наданих у будь-якій формі державної підтримки, у разі їх нецільового використання [276, с. 91].

Підтримуючи таку позицію пропонується у разі припинення стимулювання у вигляді застосування таких господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як: «зелений» тариф; гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною; надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; стимулюючий тариф на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел; податкові та митні пільги для виробників енергії; низьковідсоткові «зелені» кредити з державною підтримкою внаслідок вчинення правопорушення застосовувати такі заходи відповідальності, як повернення коштів, отриманих у якості стимулювання, чи стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали нарахуванню без застосування податкової пільги. Для реалізації висловленої пропозиції відповідні підставі та

заходи відповідальності потрібно закріпити у Законі України «Про альтернативні джерела енергії».

Отже, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що до стимульованих суб'єктів у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можуть бути застосовані такі адміністративно-господарські санкції: 1) штраф; 2) зупинення дії ліцензії; 3) анулювання ліцензії.

Також обґрунтовується, що попередження не є господарською санкцією, тому пропонується виключити його з переліку санкцій, передбачених Законами України «Про ринок електричної енергії» та «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», та одночасно передбачити застосування попередження як заходу попереджувального впливу для припинення та (або) упередження правопорушення у майбутньому, у разі невиконання якого до порушника буде застосовано санкції.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На підставі узагальнення основних положень, проаналізованих у третьому розділі дисертаційної роботи, отримано такі основні результати:

1. Конкретизовано, що припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел може мати підстави об'єктивного характеру (закінчення строку дії «зеленого» тарифу), суб'єктивного характеру (волевиявлення стимульованого суб'єкта) або ж стати наслідком застосування заходів юридичної відповідальності.

Обґрунтовано, що внаслідок правомірної дії (події) припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел має місце на підставі заяви суб'єкта господарювання про припинення дії «зеленого» тарифу; у разі закінчення строку дії «зеленого» тарифу та анулювання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії на підставі заяви ліцензіата. Водночас припинення дії податкових та митних пільг, надання низьковідсоткових «зелених» кредитів тощо здійснюється внаслідок недотримання умов та/або відсутності підстав для застосування відповідного господарсько-правового засобу стимулювання, що, переважно, пов'язане із вчиненням правопорушення стимульованим суб'єктом.

Аргументовано, що припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, внаслідок застосування заходів юридичної відповідальності, може мати наслідком повернення стимулювання чи стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали нарахуванню без застосування податкової пільги.

2. Конкретизовано, що до стимульованих суб'єктів у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел можуть бути застосовані такі адміністративно-господарські санкції: 1) штраф; 2) зупинення дії ліцензії; 3) анулювання ліцензії. Також доведено, що призначення керуючого (тимчасової адміністрації) для управління енергопостачальником не є санкцією за порушення законодавства. З урахуванням прийняття Закону України «Про ринок електричної

енергії» обґрунтовано розробку нового порядку застосування санкцій за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії, в якому закріпити порядок застосування штрафів, зупинення та анулювання ліцензії.

Аргументовано, що попередження не є господарською санкцією, тому запропоновано виключити його з переліку санкцій, передбачених Законами України «Про ринок електричної енергії» та «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», та одночасно передбачити застосування попередження як заходу попереджувального впливу для припинення та (або) упередження правопорушення у майбутньому, у разі невиконання якого до порушника буде застосовано санкції. Уточнено, що на попередження не поширюються строки застосування адміністративно-господарських санкцій, воно вноситься за фактом виявлення правопорушення або загрози вчинення правопорушення, не підлягає оскарженню та передбачає обов'язкову письмову відповідь суб'єкта про вжиті заходи.

Запропоновано підстави застосування адміністративно-господарської санкції у вигляді зупинення ліцензії до суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сфері використання альтернативних джерел енергії. Розроблено визначення негрубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії як підстави для застосування адміністративно-господарської санкції у вигляді зупинення ліцензії.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. У ході проведеного дослідження отримано такі основні результати:

1. Запропоновано визначати виробництво енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкт стимулювання як господарську діяльність з генерування енергії з альтернативних джерел на електричну або теплову енергію на об'єктах альтернативної енергетики з метою реалізації енергії.

Додатково обґрунтовано, що термінологія, якою позначаються альтернативні джерела енергії потребує уніфікації та запропоновано замінити термін «нетрадиційні джерела енергії» на термін «альтернативні джерела енергії» та термін «поновлювані джерела енергії» - на «відновлювані джерела енергії».

2. Запропоновано визначення поняття господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як сукупності економічних або організаційних за змістом та правових за формою закріплення засобів стимулюючого впливу на суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, який здійснюється шляхом застосування позитивних і негативних стимулів з метою збільшення обсягів виробництва та використання енергії, виробленої з альтернативних джерел, створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики, розвитку «зеленої економіки» та забезпечення сталого розвитку України.

Уточнено мету стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел; конкретизовано перелік господарсько-правових засобів стимулювання такого виробництва енергії; запропоновано поділ господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел на засоби економічного або організаційного характеру з урахуванням наслідків

впливу на стимульованого суб'єкта.

3. Узагальнено правову основу господарсько-правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел, що складають загальні та спеціальні норми, якими регулюються відносини у галузі енергетики взагалі та у сфері альтернативної енергетики зокрема (містяться у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» та відповідних підзаконних актах). Конкретизовано напрями удосконалення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

4. Конкретизовано коло стимулюючих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії, до якого віднесено: уповноважені органи державної влади; органи місцевого самоврядування; банки та інші підприємства, установи, організації; здійснено їх класифікацію. Обґрунтовано виключення місцевих державних адміністрацій з кола стимулюючих суб'єктів.

Конкретизовано ознаки, які притаманні стимульованим суб'єктам у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Аргументовано, що стимульованими суб'єктами, щодо яких застосовуються господарсько-правові засоби стимулювання виробництва електричної енергії з використанням альтернативних джерел, виступають суб'єкти господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел, та споживачі електричної енергії (енергетичні кооперативи та приватні домогосподарства); у сфері виробництва теплової енергії – тільки суб'єкти господарювання.

5. Обґрунтовано поділ умов стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел на загальні та спеціальні, які визначаються залежно від виробника енергії, господарсько-правового засобу чи альтернативного джерела енергії. Зроблено висновок, що загальні умови є спільними для усіх господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, натомість спеціальні умови встановлюються окремо для кожного такого засобу.

Узагальнено та систематизовано умови встановлення суб'єкту господарювання «зеленого» тарифу та аукціонної ціни; конкретизовано умови

застосування податкових та митних пільг як господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Зроблено висновок, що умови застосування низьковідсоткового «зеленого» кредитування стимулюючі суб'єкти встановлюють самостійно, керуючись іншим законодавством, ніж законодавство України про альтернативні джерела енергії.

Запропоновано ввести використання нових інноваційних технологій у альтернативній енергетиці як умову надання інвестиційних грантів.

6. Наголошується на залежності порядку стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел від господарсько-правового засобу стимулювання такого виробництва енергії; конкретизовано порядок стимулювання щодо кожного з засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Обґрунтовано удосконалення встановлення та перерахунку «зеленого» тарифу; розроблено пропозиції щодо урегулювання порядку надання інвестиційних грантів як господарсько-правового засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

7. Конкретизовано, що припинення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел може мати підстави об'єктивного характеру (закінчення строку дії «зеленого» тарифу), суб'єктивного характеру (волевиявлення стимульованого суб'єкта) або ж стати наслідком застосування заходів юридичної відповідальності, що може мати наслідком повернення стимулювання чи стягнення суми податків, зборів, платежів, що підлягали нарахуванню без застосування податкової пільги.

8. Аргументовано, що попередження не є господарською санкцією, тому запропоновано виключити його з переліку санкцій, передбачених Законами України «Про ринок електричної енергії» та «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», та одночасно передбачити його застосування як попереджувального впливу та уточнити порядок застосування цього заходу.

Запропоновано підстави застосування адміністративно-господарської

санкції у вигляді зупинення ліцензії до суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сфері використання альтернативних джерел енергії. Розроблено визначення негрубого порушення законодавства про електроенергетику та умов і правил провадження підприємницької діяльності з постачання електричної енергії як підстави для застосування адміністративно-господарської санкції у вигляді зупинення ліцензії.

На підставі результатів дослідження підготовлено пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Законів України «Про альтернативні джерела енергії», «Про ринок електричної енергії» та інших нормативно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Share of renewables in electricity production. *Global Energy Statistical Yearbook 2019*. URL: <https://yearbook.enerdata.net/renewable-in-electricity-production-share-by-region.html> (дата звернення: 30.08.2019).
2. Інформація про роботу електроенергетичного комплексу за 12 місяців 2018 року. *Офіційний вебсайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України*. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245337827&cat_id=245183225 (дата звернення: 30.08.2019).
3. Магійович І. Альтернативна енергетика: проблеми та перспективи розвитку. *Аграрна економіка*. 2012. Т. 5. № 1-2. С. 111-116.
4. Цивенкова Н. М., Самилін О.О. Альтернативні джерела енергії: чи врятують вони Україну від енергетичної залежності та екологічної катастрофи? *Вісник ДАЕУ*. 2008. № 1 (22). С. 374–382.
5. Джумагельдієва Г. Д. Стимулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні: економіко-правовий аспект. *Вісник НАН України*. 2012. № 10. С. 26-30.
6. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155. (Із змінами).
7. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27-28. Ст. 312. (Із змінами).
8. Про теплопостачання: Закон України від 2 червня 2005 р. № 2633-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 28. Ст. 373. (Із змінами).
9. Стёпин В.С., Горохов В.Г., Розов М.А. *Философия науки и техники*. Москва: Гардарики, 1996. 400 с.
10. Оствальд В. *Насущная потребность*. Вып. 1. Наука и философия (Die forderung des tages) / Перевод с немецкого С. Алексеєва. Под редакцией проф.

А.В. Сапожникова. Москва: К-во «Современные проблемы», 1912. 332 с.

11. Аристотель. Сочинения: В 4 т. М., 1981. Т. 3: Физика.
12. Аристотель. Сочинения: В 4 т. Т. 1: Метафизика. Кн. 9. Гл. 9. С. 30.
13. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 2. URL: http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 30.08.2019).
14. Варламов Г. Б., Любчик Г. М., Маляренко В. А. Теплоенергетичні установки та екологічні аспекти виробництва енергії: Підручник. – Київ: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. 232 с.: іл.
15. Туkenov A.A. Рынок электроэнергии: от монополии к конкуренции. Москва: Энергоатомиздат, 2007. 414 с.
16. Джумагельдієва Г. Д., Єремєєва Н.В. Економіко-правова сутність та структура енергопростору. *Економіка та право*. 2017. № 3. С. 27-37.
17. Нестолий В.Г. Договор энергоснабжения – самостоятельный институт российского гражданского права. *Сиб. юрид. вестн.* 2003. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/dogovor-energосnabzheniya-samostoyatelnyy-institut-rossiyskogo-grazhdanskogo-prava> (дата звернення: 30.08.2019).
18. Агарков М.М. Подряд, текст и комментарий к ст. 220-235 Гражданского кодекса РФ. Москва, 1924.
19. Тархов В. А. Советское гражданское право. Часть вторая. Саратов: СГУ, 1979. 231 с.
20. Тебенькова С. А. Электрическая энергия как объект гражданских прав. *Вестник Удмуртского университета, Серия: «Экономика и право»*. 2013. №4. С. 185-189.
21. Шершеневич Г.Ф. Учебник торгового права /по изданию 1914 г. /Фирма «СПАРК», 1994. 335 с.
22. Жанэ А.Д. Электроэнергия как особого рода вещь. *Журнал российского права*. 2004. № 5.

23. Лапач В.А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика. Санкт-Петербург, 2002.
24. Свирков С. А. Основные проблемы гражданско-правового регулирования оборота энергии. Москва: Статут, 2013. 479 с.
25. Кузьміна М. М. Поняття та види енергії з альтернативних джерел. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Серія : Економічна теорія та право.* 2013. № 3. С. 134-141.
26. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №№ 40-44. Ст. 356. (Із змінами).
27. Кохановська О.В. Втілення та реалізація ідей розробників ЦК України щодо нормативного закріплення поняття та видів об'єктів цивільних права. *Актуальні проблеми приватного права України: Збірник статей до ювілею д. ю. н., проф. Н.С. Кузнецової* / [відп. ред. Р.А. Майданик та О.В. Кохановська]. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2014. С. 24-271.
28. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №№ 18–22. Ст. 144. (Із змінами).
29. Шкурідін Є. Є. Поняття альтернативних джерел енергії. *Молодий вчений.* 2014. № 4(07)(2). С. 42-44.
30. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 1. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 30.08.2019).
31. Белоглазек А.И. Международно-правовая защита инвестиций в области энергетики. Киев: Таксон, 2011. 395 с.
32. Калетнік Г. М., Пиндик М.В. Поняття альтернативних джерел енергії та їх місце в реалізації політики енергоефективності України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2016. № 8. С. 7-18.
33. Reiche D., Lange S. Handbook of renewable energies in the European

Union: case studies of all member states. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2002. DOI: <https://doi.org/10.3726/978-3-653-01905-6>

34. Білоцький С. Д. Еволюція правового регулювання альтернативних (відновлюваних) джерел енергії в праві ЄС. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 6. С. 87-93.

35. Директива 2003/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 96/92/ЄС від 26 червня 2003 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_571/conv (дата звернення: 30.08.2019).

36. Ottinger R. L., Williams, R. Renewable Energy Sources for Development. *Environmental Law*, Vol. 32, № 2, 2002. URL: <https://ssrn.com/abstract=1299904> (дата звернення: 30.08.2019).

37. Про енергозбереження: Закон України від 1 липня 1994 р. № 74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30. Ст. 283. (Із змінами)

38. Півняк Г.Г. Альтернативна енергетика в Україні: монографія / Г.Г.Півняк, Ф.П. Шкрабець; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ: НГУ, 2013. 109 с.

39. Самохвалов В.С. Вторинні енергетичні ресурси та енергозбереження: Навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

40. Про альтернативні види палива: Закон України від 14 січня 2000 р. № 1391-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 12. Ст. 94. (Із змінами).

41. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України від 9 липня 2010 р. № 1391-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 49. Ст. 571. (Із змінами).

42. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері теплопостачання: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 22 березня 2017 р. № 308. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-17> (дата звернення: 30.08.2019).

43. Про внесення змін до Закону України «Про теплопостачання» щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 21 березня 2017 р. № 1959-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 17. Ст. 207. (Із змінами)

44. Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010, Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016-2010. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10> (дата звернення: 30.08.2019).

45. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. Господарське право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. Г. В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.

46. Щербина В. С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 640 с.

47. Кулик О. І. Виробництво енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкт стимулювання. *Правові системи. Науково-практичний електронний журнал*. 2018. №1/2. С. 193-200. URL: http://legalsystems.net.ua/wp-content/uploads/2019/09/“ПРАВОВІ-СИСТЕМИ”_2018_1_2.pdf. (дата звернення: 30.08.2019).

48. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 9. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 30.08.2019).

49. Огірок С.С. Потреби і стимули як системоутворюючі фактори розвитку особистості (на матеріалах педагогічної спадщини А.С.Макаренка та сучасних педагогів-новаторів): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганський держ. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2000. 20 с.

50. Мирошник С.В. Правовой стимул: понятие, структура. *Бизнес в законе*. 2013. №5 С.12-14.

51. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. 2-е изд., перераб. и доп.

Москва: Юристъ, 2004. 250 с.

52. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: [підручник] / Скакун О.Ф. [пер. з рос.]. Харків: Консум, 2001. 656 с.

53. Теорія держави і права / [В. С. Ковальський, С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров]; за ред. С. Л. Лисенкова. Київ: Юрін-ком Інтер, 2005. 448 с.

54. Загальна теорія держави та права: Підручник / Ред. Цвік Марк Веніамінович/ М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. Київ: «Право», 2002. 432 с.

55. Курилов В. И. Личность. Труд. Право / Курилов В. И. – Москва: Юрид. лит., 1989. 336 с.

56. Луценко І.М. Правові стимули: теоретико-правові засади та механізм реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ. нац. ун-т внутрішніх справ. Київ, 2009. 18 с.

57. Волкотруб С.Г. Імунітет і проблеми його захисту в кримінальному судочинстві: автореф. дис... канд. юрид. Наук: 12.00.09. Харків, 2003. 23 с.

58. Мамутов В.К. Совершенствование правового регулирования хозяйственной деятельности. Киев, 1982. 145 с.

59. Гущина Н.А. Поощрение в праве: теоретико-правовое исследование: автореферат дисс... док. юр. наук. Санкт-Петербург., 2004. 38 с.

60. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: Навчально-методичний посібник. Вид. друге, перероб. і доп. Одеса: Юридична література, 2002. 312 с

61. Калюжний Р.А. Лапка О.Я. Пікуля Т.О. Правові стимули в механізмі правового стимулювання. Київ: «МП Леся», 2013. 204 с.

62. Левин О.В. Стимулирование в праве: теоретические и практические аспекты: дисс. ... на соиск. канд. юрид. наук. Саранск, 2006.

63. Луценко І.М. Правові стимули: теоретико-правові засади та механізм реалізації: дис. ... канд. юрид. на- ук: 12.00.01; Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ,

2009. 227 с.

64. Бойко О.Я. Стимулювання економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. 2017. Вип. 1 (60). С. 98-105.

65. Рогов В.Г. Стимулювання та стимули в економіці: визначення та класифікація. Економічний аналіз: зб. наук. Праць. 2017. Т.27. №2. С. 30-35.

66. Рибнікова Е.Ю. Господарсько-правове стимулювання використання відновлюваних джерел енергії в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2018. 20 с.

67. Рибнікова Е.Ю. Господарсько-правове стимулювання використання відновлюваних джерел енергії в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2018. 222 с.

68. Злакоман І. М. Господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів: дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2011. 214 с.

69. Мілаш В.С. До питання про шляхи вдосконалення господарсько-правового регулювання відносин, що виникають у сфері ринкового обміну. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 8. С. 73–77.

70. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

71. Рогов В. Г. Теоретичні підходи до розуміння поняття «розвиток підприємства». *Актуальні тренди економічного розвитку України: Матеріали Всеукраїнських наукових економічних читань з міжнародною участю з нагоди 50-річчя економічної освіти на Миколаївщині*. Миколаїв: НУК, 2015 С. 46-47.

72. Кулик О.І. Щодо способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 30-31 березня 2018 р.). Дніпро: Дніпровський гуманітарний університет,

2018. С. 73-76.

73. Кулик О.І. Поняття господарсько-правового стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Молодий вчений*. 2019. №2. С 179-183. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-40>.

74. Кулик О.І. Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України та Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 86-91.

75. Haas R., Panzer C., Resch G., Ragwitz M., Reece G., Held A. A historical review of promotion strategies for electricity from renewable energy sources in EU countries. *Renewable and sustainable energy reviews*. 2001. № 15(2). Pp. 1003-1034. URL:

<https://pdfs.semanticscholar.org/ef60/f756f382b417e5493341bdf30e301c16bb6a.pdf>

(дата звернення: 30.08.2019).

76. The 2015 global climate legislation study. A review of climate change legislation in 99 countries / M. Nachmany et al. 2015. URL: www.lse.ac.uk/GranthamInstitute/wp-content/uploads/2015/05/SLOVAKIA.pdf. (дата звернення: 30.08.2019).

77. Інформація щодо потужності та обсягів виробництва електроенергії об'єктами відновлюваної електроенергетики, яким встановлено «зелений» тариф (станом на 01.01.2019). *Офіційний вебсайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження*. URL: http://saee.gov.ua/sites/default/files/4_2018.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

78. Стан імплементації «зелених» аукціонів, ключові норми порядку їх організації та проведення. *Офіційний вебсайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України*. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245397340> (дата звернення: 30.08.2019).

79. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії. (реєстр. 8449-д від 5 грудня

2018 р.). *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65076 (дата звернення: 30.08.2019).

80. Renewable energy auctions: Status and trends beyond price. *Офіційний вебсайт Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії*. URL: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jun/IRENA_Auctions_beyond_price_2019_findings.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

81. Рибнікова Е. Ю. Економіко-правове стимулювання використання альтернативних джерел енергії для виробництва теплової енергії. *Visegrad journal of human rights*. 2017. № 6. С. 151-156.

82. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. ст.112 (Із змінами).

83. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. ст.552 (Із змінами).

84. Зелене фінансування. *Офіційний вебсайт Акціонерного товариства «Прокредит Банк»*. URL: <http://www.procreditbank.com.ua/business-clients/loans/green-finance/> (дата звернення: 30.08.2019).

85. Кредити на придбання сонячних електростанцій і теплових насосів. *Офіційний вебсайт ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»*. URL: http://www.ukrgasbank.com/private/credits/eco_energy/ (дата звернення: 30.08.2019).

86. Інтерв'ю голови ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» Шевченка К.Є. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/06/6/637487> (дата звернення: 30.08.2019).

87. Perfileyeva E. «Yes it can»: state support for renewable energy innovations in Finland - assessing the need for an «entrepreneurial state». 2017. URL: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201708176702> (дата звернення: 30.08.2019).

88. Джумагельдієва Г. Д. Стимулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні: економіко-правовий аспект. *Вісник Національної академії наук України*. 2012. № 10. С. 26-30.

89. Kulyk O.I. Stimulation of The Use of Energy from Renewable Sources with Cryptocurrency. Emergence of public development: financial and legal aspects: monograph /Yu. Pasichnyk and etc.: [Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. Pasichnyk Yu.] : Collective monograph. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2019, pp. 400-408.

90. Поєдинок В. В. Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 480 с.

91. Дабіжа Я. І. Поняття та зміст економіко-стимулюючої функції господарського права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 451-457.

92. Мамутов В.К., Овсиенко В.В., Юдин В.Я. Предприятие и материальная ответственность. Киев: Наукова думка, 1971. 191 с.

93. Матвійчук А. В. Функції та підстави господарсько-правової відповідальності: адміністративний вимір. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 1. С. 141-146.

94. Павлюченко Ю. Економіко-правовий механізм функціонування аграрного ринку. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2019. №. 1. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/197/190> (дата звернення: 30.08.2019).

95. Мелехин Е.С., Дудиков М.В. Энергетическое право / Е.С. Мелехин, М.В. Дудиков. Москва: Логос, 2012. 196 с.

96. Кулик О.І. Правова основа стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Вінниця, 22 квітня 2016 р.).

Вінниця: ДонНУ, 2016. С. 91-95.

97. Джумагельдієва Г. Д. К вопросу о способах систематизации законодательства об энергосбережении. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 3. С. 100-108.

98. Гайдаєнко І. Альтернативна енергетика в Україні: стан та перспективи розвитку. *Наукові записки з української історії*. 2014. Вип. 34. С. 146-151.

99. Джумагельдієва Г.Д. Правова сутність та структура енергопростору агломерації. Теорія і практика управління розвитком агломерацій: монографія. За ред. С.В. Богачова, М.В. Мельникової, В.А. Устименко. Харків, 2017. 295 с.

100. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96- ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

101. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> (дата звернення: 30.08.2019).

102. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-p> (дата звернення: 30.08.2019).

103. Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 293. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2016-п> (дата звернення: 30.08.2019).

104. Rubini L. The subsidization of renewable energy in the WTO: issues and perspectives. 2011. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1904267> (дата звернення: 30.08.2019).

105. Зеркалов Д.В. Правова основа енергозбереження. Довідник. Київ:

КНТ, 2007. 400 с.

106. Джумагельдієва Г. Д. Правове забезпечення енергозбереження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2012. 32 с.

107. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22 вересня 2016 р. № 1540-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 51. Ст. 833. (Із змінами)

108. Про затвердження Порядку визначення рівня використання обладнання українського виробництва на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексів), що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), та встановлення відповідної надбавки до «зеленого» тарифу: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 10 грудня 2015 р. № 2932. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0119-16> (дата звернення: 30.08.2019).

109. Про затвердження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26 квітня 2019 р. № 641. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0641874-19> (дата звернення: 30.08.2019).

110. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та

комунальних послуг від 30 серпня 2019 р. № 1817. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1817874-19> (дата звернення: 30.08.2019).

111. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. ст.27 (Із змінами).

112. Decision D/2012/04/MC-EnC on the implementation of Directive 2009/28/EC and amending Article 20 of the Energy Community Treaty. URL: https://www.energy-community.org/dam/jcr:f2d4b3b8-de85-41b2-aa28-142854b65903/Decision_2012_04_MC_RE.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

113. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

114. Джумагельдієва Г.Д. Наближення господарсько-правового та еколого-правового регулювання у світлі третього енергопакету ЄС / Экономико-правовые исследования в XXI веке: направления усовершенствования правового обеспечения энергетической безопасности государства: Материалы Четырнадцатой международной научно-практической интернет-конференции (Киев, 1 – 10 декабря 2014 г.) / науч. ред. чл.-корр. НАПрН Украины В.А. Устименко; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. Чернигов: Десна Полиграф, 2015. 92 с.

115. Білоцький С. Д. Правове регулювання використання відновлюваних джерел енергії в рамках Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 105(1). С. 58-66.

116. Директива Європейського Парламенту та Ради 2001/77/ЄС «Про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії»: Директива, міжнародний документ від 27 вересня 2001 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_503 (дата звернення: 30.08.2019).

117. Engels J. The promotion of electricity from renewable energy sources in the European Union. 2011. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1939760> (дата звернення: 30.08.2019).

118. Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС «Про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС»: Директива, міжнародний документ від 23 квітня 2009 р. *Офіційний вебсайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження*. URL: http://saee.gov.ua/documents/dyrektyva_2009_28.pdf

119. Howes T. «Trading» renewable energy consumption and types of national support scheme. In: Jones, C. (Ed.). *EU Energy Law. Volume III: Renewable Energy Law and Policy in the European Union*. 2010. Claeys & Casteels.

120. Communication from the Commission to the Council and European Parliament – Renewable Energy: Progressing towards the 2020 target. COM(2011) 31 final., р. 10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0031:FIN:EN:PDF>

121. Про затвердження плану заходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 791-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 165.

122. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2015 рік. *Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/AA_GOEI_REPORT_Dec_2015_final_February_ukr.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

123. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2017 році. *Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

124. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та

Європейським Союзом у 2018 році. *Офіційний вебсайт Кабінету Міністрів України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/AA_report_UA.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

125. Дякуновський О. Є. Загальні засади правового регулювання підприємництва в Республіці Польща. Форум права. 2016. № 5. С. 35–40.

126. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001148/U/D20171148Lj.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

127. Кулик О.І. Стимулювання використання альтернативних джерел енергії в Республіці Польща. Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. С. 159-164.

128. Смолин Г.В. Державне регулювання господарської діяльності: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 528 с.

129. Про затвердження Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 676. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-п>

130. Лохман Н.В. Бугаєнко О.В. Дорожня карта отримання «зеленого тарифу» для прогресивних підприємств Енергопостачання. *Менеджер*. 2017. № 2. С. 59-65.

131. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Указ Президента України від 27 серпня 2014 р. № 694/2014. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694/2014> (дата звернення: 30.08.2019).

132. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 12 квітня 2019 р. № 563. *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах*

енергетики та комунальних послуг. URL: <http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=40211> (дата звернення: 30.08.2019).

133. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 р. № 5-р/2019. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19> (дата звернення: 30.08.2019).

134. Про Державну фіскальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п> (дата звернення: 30.08.2019).

135. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1200. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-п> (дата звернення: 30.08.2019).

136. Захарченко А.М. Господарська компетенція місцевих державних адміністрацій: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04. НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2007. 20 с.

137. Гринюк Р. Ф., Примуш М.В. Регіональний та державний виміри української специфіки децентралізації влади. *Політичне життя*. 2016. № 3. С. 12-17.

138. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. *Віче*. 2015. № 12. С. 14-17.

139. Проект розпорядження виконавчого органу Київської міської ради

(Київської міської державної адміністрації) «Про встановлення тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії, Малому приватному підприємству «ВПК» від 2 квітня 2018 р. *Офіційний вебсайт Київської міської ради.* URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_vstanovlennya_tarifiv_na_teplovu_energiyu_scho_virob_lyayetsya_na_ustanovkakh_z_vikoristannyam_alternativnikh_dzherel_energi_malomu_privatnomu_pidpriyemstvu_vpk/ (дата звернення: 30.08.2019).

140. Рішення виконавчого комітету Одеської міської ради від 25 жовтня 2018 р. № 450 «Про встановлення тарифів на виробництво теплової енергії, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії, приватному підприємству «ПЕРСПЕКТИВА-77». *Офіційний вебсайт Одеської міської ради.* URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/committee/111944> (дата звернення: 30.08.2019).

141. Рішення Івано-франківського окружного адміністративного суду від 23 квітня 2019 р. у справі № 300/447/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81361588>

142. Рішення виконавчого комітету Вінницької міської ради від 26 січня 2017 р. № 168. *Офіційний вебсайт Вінницької міської ради.* URL: <http://www.vmr.gov.ua/Docs/ExecutiveCommitteeDecisions/2017/%E2%84%96168%2026-01-2017%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

143. Ощадбанк розпочав кредитування на встановлення сонячних електростанцій. *Офіційний вебсайт Акціонерного товариства «Ощадбанк».* URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/press-service/news/oschadbank-rozpochav-kredituvannya-na-vstanovlennya-sonyachnikh-elektrostanciy> (дата звернення: 30.08.2019).

144. Гарагонич О. В. Поняття та ознаки господарської компетенції. *Порівняльно-аналітичне право.* 2016. №3. С. 93-96.

145. Попадинець Г. О. Особливості правового статусу суб'єктів

господарювання у сфері господарських правовідносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Т. 1. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2018/tom_1/11.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

146. Калетнік Г. М., Козак К. В. Зелений бізнес – перспектива підприємництва. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 12. С. 7-15.

147. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року. Центр Разумкова, 2017. 163 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_ENERGY-FINAL.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

148. Климчук М. Підприємства альтернативної енергетики: особливості формування бізнес-процесів. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць*. 2011. № 8. С. 39–45.

149. Господарське право: Практикум / А.Г. Бобкова (кер.авт.кол.), Ю.О. Моїсєєв, Ю.М. Павлюченко та ін.; за заг.ред. А.Г. Бобкової. Харків: Право, 2018. 592 с.

150. Кулик О.І. Ознаки стимульованих суб'єктів у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 1. С. 72-82

151. Інформація про об'єкти альтернативної енергетики, яким встановлено «зелений» тариф (станом на 01.01.2019). *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL:

http://www.nerc.gov.ua/data/filesearch/elektro/energo_pidpnyemstva/stat_info_zelenyi_taryf/2018/stat_zelenyi-taryf.12-2018.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

152. Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні за допомогою «зеленого» тарифу: посібник для інвесторів. Міжнародна фінансова корпорація ІФС. Київ, 2012. 80 с. *Офіційний вебсайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження*. URL: <http://saee.gov.ua/documents/green-tariff.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

153. Перелік суб'єктів господарювання, які отримали ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії на установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії та ліцензійні справи яких передано НКРЕКП до обласних, Київської міської державних адміністрацій, які на сьогодні є органом ліцензування та уповноважені здійснювати контроль за додержанням ними Ліцензійних умов. *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.* URL: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/litsenziini_reestry/perelik_teplo_vyrob_ponovl_redani_obl.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

154. Мельник Л. Г. Економіка енергетики: підручник / За ред.: Л.Г. Мельника, І.М. Сотник. Суми: Університетська книга, 2015. 378 с.

155. Звіт про результати стимулювання та використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел, в Україні за 2016-2017 рр. *Офіційний вебсайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України.* URL: <http://saee.gov.ua/sites/default/files/2016-2017.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

156. Рощина Н. В., Борданова Л. С. Аналіз процесу впровадження систем виробництва сонячної енергії для приватних домогосподарств в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 24–27. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.19.24.

157. Кізима Т. Домогосподарства як елемент економічної системи: сутність, еволюція та функції в умовах ринку. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2008. № 3. С. 22-36

158. Федоренко В. Г., Діденко О. М., Руженський М. М., Іткін О. Ф. Політична економія: Підручник / За наук. ред. д.е.н., проф. В. Г. Федоренка. К.: Алерта, 2008. 478 с.

159. А.Г. Бобкова, Ю.М. Павлюченко. Учасники відносин у сфері екологічного підприємництва. Підприємництво, господарство і право. - 2017. № 9. С. 56-61.

160. Чувакова Г.М. Фактичний склад: юридичні факти і юридично значимі умови. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 50-54.

161. Ханнанов Р.А. Нормативные условия в динамике гражданского правоотношения. *Советское государство и право*. 1973. № 8. С. 123–127.

162. Мурашин О. Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання. *Право України*. 2000. № 9. С. 18-20

163. Коструба А. В. Поняття юридичних фактів та їх ознаки в цивільному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 168-172.

164. Реєстр суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, станом на 30.06.2019. *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL:

http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/litsenziini_reestry/Reestr_subektiv_NEURC/Reestr%20subektiv%20gospodaruvannya%20yaki%20reguluutsya%20NEURC_30.06.2019.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

165. Постанова Вінницького окружного адміністративного суду від 2 березня 2017 року у справі № 802/2915/14-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65318019>

166. Шашков С.В. Стимулювання функціонування та розвитку об'єктів малої гідроенергетики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2016. Вип. 16(3). С. 87-90.

167. Кулик О.І. Умови встановлення «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2017. Issue 2. Pp. 148-154.

168. Кулик О.І. Щодо умов встановлення суб'єктам господарювання «зеленого» тарифу. Суб'єкти господарського права: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (Ірпінь, 5 грудня 2016 р.). Ірпінь: УДФС

України, 2016. С. 86-89.

169. Ігор Насалик: українсько-японський пілотний проєкт щодо заміни парової турбіни на Трипільській ТЕС буде реалізований. *Офіційний вебсайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України*. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245122638&cat_id=35109 (дата звернення: 30.08.2019).

170. Higgins P., Foley A.M. Review of offshore wind power development in the United Kingdom. 2013. 12th International Conference on Environment and Electrical Engineering. Pp. 589-593.

171. Олексюк В. М. Енергетичні інновації як фактор досягнення енергетичної незалежності економіки України. *Ефективна економіка*. 2014. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_3_75 (дата звернення: 30.08.2019).

172. Wikberg K. Subsidy II (Investment Aid for Renewable Energy and New Energy Technologies). URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/finland/single/s/res-e/t/promotion/aid/subsidy-ii-investment-aid-for-renewable-energy-and-new-energy-technologies/lastp/127> (дата звернення: 30.08.2019).

173. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 7. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 30.08.2019).

174. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (80) 2 стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень / прийнята Комітетом Міністрів 11 березня 1980 року на 316-й нараді заступників міністрів. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / [автор-упорядник В. П. Тимошук]. – Київ : Факт, 2003. С. 469–479.

175. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 6 березня 2019 року у справі № 340/273/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80476099>

176. Кулик О.І. Порядок встановлення та перерахунку «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання. *Право і суспільство*. 2018. № 2(2). С. 85-90.

177. Prest J. The future of feed-in tariffs: Capacity caps, scheme closures and looming grid parity. 2012. *Renewable Energy L. & Pol'y Rev.*, 3, 25.

178. Klein, A., Held, A., Ragwitz, M., Resch, G., Faber, T. Evaluation of different feed-in tariff design options: Best practice paper for the International Feed-in Cooperation. 2007. URL: http://www.feed-in-cooperation.org/wDefault_7/wDefault_7/download-files/research/best_practice_paper_2nd_edition_final.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

179. Kitzing, L., Wendring, P. Implementation of auctions for renewable energy support in Poland: a case study. Technical University of Denmark. AURES project report. 2016. URL: <http://auresproject.eu/pfid/159> (дата звернення: 30.08.2019).

180. Кулик О.І. Щодо правових аспектів встановлення «зеленого» тарифу за законодавством України та Словацької Республіки. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Краків, Польща, 29 листопада - 1 грудня 2017 р.). Вінниця: ЦОП «Документ Принт», 2017. С. 119-121.

181. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 9 лютого 2017 р. у справі К/800/27900/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64658493>

182. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 16 березня 2017 р. у справі К/800/28681/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65503178>

183. Постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від 2 березня 2017 р. у справі № 822/2753/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65132306>

184. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 24 квітня 2015 р. у справі № 826/2854/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43790468>

185. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 10 червня 2015 р. у справі № 826/2854/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45024949>

186. Renewable Energy Auctions in Developing Countries. *Офіційний вебсайт Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії*. URL: https://www.irena.org/documentdownloads/publications/irena_renewable_energy_auctions_in_developing_countries.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

187. Процес імплементації «зелених» аукціонів набирає обертів. *Офіційний вебсайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України*. URL: «http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245391681 (дата звернення: 30.08.2019).

188. Про затвердження Порядку відбору операторів електронних майданчиків для організації проведення електронних аукціонів з продажу об'єктів малої приватизації, авторизації електронних майданчиків та визначення адміністратора електронної торгової системи: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 433. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/433-2018-п> (дата звернення: 30.08.2019).

189. Про затвердження Методики формування, розрахунку та встановлення тарифів на електричну та (або) теплову енергію, що виробляється на теплоелектроцентралях, теплових електростанціях та когенераційних установках: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 1 серпня 2017 р. № 991 № 1817. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0991874-17> (дата звернення: 30.08.2019).

190. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14 травня 2019 р. № 722. Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=40773> (дата звернення: 30.08.2019).

191. Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на

комунальні послуги: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 р. № 869. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/869-2011-п> (дата звернення: 30.08.2019).

192. Рішення виконавчого комітету Запорізької міської ради від 27 травня 2019 р. №200 «Про встановлення товариству з обмеженою відповідальністю «Енергоспецінвест Комфорт» тарифів на теплову енергію, вироблену на установках з використанням альтернативних джерел енергії». *Офіційний вебсайт Запорізької міської ради*. URL: <https://zp.gov.ua/uk/documents/item/36045> (дата звернення: 30.08.2019).

193. Про затвердження Порядку розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, а також розрахунків тарифів на комунальні послуги, поданих для їх встановлення: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 12 вересня 2018 р. № 239. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-18> (дата звернення: 30.08.2019).

194. Рішення виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 1 липня 2019 р. «Про встановлення тарифів на виробництво теплової енергії з використанням альтернативних джерел енергії МКП «Хмельницьктеплокомуненерго». *Офіційний вебсайт Хмельницької міської ради*. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-vstanovlennya-taryfiv-na-vyrobnnytvo-teplovoyi-energiyi-z-vykorystannyam-alternatyvnyh> (дата звернення: 30.08.2019).

195. Рішення виконавчого комітету Луцької міської ради від 23 січня 2019 р. №13-1 «Про встановлення тарифів на теплову енергію, що виробляється ТЗОВ «Енергозбереження Волинь». *Офіційний вебсайт Луцької міської ради*. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/pro-vstanovlennia-taryfiv-na-teplovu-enerhiu-shcho-vyrobliaietsia-tzov-enerhozberezhennia-volyn-465> (дата звернення: 30.08.2019).

196. Рішення виконавчого комітету Запорізької міської ради від 20 квітня 2018 р. №181/1 «Про встановлення товариству з обмеженою відповідальністю

«Альтернативні Енергоресурси» тарифів на теплову енергію, її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії, транспортування, постачання для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, у м. Запоріжжя». *Офіційний вебсайт Запорізької міської ради*. URL: <https://zp.gov.ua/uk/documents/item/27876> (дата звернення: 30.08.2019).

197. Аналіз якості регулювання сфери енергоефективності в секторі малого середнього бізнесу. URL: http://www.eu4business.eu/files/medias/regulation.gov_ua_zk_sferi_energoefektivnosti_ta_energozberezhennya.4.pdf (дата звернення: 30.08.2019).

198. Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 16 листопада 2016 р. у справі № 804/7306/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62816162>

199. Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 20 грудня 2011 р. у справі № 2а/0470/9623/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29203599>

200. Ozkol B.B. The Possible Ways to Finance the Renewable Energy Projects in Terms of Project Finance and Law. 2011. Ankara B. Rev., 4, 11. URL: <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/AnkaraBarReview/tekmakale/2011-2/1.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

201. Зелена енергія. *Офіційний вебсайт Акціонерного товариства «Ощадбанк»*. URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/private/loans/kredituvannya-na-obladnannya-shcho-viroblya-zelenu-energ-yu> (дата звернення: 30.08.2019).

202. Rajković S. Loan (Eko Fund). URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/slovenia/single/s/res-e/t/promotion/aid/loan-eko-sklad/lastp/191> (дата звернення: 30.08.2019).

203. Tallat-Kelpšaitė J. Loan (Climate Change Special Programme). <http://www.res-legal.eu/search-by-country/lithuania/single/s/res-e/t/promotion/aid/loan-the-fund-of-the-special-programme-for-climate-change-mitigation/lastp/159> (дата звернення: 30.08.2019).

204. Anciaux S. Loan. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/netherlands/single/s/res-e/t/promotion/aid/loan/lastp/171> (дата звернення: 30.08.2019).

205. Wikberg K. Loan (Loan guarantees for local initiatives for the construction of wind-energy plants). URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/denmark/single/s/res-e/t/promotion/aid/loan-loan-guarantees-for-local-initiatives-for-the-construction-of-wind-energy-plants/lastp/96> (дата звернення: 30.08.2019).

206. Hreinsson E. B. Renewable Energy Resources in Iceland—Environmental Policy and Economic Value. In An invited paper Proc. of the Nordic Conference on Production and Use of Renewable Energy. 2008. Pp. 9-11.

207. Banasiak J. Subsidy: National Energy Fund. URL: <http://www.res-legal.eu/search-by-country/iceland/single/s/res-e/t/promotion/aid/subsidy-national-energy-fund/lastp/369> (дата звернення: 30.08.2019).

208. Шульга, А. М. Добровільність як ознака правомірної поведінки особи. *Форум права*. 2016. № 2. С. 244–249.

209. Скворцов Л. В. Культура самосознания: Человек в поисках истины своего бытия. Москва, 1989. 319 с.

210. Мілаш В. С. Господарське право: Курс лекцій: у 2 ч. Ч. 1. Харків: Право, 2008. 496 с.

211. Луць В. В. Строки в цивільних правовідносинах. Львів: ЛДУ, 1992. 264 с.

212. Sijm J. P. M. The performance of feed-in tariffs to promote renewable electricity in European countries (Vol. 7). 2002. Energy research Centre of the Netherlands ECN.

213. Шпомер А. І. Поняття, ознаки та функції ліцензування певних видів господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 77-80.

214. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2

березня 2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23, ст.158.

215. Гуцин А.В. Лицензирование в Российской Федерации. Правовые и организационные основы. Москва: изд. Дашков и Ко, 2004. 166 с.

216. Кулик О.І. Щодо правової природи позбавлення стимулювання виробників електроенергії з альтернативних джерел. Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса (Вінниця, 18 травня 2018 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. С. 119-121.

217. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. Т. 1: Загальна частина. 592 с.

218. Кузьменко О.В. Природа реєстраційного провадження. *Вісник академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2009. №1 (2). с. 81-87.

219. Юшкевич О. Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2007. 230 с.

220. О лицензировании: Закон Республики Армения от 30 мая 2001 г. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1719&lang=rus>. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=67471> (дата звернення: 30.08.2019).

221. Піцикевич В. В. Зупинення дії ліцензії як ефективний захід впливу на ліцензіата-порушника. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 6. С. 58-63.

222. Микитенко Л. Зупинення дії ліцензії на провадження господарської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 82–90.

223. Шапочкіна М. В. Адміністративно-припинювальні санкції у сфері ліцензування: теорія та практика. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 164-168.

224. Рішення гоподарського суду Запорізької області від 18 червня 2014 р. у справі № 908/1711/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39457658>

225. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 13 травня 2014 р. у справі № 910/25763/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38776733>».

226. Клементс Б. Внешняя помощь: гранты или кредиты [Электронный ресурс] / Б. Клементс, С. Гупта, А. Пивоварский, Э. Р. Тионгсон. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2004/09/pdf/clements.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

227. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998-2004. Т. 6. 2004. 766 с.

228. Літвінцева А. С. Правова природа юридичної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 37(2). С. 130-134.

229. Татькова З.Ф. Підстави, види та форми господарсько-правової відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2010. 19 с.

230. Щербина В. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 3. С. 10-16.

231. Шевченко Н. М. Господарсько-правова відповідальність та господарські санкції. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3. С. 175-179.

232. Господарське право: практикум / В. С. Щербина [та ін.]. ; за заг. ред. В. С. Щербини; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

233. Новошицька В.І. Відшкодування збитків у сфері господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Вінниця, 2016. 288 с.

234. Фомичева О. В. Принцип полного возмещения убытков и его реализация в российском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право». Саратов: Саратовская государственная экономическая академия, 2001. 23 с.

235. Татькова З. Відповідальність у формі сплати штрафних санкцій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2011. Вип. 15. С. 37–43.

236. Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 77. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/77-2018-p> (дата звернення: 30.08.2019).

237. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / В. І. Андрейцев [та ін.] ; заг. ред. В. К. Мамутов; Академія правових наук України. Відділення екологічного, господарського і аграрного права. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 687 с.

238. Коломоєць Т.О. Адміністративні і фінансові штрафи за законодавством України: порівняльно-правова характеристика. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 8. С. 75-76.

239. Имыкшенова Е. Пеня как способ обеспечения исполнения обязанности по уплате налогов (сборов). *Хозяйство и право*. 2003. № 2. С. 100-106.

240. Будько З. М. Функціональне призначення пені в податковому праві. *Вісник Запорізького державного університету: зб. наук. статей. – Юридичні науки*. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2004. С. 92–94.

241. Податкове право: навч. посіб. / [Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, Д. А. Кобильнік та ін.]; за ред. М. П. Кучерявенка. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 400 с.

242. Мізіна І. В. Правові аспекти застосування пені та штрафу в податковому законодавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного*

університету. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 11(1). С. 168-170.

243. Дуравкин П. М. Пеня в податковому праві: між способом забезпечення і санкцією. Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2 (8). DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2015.2.63820>

244. Войтенко І.С. Адміністративно-правові засади застосування адміністративно-господарських санкцій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2011. 19 с.

245. Кологойда О. В. Адміністративно-господарські санкції за недоговірні правопорушення. Адміністративне право і процес. 2014. № 3 (9). С. 77-86.

246. Віхрова І. О. Адміністративно-господарські санкції у сфері ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. *Інформація і право*. 2015. № 2. С. 136-143.

247. Богун В. Індивідуальний режим ліцензування і припинення експортних імпорتنих операцій як види спеціальних економічних санкцій. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 6. С. 32–34.

248. Папаика А., Белинский Е., Коростей В. Ответственность юридических лиц по новому налоговому законодательству Украины (финансовые санкции). *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1999. № 14. С. 14–18.

249. Веремеенко И. И. Административно-правовые санкции. – Москва: Юрид. лит., 1975. 190 с.

250. Демский Э. Соотношение административной и хозяйственной ответственности. *Юридическая практика*. 2005; 4.

251. Мілімко Л.В. Господарсько-правова відповідальність: ознаки, процедура застосування. *Юридичний вісник*. 2016. № 1(38). С. 145—149.

252. Татькова З. Ф. Відповідальність у формі застосування адміністративно-господарських санкцій. *Форум права*. 2011. № 1. С. 998-1007.

253. Попова А. В. Господарсько-правова відповідальність професійних учасників ринку цінних паперів. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3. С. 160–164.

254. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (очерк

теорії). Москва: Юридическая литература, 1976. 216 с.

255. Заярний О.А. Деякі особливості застосування адміністративно-господарських санкцій у сфері управління економікою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. Вип. 89. С. 69-77.

256. Про затвердження Порядку застосування санкцій за порушення законодавства про електроенергетику: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2000 р. № 1139. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1139-2000-п> (дата звернення: 30.08.2019).

257. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30 жовтня 2018 р. № 1325. *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL: <http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=35773> (дата звернення: 30.08.2019).

258. Кулик О.І. Адміністративно-господарські санкції за порушення у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 56(1). С. 113-118.

259. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 3. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 30.08.2019).

260. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 8. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 30.08.2019).

261. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 27 грудня 2017 р. № 1435. *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL:

<http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=30441> (дата звернення: 30.08.2019).

262. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 4 лютого 2019 р. у справі № 826/9589/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79583137>

263. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 15 травня 2019 р. у справі № 826/9589/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81758919>

264. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 26 грудня 2018 р. у справі № 826/17642/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79015363>

265. Бахрах Д. Н. Административное право России : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах. Москва, 2000. С. 640. С. 390.

266. Антонова В. П. Административная ответственность и проблемы административного права (Четвертые «Лазаревские чтения»). *Государство и право*. 2000. № 10. С. 13-42.

267. Санахметова Н. О. Підприємницьке право : навч. посіб. ; 2-ге вид. / Н. О. Санахметова. Київ: А.С.К., 2002. 912 с.

268. Шевченко Н. М. Анулювання ліцензії на певний вид господарської діяльності як адміністративно-господарська санкція. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4. С. 164-167.

269. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» щодо зупинення дії ліцензії (реєстр. № 6221 від 22 березня 2017 р.). *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61391 (дата звернення: 30.08.2019).

270. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26 лютого 2019 р. № 262. *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=39064> (дата

звернення: 30.08.2019).

271. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 26 вересня 2016 р. у справі № 826/9263/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61680252>

272. Постанова Верховного суду від 5 березня 2019 р. у справі № 826/16911/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80269349>

273. Щербина В. С. Адміністративно-господарські санкції організаційно-правового характеру: проблеми застосування. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1. С. 138-144.

274. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14 грудня 2018 р. № 1939. *Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=37628> (дата звернення: 30.08.2019).

275. Berry T., Jaccard M. The renewable portfolio standard: design considerations and an implementation survey. 2001. *Energy Policy*, 29(4). P. 263-277.

276. Бобкова А.Г., Павлюченко Ю.М. Щодо відповідальності за порушення при здійсненні екологічного підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 46. Т. 1. С. 88-91.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Законі України «Про альтернативні джерела енергії» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 24, ст.155 із наступними змінами):

1) доповнити статтю 9 новою частиною такого змісту:

Примірний перелік засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел складають: «зелений» тариф; гарантування викупу всього обсягу електричної енергії за аукціонною ціною; надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; стимулюючий тариф на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел; податкові та митні пільги; низьковідсоткові «зелені» кредити з державною підтримкою; інвестиційні гранти; виділення земельної ділянки для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі; припинення стимулювання та застосування заходів відповідальності за порушення законодавства щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Примірний перелік не є вичерпним.»;

2) у статті 9¹:

у назві статті після слів «Стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» доповнити словами «шляхом встановлення «зеленого» тарифу»;

доповнити частиною тридцять четвертою такого змісту:

«Умовами встановлення «зеленого» тарифу є: 1) наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії (окрім приватних домогосподарств); 2) дотримання установленної потужності та інших характеристик об'єкта електроенергетики; 3) наявність проекту будівництва

об'єктів електроенергетики з використанням альтернативних джерел енергії; 4) приєднання електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, до електричних мереж; 5) участь у балансуєчій групі гарантованого покупця виробників енергії, яким встановлено «зелений» тариф»;

доповнити частиною тридцять п'ятою такого змісту:

«Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в електроенергетичному комплексі, щороку, не пізніше 1 грудня, встановлює обсяг електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом на наступний рік. Пропозиції щодо обсягу електроенергії, яка може бути викуплена за «зеленим» тарифом, готуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.»;

3) у статті 9²:

Частину першу викласти у такій редакції:

«Для введених в експлуатацію об'єктів електроенергетики, у тому числі черг будівництва електричних станцій (пускових комплексів), які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями) встановлюється надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва»

Після частини першої доповнити новою частиною такого змісту:

«Умовами надання надбавки за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва є: 1) наявність встановленого «зеленого» тарифу або гарантування викупу всього обсягу електричної енергії, відпущеної виробниками електричної енергії з альтернативних джерел енергії, за аукціонною ціною; 2) використання обладнання українського виробництва на рівні, визначеному цією статтею Закону; 3) уведення об'єктів електроенергетики у експлуатацію з 1 липня 2015 р. по 31 грудня 2024 р.»;

У зв'язку з цим частини з другої по дев'яту вважати частинами з третьої по десятю відповідно.

4) у статті 9³:

доповнити новою частиною такого змісту:

«Право на участь у аукціонах можуть поширюватись на суб'єктів господарювання іноземних держав на підставі двосторонніх домовленостей між Кабінетом Міністрів України та урядом іноземної держави, де зареєстрований такий суб'єкт господарювання.»;

5) доповнити статтею 9⁴ такого змісту:

«Стаття 9⁴. Стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом надання інвестиційних грантів

За умови використання суб'єктами господарювання інноваційних технологій у виробництві енергії з використанням альтернативних джерел енергії суб'єкт господарювання може надіслати відповідну заяву до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, яке розглядатиме її з урахуванням інноваційності, рентабельності, технічного та економічного обґрунтування, заявленої суми тощо, та у випадку задовільного рішення передасть її до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг для забезпечення надання інвестиційного гранту стимульованому суб'єкту.

Нецільове використання гранту тягне за собою повернення усієї суми гранту протягом 30 днів з моменту установлення факту нецільового використання гранту. За кожен день прострочення надходження суми гранту на рахунок стимулюючого суб'єкта, суб'єкту господарювання нараховується пеня в розмірі 0,1 % від суми неповерненого гранту (але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє на день розрахунку). За порушення строку повернення суми гранту більше як на 30 днів з суб'єкта господарювання додатково стягується штраф у розмірі 7 % від суми неповерненого гранту.

Приймати рішення про повернення суми гранту та застосування санкцій, передбачених цією статтею, уповноважена Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

б) доповнити статтею 9⁵ такого змісту:

«Стаття 9⁵. Стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел шляхом надання низьковідсоткових «зелених» кредитів з державною підтримкою

З метою стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел при Державному агентстві з енергоефективності та енергозбереження України утворюється фонд гарантування низьковідсоткових «зелених» кредитів, з якого гарантується надання низьковідсоткових «зелених» кредитів суб'єктам господарювання для фінансування будівництва об'єктів альтернативної енергетики. Період дії гарантії продовжується на період під'єднання об'єкту альтернативної енергетики до енергомережі.

Утворення, дія та припинення Фонду здійснюється у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.»;

2. У Законі України «Про теплопостачання» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 28, ст.373 із наступними змінами):

1) доповнити статтю 20 новою частиною такого змісту:

«Умовою встановлення стимулюючого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел є наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії.»;

2) у статті 31:

у тексті статті слова «штрафні санкції» у всіх відмінках і числах замінити словом «штраф» у відповідному відмінку і числі.

у назві статті слова «Штрафні санкції, що застосовуються до суб'єктів господарювання за правопорушення у сфері теплопостачання» замінити словами «Відповідальність суб'єктів господарювання за порушення законодавства у сфері теплопостачання»;

доповнити частиною дванадцятою такого змісту:

«За порушення законодавства у сфері теплопостачання до суб'єктів господарювання можуть застосовуватися санкції у виді: 1) накладення штрафу; 2) зупинення дії ліцензії; 3) анулювання ліцензії »;

3. У Податковому кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112 із наступними змінами) у статті 197 доповнити пунктом 197.16.3 такого змісту:

«Зазначені у цьому пункті товари звільняються від оподаткування за умови, що: 1) вищевказані товари мають застосовуватись платником податку для власного виробництва; 2) ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні; 3) товари мають бути відображені у переліку, який установлюється Кабінетом Міністрів України, та походити тільки з Японії»;

4. У Митному кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552 із наступними змінами) у статті 282 доповнити частиною п'ятою такого змісту:

«Зазначені у цій частині товари звільняються від оподаткування за умови, що: 1) вищевказані товари мають застосовуватись платником податку для власного виробництва; 2) ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні; 3) товари мають бути відображені у переліку, який установлюється Кабінетом Міністрів України, та походити тільки з Японії»;

5. У тексті Закону України «Про енергозбереження» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 30, ст.283 із наступними змінами) слова «нетрадиційні джерела енергії», «поновлювані джерела енергії» у всіх відмінках і числах замінити відповідно словами «альтернативні джерела енергії», «відновлювані джерела енергії» у відповідному відмінку і числі.

6. У тексті Закону України «Про альтернативні види палива» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 12, ст. 94 із наступними змінами) слова «нетрадиційні джерела енергії», «поновлювані джерела енергії» у всіх відмінках і числах замінити відповідно словами «альтернативні джерела енергії», «відновлювані джерела енергії» у відповідному відмінку і числі.

7. У Законі України «Про ринок електричної енергії» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 27-28, ст.312 із наступними змінами):

1) у статті 77:

частину третю викласти у такій редакції:

«3. За порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії до відповідних учасників ринку можуть застосовуватися санкції у виді:

- 1) накладення штрафу;
- 2) зупинення дії ліцензії;
- 3) анулювання ліцензії.».

доповнити частиною одинадцятою такого змісту:

«За фактом виявлення правопорушення або загрози вчинення правопорушення суб'єкту господарювання може бути винесено попередження для припинення та (або) упередження правопорушення. У разі невиконання попередження протягом встановленого строку до порушника будуть застосовані санкції.

Винесення попередження передбачає обов'язкову письмову відповідь суб'єкта господарювання про вжиті заходи, направлені на припинення та (або) упередження правопорушення.

На попередження не поширюються строки застосування адміністративного-господарських санкцій, установлені законодавством.

Рішення про винесення попередження суб'єкту господарювання не підлягає оскарженню.».

8. У Законі України «Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 51, ст.833 із наступними змінами):

1) у статті 22

частину другу викласти у такій редакції:

«2. За порушення законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг до суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у відповідній сфері, Регулятор може застосовувати санкції у вигляді:

- 1) накладення штрафу;
- 2) зупинення дії ліцензії;
- 3) анулювання ліцензії.

За порушення законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг до посадових осіб суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у відповідній сфері, Регулятор може застосовувати адміністративні стягнення.».

доповнити частиною сьомою такого змісту:

«За фактом виявлення правопорушення або загрози вчинення правопорушення суб'єкту господарювання може бути винесено попередження, для припинення та (або) упередження правопорушення. У разі невиконання попередження протягом встановленого строку до порушника будуть застосовані санкції.

Винесення попередження передбачає обов'язкову письмову відповідь

суб'єкта господарювання про вжиті заходи, направлені на припинення та (або) упередження правопорушення.

На попередження не поширюються строки застосування адміністративно-господарських санкцій, установлені законодавством.

Рішення про винесення попередження до суб'єкта господарювання не підлягає оскарженню.».

II. Прикінцеві і перехідні положення

1. Цей закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у двомісячний строк з дня набуття чинності цим Законом:

- 1) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
- 2) забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

3. Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг у двомісячний строк з дня набуття чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел»

1. Обґрунтування необхідності прийняття проєкту Закону

Виробництво енергії з використанням альтернативних джерел є одним із найбільш важливих напрямів енергетичної політики України, спрямованої на заощадження традиційних паливно-енергетичних ресурсів та поліпшення стану навколишнього природного середовища. Альтернативні джерела енергії мають скласти основу природно-ресурсного потенціалу, що стане вирішальним чинником у формуванні «зеленої» економіки та забезпеченні сталого розвитку.

Позитивна динаміка розвитку альтернативної енергетики може стати наслідком лише послідовної та виваженої державної політики, спрямованої стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. Статистичні дані дозволяють зробити висновок про недостатню ефективність засобів стимулювання, які застосовуються в Україні. Так, за даними Державної служби статистики України частка постачання енергії з альтернативних (у тому числі відновлюваних) джерел енергії становить лише 4,4 відсотка, що вкрай мало, особливо з огляду на взяті Україною міжнародні зобов'язання по досягненню до 2020 року рівня в 11 відсотків. З огляду на це, з метою виробництва енергії з використанням альтернативних джерел пропонується удосконалення правового забезпечення нині діючих засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та запровадження нового – інвестиційних грантів.

У зв'язку з цим, розроблений та пропонується до ухвалення проєкт закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел».

2. Цілі та завдання проєкту Закону

Основною метою законопроєкту є удосконалення правового забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та створення передумов для застосування нових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел.

Досягається мета наближення до виконання міжнародного зобов'язання України до 2020 року досягти рівня 11 відсотків енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії в загальній структурі енергоспоживання країни згідно з Рішенням D/2012/04/MC-EuS.

3. Загальна характеристика і основні положення проєкту Закону

Законопроєктом вносяться зміни до Закону України «Про альтернативні джерела енергії», «Про теплопостачання», а також до низки інших Законів.

Основними положеннями законопроєкту є наступні:

- закріплення примірного переліку засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

- виокремлення умов стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел із конкретизацією для таких засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як: встановлення «зеленого» тарифу; надання надбавки за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; гарантування викупу всього обсягу електричної енергії, відпущеної виробниками електричної енергії з альтернативних джерел енергії, за аукціонною ціною; стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії шляхом встановлення стимулюючий тариф на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел; податкових та митних пільг для устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаюче обладнання і матеріали, засоби вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріали для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії; низьковідсоткові «зелені» кредити з державною підтримкою.

- запровадження інвестиційних грантів як засобу стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел;

- уточнення переліку санкцій, що можуть застосовуватись до виробників енергії з альтернативних джерел, як засобів негативного стимулювання;

- запровадження попередження як заходу попереджувального впливу для припинення та (або) упередження правопорушення у майбутньому, у разі невиконання якого до порушника буде застосовано санкції.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Основау нормативно-правової бази у цій сфері становлять: Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, закони України «Про альтернативні джерела енергії», «Про ринок електричної енергії», «Про теплопостачання», «Про Національну комісію, що здійснює регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг».

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проекту не потребує додаткових фінансових витрат за рахунок Державного бюджету України.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття проекту Закону

Прийняття проекту Закону дозволить створити законодавче підґрунтя для застосування засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел, що сприятиме збільшенню частки енергії, виробленої з використанням альтернативних джерел у енергобалансі.

Прогнозується наближення до виконання міжнародного зобов'язання України до 2020 року досягти рівня 11 відсотків енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії в загальній структурі енергоспоживання країни згідно з Рішенням D/2012/04/MC-EnC.

Акціонерне товариство
«Укртрансгаз»
Філія «Управління
«Укргазтехзв'язок»

Ukrtransgaz
Joint Stock Company
Division
Ukrgaztehzviazok

Україна, 08153,
Київська обл., м. Боярка,
вул. Білогородська, 61
тел.: +38 (044) 406-3288
факс: +38 (044) 406-3290
e-mail: z-office@utg.ua

ISO 50001
ISO 9001
ISO 14001
OHSAS 18001

44, Bilogorodska st.,
Bovarka 08153, Ukraine
tel.: +38 (044) 406-3288
fax: +38 (044) 406-3290
e-mail: z-office@utg.ua

№ _____

На № _____

Про впровадження результатів

**Голові спеціалізованої вченої ради
К11.051.12 при Донецькому
національному університеті
імені Василя Стуса МОН
України (м. Вінниця)
д.ю.н., професору
Бобковій А.Г.**

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи Кулика О.І.

Результати дисертаційного дослідження Кулика Олега Ігоровича за темою: «Господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел» рекомендовані до використання у діяльності Акціонерного товариства «Укртрансгаз» (далі – Товариство), зокрема, стосовно уникнення підстав для припинення дії «зеленого» тарифу, а також дотримання умов та порядку встановлення «зеленого» тарифу для відокремлених підрозділів Товариства.

Довідка надана для подання у спеціалізовану вчену раду К11.051.12 із захисту дисертацій при Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України (м. Вінниця).

Директор

О.О.Турчак

Вик. Антошок І.М. (050) 419-12-43

UB АТ Укртрансгаз
3301ВИХ-19-828 від 25.10.2019

арк.1

Прокуратура України
ПРОКУРАТУРА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
КИЄВО-СВЯТОШИНСЬКА МІСЦЕВА ПРОКУРАТУРА

вул. Соборна, 67, с. Софіївська Боршагівка, Києво-Святошинський р-н, Київська обл., 08131 ☎ (044) 406-00-66

09.09.2019 № 15078/квк-19

Голові спеціалізованої вченої ради
 К11.051.12 при Донецькому
 національному університеті
 імені Василя Стуса
 МОН України (м. Вінниця)
 д.ю.н., професору
 Бобковій А.Г.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи Кулика О.І.

Результати дисертаційного дослідження Кулика Олега Ігоровича за темою: «Господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел» рекомендовані до використання у діяльності Києво-Святошинської місцевої прокуратури Київської області, зокрема, при підготовці позовних заяв про стягнення штрафних санкцій при здійсненні представництва інтересів держави в суді.

Довідка надана для подання у спеціалізовану вчену раду К11.051.12 із захисту дисертацій при Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України (м. Вінниця).

Керівник місцевої прокуратури

  Ю. Дмитрунь

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Кулик О.І. Умови встановлення «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2017. Issue 2. Pp. 148-154.

2. Кулик О.І. Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України та Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 86-91.

3. Кулик О.І. Порядок встановлення та перерахунку «зеленого» тарифу суб'єктам господарювання. *Право і суспільство*. 2018. № 2(2). С. 85-90.

4. Кулик О. І. Виробництво енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкт стимулювання. *Правові системи. Науково-практичний електронний журнал*. 2018. №1/2. С. 193-200. URL: http://legalsystems.net.ua/wp-content/uploads/2019/09/“ПРАВОВІ-СИСТЕМИ”_2018_1_2.pdf.

5. Кулик О.І. Поняття господарсько-правового стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Молодий вчений*. 2019. №2. С. 179-183. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-40>.

6. Кулик О.І. Адміністративно-господарські санкції за порушення у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2019. Вип. 56(1). С. 113-118.

7. Кулик О.І. Ознаки стимульованих суб'єктів у сфері виробництва енергії з використанням альтернативних джерел. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 1. С. 72-82.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кулик О.І. Правова основа стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної

конференції (Вінниця, 22 квітня 2016 р.). Вінниця: ДонНУ, 2016. С. 91-95.

2. Кулик О.І. Щодо умов встановлення суб'єктам господарювання «зеленого» тарифу. *Суб'єкти господарського права: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* (Ірпінь, 5 грудня 2016 р.). Ірпінь: УДФС України, 2016. С. 86-89.

3. Кулик О.І. Щодо правових аспектів встановлення «зеленого» тарифу за законодавством України та Словацької Республіки. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (Краків, Польща, 29 листопада - 1 грудня 2017 р.). Вінниця: ЦОП «Документ Принт», 2017. С. 119-121.

4. Кулик О.І. Щодо способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Дніпро, 30-31 березня 2018 р.). Дніпро: Дніпровський гуманітарний університет, 2018. С. 73-76.

5. Кулик О.І. Щодо правової природи позбавлення стимулювання виробників електроенергії з альтернативних джерел. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса* (Вінниця, 18 травня 2018 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. С. 119-121.

6. Кулик О.І. Стимулювання використання альтернативних джерел енергії в Республіці Польща. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. С. 159-164.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Kulyk O.I. Stimulation of The Use of Energy from Renewable Sources with Cryptocurrency. *Emergence of public development: financial and legal aspects:*

monograph /Yu. Pasichnyk and etc.: [Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. Pasichnyk Yu.] : Collective monograph. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2019, pp. 400-408.

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку» (Вінниця, 2016); III Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Суб'єкти господарського права» (Ірпінь, 2016); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (Kraków, the Republic of Poland, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (Дніпро, 2018); Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса «Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку» (Вінниця, 2018); Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір» (Хмельницький, 2019).